

Norges miljø- og
biovitenskapelige
universitet

Masteroppgave 2022 30 stp

Fakultet for landskap og samfunn

Roberta Cucca

Den feministiske byen – en kjønnssensitiv og interseksjonell tilnærming til norsk planlegging

The Feminist City – a Gender Sensitive and
Intersectional Approach to Planning in Norway

Ida Marie Olafsen

By- og regionplanlegging

Fakultet for landskap og samfunn

DEN FEMINISTISKE BYEN

en kjønns sensitiv og interseksjonell
tilnærming til norsk planlegging

FORORD

Denne oppgaven markerer slutten på min reise av en lang utdanning, og det er deilig å avslutte etter litt for mange år på skolebenken. Jeg er stolt over å ha fullført mastergrad i By- og regionplanlegging ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet, med en bachelor i samfunnsgeografi i bagasjen.

Oppgaven ble til som et resultat av mitt personlige engasjement som feminist, en identitet jeg kan knytte helt ned til barnehagealder, og noe som har fulgt meg i min akademiske karriere. Å trekke tråder mellom feminisme og byutvikling er ingen enkel sak, da det både er manglende kunnskap i norsk kontekst og jeg blir møtt med motstand om jeg kommer inn på det i akademiske sammenhenger, på jobbintervjuer og i dagligdagse samtaler. Det er likevel spennende å høre ulike synspunkter, og jeg mener at å bringe denne tematikken opp for debatt i seg selv er en seier.

Jeg vil gjerne takke informantene som stilte til intervju og delte innsiktsfull og verdifull kunnskap, deres brennende engasjement er inspirerende.

Takk til min fantastiske veileder, Roberta, som ikke har vært annet enn støttende, oppmuntrende og positiv.

Takk til Anna og lillesøster Celine for gjennomlesning og konstruktiv kritikk!

Og alle mine morsomme, snille og tullete studievenner for altfor lange pauser, mange runder kortspill og felles surmuling. Jeg flirer når jeg tenker på at vi hadde det så gøy under masterskrivinen at vi ikke lenger kunne sitte i samme rom.

Tusen takk til mamma, pappa og lillesøster for all støtte og ros, dere har virkelig heiet meg frem.

Ida Marie Olafsen

Oslo, 15. desember 2022

SAMMENDRAG

Feministiske tilnærminger til byplanlegging og byutvikling er ikke fremmed i internasjonal kontekst, der metoder som *gender mainstreaming* gjennomsyrrer planleggingen i eksempelvis Sverige og Østerrike. Denne oppgaven tar for seg hvorfor kjønnsensitive og interseksjonelle tilnærminger også er relevant i norsk kontekst.

Kvinner og menn har ulike opplevelser av byen, der kvinner opplever større grad av utrygghet og frykt enn menn i bruk og bevegelse av offentlige rom. Den fysiske infrastrukturen fremmer eller fratrukker følelsen av trygghet, noe som særlig rapporteres av kvinner. Mangel på god belysning, tilstrekkelig offentlig toaletter, offentlig transport tilpasset omsorgsmobilitet, og trygge offentlige møteplasser er noen eksempler på byutvikling som påvirker kvinner i særlig grad. Dette perspektivet på design, byutvikling, planlegging og arkitektur speiler også hvem som sitter med makten, som historisk sett har vært menn.

Videre påvirkes våre levevilkår av ulike former for sosiale kategorier som kjønn, etnisitet, religiøs tilhørighet, seksuell orientering, alder, funksjonsevne og sosial klasse, et feministisk perspektiv Kimberlé Crenshaw kalte «interseksjonalitet» som beskriver ulike former for diskriminering. En slik teoretisk tilnærming til feministisk byplanlegging kan fungere som et verktøy for å undersøke hvordan byer oppleves av vanskeligstilte grupper med ulike behov og interesser. Mangelen på dette perspektivet påvirker både disiplinen og den romlige planleggingen, som videre manifesterer seg i det fysiske miljø. Ved å benytte disse perspektivene i byplanlegging favner man et større mangfold enn å bare se på kjønn. Identiteter og opplevelser er ikke kun kjønnsbasert, men preges også av andre sosiale dimensjoner. Kun kjønn som en indikator på erfaringer i urbane omgivelser fører til mangel på de mange elementene som spiller inn for opplevd trygghet og rettferdighet. Interseksjonalitet gir dermed ytterligere innsikt i kjønnsdiskriminering gjennom en forståelse av undertrykkelse som multippel og flerdimensjonal.

Oppgavens problemstilling, «Hvordan kan kjønnsensitive tilnærminger og interseksjonell feminisme bidra til å skape mer inkluderende og trygge byrom?», besvares gjennom tre underproblemstillinger, (1) Hvorfor er kjønn og interseksjonell feminisme relevant og viktig i byutvikling og romlig planlegging? (2) Hvordan arbeider ulike aktører i Oslo med slike perspektiver og tilnærminger i sine planer og prosjekter for byutvikling? og (3) Hvordan kan norsk byplanlegging forbedre sitt arbeid med planlegging og utvikling av offentlige byrom som trygge, inkluderende og likestilte?

Forskningsdesignet består et kvalitativt forskningsopplegg med semistrukturerte intervjuer utvalgt gjennom kriterieutvalg og snøballmetoden, samt observasjoner av caser basert på informantenes erfaringer med prosjektarbeid innenfor parker og byrom.

Resultatene viser at det er kunnskapshull i de ulike profesjonene innen byutvikling. Prosjektene informantene presenterer viser derimot hvor viktig kjønnsensitive og interseksjonelle tilnærminger er i medvirkning og planlegging av parker og byrom, især i områder som er konfliktfylte. Det er likevel ingen automatikk i å planlegge for tryggere og inkluderende steder, ettersom å designe og planlegge ikke nødvendigvis fører til endring av bruk i byrom. Utsiktede konsekvenser kan også forekomme.

ABSTRACT

Feminist approaches to urban planning and urban development is not alien in an international context, where methods like gender mainstreaming infuse planning in for example Sweden and Austria. This thesis takes a closer look at why gender sensitive and intersectional approaches are relevant in a Norwegian context too.

Women and men have different experiences in the city, where women experience a higher degree of unsafety and fear than men in the public space. The physical infrastructure promotes or removes the sense of safety, something especially women report. Lack of good lighting, adequate public toilets, public transport adapted to care mobility, and safe public places for social events are some examples of urban development that affects women in particular. This perspective on design, urban development, planning and architecture also reflects who is in power, which historically has been men.

Furthermore, our living conditions are affected by various forms of social categories such as gender, ethnicity, religious affiliation, sexual orientation, age, functional ability and social class, a feminist perspective Kimberlé Crenshaw coined "intersectionality" which describes various forms of discrimination. This theoretical approach to feminist urban planning can function as a tool for investigating how cities are experienced by disadvantaged groups with different needs and interests. The lack of this perspective affects both the discipline and the spatial planning, which further manifests itself in the physical environment. By using these perspectives in urban planning, one embraces a greater diversity besides just looking at gender. Identities and experiences are not only gender-based but are also characterized by other social dimensions. Only gender as an indicator of experiences in urban environments leads to a lack of the many elements that play a role in perceived security and justice. Intersectionality thus provides further insight into gender discrimination through an understanding of oppression as multiple and multidimensional.

The research question, "How can gender sensitive approaches and intersectional feminism contribute to creating more inclusive and safe urban spaces?", is answered through three sub questions, (1) Why is gender and intersectional feminism relevant and important in urban development and spatial planning? (2) How do different actors in Oslo work with such perspectives and approaches in their plans and projects for urban development? and (3) How can Norwegian urban planning improve its work with the planning and development of public urban spaces as safe, inclusive and equal?

The research design consists of qualitative research with semi-structured interviews selected through purposeful sampling and the snowball method, as well as observations of the cases based on the informants' experiences with projects within parks and urban spaces.

The results show that there are knowledge gaps in the various professions within urban development. The projects the informants present, on the other hand, show how important gender-sensitive and intersectional approaches are in participation and planning of parks and urban spaces, especially in areas that are conflicted. There is still no automaticity in planning for safer and more inclusive places, as designing and planning does not necessarily lead to a change of use in urban spaces. Unintended consequences can also occur.

INNHold

1 INTRODUKSJON	8
1.1 <i>Hvorfor feminisme i byutvikling og planlegging?</i>	9
1.2 <i>Bakgrunn for tema</i>	10
1.3 <i>Problemstilling og avgrensning</i>	11
1.4 <i>Metode og oppbygging</i>	11
1.5 <i>Begrepsavklaring</i>	12
1.5.1 <i>Feminisme og likestilling</i>	12
1.5.2 <i>Begreper om planlegging, byutvikling og urbane studier</i>	13
1.5.3 <i>Sosialt kjønn og biologisk kjønn</i>	13
1.5.4 <i>Interseksjonalitet</i>	13
1.5.5 <i>Gender mainstreaming</i>	13
1.5.6 <i>Offentlige byrom</i>	14
1.6 <i>Personlig refleksjon</i>	14
2 TEORETISK RAMMEVERK	15
2.1 <i>Et historisk overblikk: fra feminisme til interseksjonalitet i urbane studier</i>	16
2.1.1 <i>Jane Jacobs og det kritiske blikket på moderne planlegging</i>	16
2.1.2 <i>Doreen Massey og feministisk geografi</i>	17
2.1.3 <i>Dolores Hayden og kontroversielle metaforer</i>	18
2.1.4 <i>Leslie Kern og Feminist City</i>	18
2.1.5 <i>Caroline Moser og gender planning</i>	19
2.1.6 <i>Likestilling, kvinner og kjønn - i norsk planlegging</i>	19
2.1.7 <i>Kimberlé Crenshaw og interseksjonalitet</i>	20
2.2 <i>Interseksjonalitet i byplanlegging - en fordypning i de sosiale kategoriene</i>	21
2.2.1 <i>Kjønn</i>	22
2.2.2 <i>Etnisitet, rase og religiøs tilhørighet</i>	25
2.2.3 <i>Funksjonsevne</i>	27
2.2.4 <i>Seksuell orientering og kjønnsidentitet</i>	28
2.2.5 <i>Alder og familiesituasjon</i>	29
2.2.6 <i>Klasse og sosioøkonomisk status</i>	30
2.3 <i>Interseksjonell feminisme i byutvikling og byplanlegging</i>	31
2.3.1 <i>Trygghet</i>	31
2.3.2 <i>Tilgjengelighet</i>	32
2.3.3 <i>Medvirkning</i>	35
2.4 <i>Feminisme, interseksjonalitet og byplanlegging i Norge</i>	36
2.4.1 <i>Begrepet interseksjonalitet i norsk kontekst</i>	36
2.4.2 <i>Feministisk og interseksjonell tilnærming til planlegging i norsk kontekst</i>	37
2.4.3 <i>Relevante masteroppgaver</i>	38
2.5 <i>Oppsummering av interseksjonelle kriterier i byplanlegging</i>	41
3 METODE	42
3.1 <i>Forskningsdesign</i>	43
3.1.1 <i>Avgrensning og utvalg</i>	43
3.1.2 <i>Hvem er informantene?</i>	44
3.1.3 <i>Forberedelser, gjennomføring og etterarbeid</i>	44
3.1.4 <i>Erfaringer med utvalg</i>	45
3.1.5 <i>Case</i>	45
3.1.6 <i>Observasjoner</i>	46
3.2 <i>Datakvalitet</i>	46
3.2.1 <i>Pålitelighet</i>	46

3.2.2 Gyldighet	47
3.2.3 Generaliserbarhet	47
3.3 Analysearbeid	47
3.4 Forskningsetiske vurderinger og avveininger	48
3.4.1 Anonymitet	48
3.4.2 Etiske hensyn ved intervju og observasjon	48
3.4.3 Oppbevaring av datamateriale	48
3.5 Kritisk refleksjon	48
3.6 Feministisk forskning	49
4 ANALYSE	50
4.1 Hvem er informantene?	51
4.2 Kunnskap om feministiske og kjønnsensitive tilnæringer	52
4.3 Kunnskap om interseksjonalitet	53
4.4 Interseksjonelle problemstillinger i planlegging av offentlige rom	54
4.4.1 Trygghet	55
4.4.2 Medvirkning	56
4.5 Prosjekter og parker	56
4.5.1 Pilotbygården (anonym plass)	59
4.5.2 Ski sentrum	59
4.5.3 Rudolf Nilsens plass	60
4.5.4 Urtehagen	63
4.5.5 Olafiagangen	66
4.5.6 Skilpaddeparken	68
4.6 Andre observasjoner	69
4.6.1 Elgparken og Elgsletta aktivitetspark	69
4.6.2 Pride synlig i bybildet	72
4.6.3 Universelt utformet?	72
5 DISKUSJON	74
5.1 Hvorfor er feministiske og interseksjonelle tilnæringer relevant i norsk planlegging?	75
5.1.1 Feministiske og interseksjonelle perspektiver i urbane studier	75
5.1.2 Kunnskap og erfaringer om kjønnsensitivitet og interseksjonalitet i norsk byutvikling	77
5.2 Hvordan arbeider ulike aktører i Oslo med slike perspektiver og tilnæringer i sine planer og prosjekter for byutvikling?	78
5.2.1 Kjønnede behov	78
5.2.2 Kjønnssensitiv og feministisk tilnærming til medvirkning	79
5.2.3 Fra kjønnede behov til fysiske tiltak	80
5.2.4 Interseksjonelle problemstillinger	81
5.2.5 Utsiktede konsekvenser	82
5.3 Den feministiske byen	83
5.3.1 Tette kunnskapshull	83
5.3.2 Trygghet, tilgjengelighet og medvirkning som fokuspunkter	84
5.3.3 Er det mulig å tilrettelegge for alle?	84
5.3.4 Hvorfor feminisme?	85
5.4 Avsluttende refleksjoner	85
6 KONKLUSJON	86
7 LITTERATURLISTE	89
8 FIGURLISTE	93

1

INTRODUKSJON

I første kapittel vil jeg introdusere tema for oppgaven, bakgrunn for valg av tema, problemstilling og avgrensing, metode og oppbygging og en begrepsavklaring for relevante begrep benyttet i oppgaven. Til slutt reflekterer jeg over mitt personlige ståsted med tanke på oppgavens tema.

1.1 Hvorfor feminisme i byutvikling og planlegging?

Our cities are patriarchy written in stone, brick, glass and concrete
(Darke, 1996, s. 88)

Sitatet over er av Jane Darke i artikkelen «The Man-Shaped City» (1996). Det deklamerer hvordan maktforhold manifesterer seg i det fysiske rom, og hvordan byer er en refleksjon av de sosiale relasjonene som eksisterer i samfunnet. Patriarkatet beskriver i overførbar betydning menns makt over kvinner, og i en urban kontekst opprettholder patriarkatet maktrelasjoner som påvirker hvordan menn og kvinner bruker, beveger seg og lever i byer. Vårt bygde miljø former våre sosiale relasjoner samtidig som våre relasjoner påvirker fysiske og geografiske områder, også beskrevet av Doreen Massey (1994).

Den oppsiktsvekkende boken «Invisible Women: Data Bias in a World Designed for Men» (2019) av Caroline Criado Perez utvider denne teorien på alle plan i samfunnet, der man forstår verden som bygget og formet av menn, for menn. Dette resulterer i et manglende perspektiv på kjønn i datainnsamling – «one big data gap» - et gap som systematisk ignorerer halvparten av verdens befolkning (Criado Perez, 2019, s. XI). Eksempelvis er dette synlig i dagligdagse bagateller som størrelsen på smarttelefoner tilpasset menn, temperaturen på kontorer tilpasset den gjennomsnittlige mannlige kjernetemperaturen, eller hyller tilpasset en manns høyde. Andre eksempler er farligere eller potensielt fatale, som bruken av nesten utelukkende mannlige testdukker i kollisjonstesting av biler, mangelen på kjønns sensitiv forskning på helse, med konsekvenser som feil diagnostisering av hjerteinfarkt på kvinner eller overdose som konsekvens av manglende testing av medisiner på kvinner (Perez, 2019, s. 215). Plan International sin kampanje «I en verden designet for menn, setter vi jenter først» baserte seg på Criado Perez sin litteratur, og også i norsk kontekst understreker den norske generalsekretæren i Plan International at jenter må settes først for å oppnå likestilling (Plan International, u.å.).

Det er en akseptert sannhet at kvinner opplever og rapporterer en større frykt enn menn i bruk og bevegelse av offentlige rom. Den fysiske infrastrukturen fremmer eller fratår følelsen av trygghet, noe som særlig rapporteres av kvinner. Mangel på god belysning, tilstrekkelig offentlig toaletter, offentlig transport tilpasset omsorgsmobilitet, og trygge offentlige møteplasser er noen eksempler på byutvikling som påvirker kvinner i særlig grad. Dette perspektivet på design, byutvikling, planlegging og arkitektur speiler også hvem som sitter med makten.

Litteraturen og planleggingen omfavner begreper som inkluderende byer, myke byer, demokratiske byer. Hvordan håndteres det i planer, i utvikling og i romlige resultater - og hvem tas i betraktning? Vi snakker om diskriminering, likestilling og universell utforming, men med en manglende interseksjonell feminisme og kjønnsperspektiv går vi glipp av verdifull innsikt i hvordan kvinner på tvers av et sosialt mangfold opplever og bruker byen. Feministiske verktøy og teorier som *gender mainstreaming* og interseksjonalitet vil derfor være viktige tilnærminger og perspektiver i planleggingen av byer.

Interseksjonell feminisme beskriver ulike former for diskriminering av kjønn på tvers av ulike sosiale kategorier, som seksuell orientering, etnisitet, religiøs tilhørighet, alder, funksjonsevne og sosio-økonomisk status. Jeg ønsket å undersøke en slik teoretisk tilnærming til feministisk byplanlegging, som et verktøy for å undersøke hvordan byer oppleves av vanskeligstilte grupper med ulike behov og interesser. Mangelen på dette perspektivet påvirker både disiplinen og den romlige planleggingen, som

videre manifesterer seg i det fysiske miljø. Ved å benytte en slik tilnærming til planlegging favner man et større mangfold enn å bare se på kjønn. Identiteter og opplevelser er ikke kun kjønnsbasert, men preges også av andre sosiale dimensjoner. Kun kjønn som en indikator på erfaringer i urbane omgivelser fører til mangel på de mange elementene som spiller inn for opplevd trygghet og rettferdighet. Interseksjonalitet gir dermed ytterligere innsikt i kjønnsdiskriminering gjennom en forståelse av undertrykkelse som multipel og flerdimensjonal.

Det eksisterer store kunnskapshull i norsk planlegging med tanke på kjønnsperspektiver og feministiske tilnærminger. Jeg vil argumentere for hvorfor dette er relevant og ikke minst viktig for byutvikling i Norge. Det eksisterer likevel noen gode eksempler på feministiske tilnærminger til planlegging av byrom. Deriblant er prosjektet på Rudolf Nilsens plass i Oslo et av de få byutviklings-prosjektene som vektla kjønn i planleggingen, gjennom stedsanalyse og medvirkningsprosesser (Fadnes, 2018).

Flere norske planleggere og urbanister har uttrykket mangelvare på dette, deriblant Sissel Engblom i artikkelen «Vil ha feminisme i urbanisme» i Arkitektnytt (Klem, 2018), Pia Haukali i sin masteroppgave «Likestilte byrom - en utforskning av hvordan en feministisk tilnærming kan bidra til utforming av offentlige byrom i indre Oslo» (2018), Tina Lam, formidler ved galleri ROM for kunst og arkitektur i Oslo, og arkitektene bak Safe Space Collective (Nilsen, 2021). Det ytres stadig et behov for en kjønnet og interseksjonell tilnærming til byplanlegging, men lite tyder på at dette tas hensyn til i betydelig grad. Under arbeidet med masteroppgaven fant Oslo arkitekturtriennale 2022 sted i tidsrommet 22. september til 30. oktober. Jeg deltok på et flertall av arrangementene, blant annet foredrag om det feministiske arkitekturkollektivet Matrix, «Nabolag - offentlig rom for alle» og «Nabolaget Tøyen», som alle omhandlet eller nevnte kjønn eller feminisme.

1.2 Bakgrunn for tema

Interessen min for feminisme og kjønnssensitiv planlegging kom som et naturlig resultat av min identitet som feminist, fra en veldig tidlig alder. I barnehagen oppdaget jeg kjønnsforskjeller jeg tok sterk avstand fra, blant annet da guttene påstod at jenter ikke kan være superhelter. Tanken om likestilling og kjønn har fulgt hele min akademiske karriere, og etter endt bachelor i samfunnsgeografi med fordypning i bygeografi så jeg en mulighet til å undersøke kunnskapshull i byutviklingens fokus på kjønn. Jeg skrev bacheloroppgaven min om hvorfor man bør bruke feminisme i bygeografi for å skape tryggere og mer inkluderende offentlig byrom.

Under bachelorgraden min var kjønn og feminisme ikke et tema, heller ikke i de obligatoriske fagene i denne mastergraden. Gjennomgående har dette vært et tema med lite fokus, men har dog blitt mer aktuelt de siste årene. Både boken «Invisible women» av Caroline Criado Perez (2019) og «Kvinnenes by - en feministisk guide til Oslo» (2022) av Marta Breen, Helene Uri og Hilde Østby ga meg piffen til å ville skrive om viktigheten av feministiske perspektiver i byutvikling og planlegging. Etter samtale med min veileder Roberta Cucca falt valget på en fordypning innen interseksjonell feminisme. Dette er tydelig i dagens nyhetsbilde både etter metoo-bevegelsen i 2017, Black Lives Matter (BLM) og masseskytingen i Oslo i forkant av Pride i 2022, som reflekterer de ulike skjæringspunktene for interseksjonalitet gjennom fokuset på kjønnsdiskriminering, rasisme og homofobi.

Det er lite som tyder på at det norske byutviklingslandskapet har stort fokus på kjønn og interseksjonalitet, men det har dog fokus på de mange ulike utfordringene isolert. Det eksisterer interesser for inkludering, mangfold, demokratiske byrom, sosial infrastruktur, universell utforming og

generelt «god» byutvikling. Kjønnsperspektivet og interseksjonalitet mangler i norsk kontekst, til tross for at perspektivet har stor internasjonal anerkjennelse og bredde, og aktualitet i flere andre land som Sverige og Østerrike.

1.3 Problemstilling og avgrensning

Med utgangspunkt i feministisk byplanlegging og manglende bruk av en interseksjonell tilnærming ønsker jeg dermed å utforske hvordan norske prosjekter innen romlig planlegging håndterer disse problemstillingene. Oppgavens utgangspunkt er et manglende fokus på kjønn og interseksjonell feminisme i norsk byplanlegging, men med et nysgjerrig blikk ønsker jeg å undersøke om og på hvilken måte dette behandles i planer, prosjekter og fagpersoners arbeid med å skape inkluderende og likestilte byrom. Hovedproblemstilling lyder som følger:

Hvordan kan kjønnssensitive tilnærminger og interseksjonell feminisme bidra til å skape tryggere og inkluderende byrom?

Hovedproblemstillingen er svært overordnet og ikke mulig å løse i en enkelt masteroppgave. Jeg velger å konkretisere problemstillingen i en norsk kontekst. For å besvare dette ønsker jeg å undersøke disse tre underproblemstillingene:

- 1. Hvorfor er kjønn og interseksjonell feminisme relevant og viktig i byutvikling og romlig planlegging?*
- 2. Hvordan arbeider ulike aktører i Oslo med slike perspektiver og tilnærminger i sine planer og prosjekter for byutvikling?*
- 3. Hvordan kan norsk byplanlegging forbedre sitt arbeid med planlegging og utvikling av offentlige byrom som trygge, inkluderende og likestilte?*

Første underproblemstilling vil utforskes under det teoretiske rammeverket. Andre underproblemstilling forsøkes å besvares gjennom intervjuer med informanter som har erfaring med utarbeidelse av offentlige rom både i offentlig og privat sektor. Observasjon og dokumentering gjennom foto er også utført som en del av forståelsen av hvordan teori settes ut i praksis. Tredje underproblemstilling trekker tråder mellom første og andre problemstilling i en diskusjon som omfavner både det teoretiske rammeverket, analysearbeidet og mine egne meninger.

1.4 Metode og oppbygging

Oppgaven tar for seg en teoretisk bakgrunn som vil underbygge og understreke viktigheten av feminisme og interseksjonalitet i planlegging, og hvorfor vi fortsatt trenger å fokusere på likestilling, kjønn, mangfold og interseksjonalitet i norsk byplanlegging. Som metode har jeg benyttet kvalitative intervjuer, samt observasjon og foto. For å få et virkelighetsnært perspektiv på om - og i så fall hvordan - dette brukes i lokal utarbeidelse av offentlige rom har jeg foretatt fem semistrukturerte intervjuer med ulike aktører. Gjennom intervjuene har en rekke parker og byrom blitt nevnt, som jeg videre har dokumentert i form av foto.

Oslo ble en naturlig case da jeg begynte utvalg til intervjuer, og gjennom den kunnskapen informantene delte er en rekke parker og byrom spesifikt undersøkt. Informantene jobber i ulike sektorer for byutvikling, med varierende utdanning og arbeidsoppgaver, privat og kommunalt og frivillig.

1.5 Begrepsavklaring

En begrepsavklaring er nødvendig i denne oppgaven ettersom en rekke begreper har ulike assosiasjoner, definisjoner og forståelser. Jeg ønsker å definere begrepene slik at de kan forstås i en kontekst relevant i denne oppgaven.

1.5.1 Feminisme og likestilling

Feminisme knyttes gjerne opp til ord som likestilling, rettferdighet, kvinner og kjønn, og i sin hverdagslige diskusjon omhandler likestilling mellom kjønnene og rettferdighet og frihet. Ordet feminisme har opprinnelse i det latinske ordet for kvinne, *femina*, som dermed dreier seg om et særlig fokus på kvinner. Holst (2017) argumenterer for at feminisme handler om mer enn bare kjønn, men om rettferdige samfunn for alle, inkludert mennesker av ulik sosioøkonomisk status, etnisitet eller seksuell identitet (s. 7).

Norge har en høyere grad av likestilling i forhold til andre land (FN, 2022), og er nedfelt i Likestillings- og diskrimineringsloven (2017). Formålet med loven er beskrevet i § 1, der første ledd lyder slik:

Lovens formål er å fremme likestilling og hindre diskriminering på grunn av kjønn, graviditet, permisjon ved fødsel eller adopsjon, omsorgsoppgaver, etnisitet, religion, livssyn, funksjonsnedsettelse, seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk, alder og andre vesentlige forhold ved en person.

Her presiseres det likestilling og forbud mot diskriminering i en bred definisjon som favner om flere sosiale grupper. Videre defineres likestilling i andre ledd: «Med likestilling menes likeverd, like muligheter og like rettigheter. Likestilling forutsetter tilgjengelighet og tilrettelegging». Til slutt presiseres det at loven skal særlig hensynta kvinner og minoriteter, jf. § 1 tredje ledd.

FN har flere ganger kåret Norge til verdens mest likestilte land, med høy score på *Gender Inequality Index* (GII) (Holst, 2017, s. 14). Den generelle oppfatningen er at Norge er likestilt, og denne fortolkningen kan hindre videre likestilling - hvis vi er verdens mest likestilte land, hvorfor trenger vi da endringer?

Til tross for at likestilling er nedfelt i loven betyr ikke det at samfunnet er rettferdig eller likestilt, men som en pekepinn på det norske verdigrunnlaget. Skal man se på statistikken har vi likevel en lang vei og gå, og Holst (2017) ramser opp en rekke tydelige kjønnsforskjeller i Norge i næringslivet, arbeidsmarkedet, barneomsorgen, idrett og media, og ikke minst voldsstatistikken (s. 14-15). Norge har også høy grad av ubalanse i kjønnsfordeling i arbeidsmarkedet, som hvis inkludert i GII ville gitt en lavere score (s. 17). Kjønnsforskjeller kommer ikke bare kvinner til disfavør, men også menns. Færre gutter fullfører skolegang, får lavere karakterer og menn lever kortere (s. 19). Likestilling omhandler rettferdighet for begge kjønn. «Det blir ikke automatisk «mer likestilling» med tiden» skriver Holst (2017, s. 20), og det er dermed noe vi må ha et aktivt forhold til og jobbe for.

1.5.2 Begreper om planlegging, byutvikling og urbane studier

Planlegging i Norge omfatter både samfunnsplanlegging og arealplanlegging, drevet frem av byplanlegging da den moderne industribyen oppstod (Falleth og Holsen, 2018, s. 27). I dag forstås planlegging som sammensatt av areal- økonomisk og samfunnsplanlegging. Samfunnsplanlegging og fysisk planlegging forstås i sammenheng, da «fysisk planlegging fremstår ikke lenger som kun rent faglig byplanlegging, men som fysisk samfunnsplanlegging. Samfunnsplanlegging har tilsvarende i økende grad integrert fysisk planlegging» (Falleth og Holsen, 2018, s. 41). Planlegging er brukt gjennom denne oppgaven for å illustrere den sammensatte forståelsen av hvordan samfunnet planlegges. Jeg bruker også romlig planlegging for å understreke det fysiske aspektet ved planlegging. Begrepet byutvikling er også benyttet som en mer overordnet forståelse av byers utvikling, også gjennom uformelle endringer. Urbanisme og urbane studier benyttes som et begrep for den omfattende internasjonale litteraturen og studier på urbane prosesser, som også gjelder geografiske og sosiologiske forståelser.

1.5.3 Sosialt kjønn og biologisk kjønn

Det er viktig å forstå de ulike dimensjonene ved kjønn når man skal forklare diskriminering, likestilling og kjønn i et samfunnsperspektiv. På engelsk har man to begreper for kjønn, *sex* og *gender*. *Sex* oversettes til biologisk kjønn og forklarer de medfødte egenskapene som skiller mann fra kvinne. *Gender* oversettes til sosialt kjønn, eller samfunnsmessig kjønn, og forklarer de sosiale og kulturelle normer og roller som tradisjonelt tildeles menn og kvinner. Sosialt kjønn definerer kjønn som sosialt konstruert, og varierer dermed etter tid og sted (WHO, u.å.). Den tradisjonelle feminismen har i større grad fokusert på de sosiale kreftene som driver frem kjønnsdiskriminering, og mindre på biologiske forklaringer. Dette forklarer Holst (2017) som en konsekvens av at de biologiske forskjellene på menn og kvinner har vært brukt som argument for å undertrykke kvinner, eksempelvis at kvinner kan bære barn og skal derfor ha omsorgsansvar fremfor karriere (s. 28-29). Det har likevel vært fokus på biologiske forskjeller i begrunnelser for opprettelse og opprettholdelse av patriarkatet, der kroppslige forskjeller som styrke gir menn mer makt enn kvinner (s. 31).

1.5.4 Interseksjonalitet

«Interseksjonalitet» defineres i Bokmålsordboka som «det at kjønn, etnisitet, religion, sosial klasse og lignende kan samvirke og påvirke livsvilkårene». Kimberlé Crenshaw oppfant begrepet, som faller under feministiske teorier som fokuserer og hensyntar mangfold og ulikhet (Holst, 2017, s. 53). Crenshaws definisjon så først og fremst på kjønn og hvordan kjønnsforskjeller påvirkes av andre forskjeller i samfunnet, derimot har definisjonen hatt en utvikling der man ikke bare belyser ulikheter og diskriminering fra et kjønnsperspektiv. Man kan også forstå diskriminering som sammensatt, der de ulike sosiale kategoriene er sammenvevd og påvirker former for diskriminering eller privilegium. Sosiale grupper skal ikke forstås isolert, men i en sammensatt og helhetlig kontekst. Definisjoner av interseksjonalitet har ofte med kategorien «class» eller klasse på norsk, som diskuteres ytterligere i 2.2.6 *Klasse og sosioøkonomisk status*.

1.5.5 Gender mainstreaming

Gender mainstreaming er en anerkjent internasjonal strategi for å skape likestilling mellom kjønn. European Institute for Gender Equality (EIGE) beskriver det som en strategi der kjønn integreres i politisk og lovgivende arbeid, med både likestilt representasjon av kvinner og menn og kjønne perspektiver i politiske prinsipper, planer og retningslinjer (EIGE, u.å.). Begrepet ble lansert på Nairobi

World Conference on Women i 1985 (Council of Europe, u.å.), og definert som en strategisk og kritisk tilnærming til engasjement og forpliktelser innen likestilling på *Fourth World Conference on Women* i Beijing i 1995, med krav om handling fra alle involverte aktører (UN Women, u.å.).

Gender mainstreaming kan oversettes til likestillingsintegrering på norsk, og er ledende styringsverktøy i Norge som internasjonalt. Likestillingsintegrering har som mål å sette i verk likestillingsperspektiv i alle styringsledd, på tvers av sektorer og i kombinasjon med sektoransvarsprinsipp (Ljunggren og Lauritzen, 2018, s. 158). Definisjonsmessig presiseres det at gender mainstreaming ikke skiller menn og kvinner som homogene grupper, men at ulike identiteter har ulike behov, avhengig av alder, kjønnsidentitet, funksjonsvariasjon, seksuell legning og sosioøkonomisk (Council of Europe, u.å.). Med andre ord er en interseksjonell tilnærming nødvendig for å oppnå likestillingsintegrering.

1.5.6 Offentlige byrom

Offentlige byrom kan defineres som «en fysisk arena der det offentlige livet har spilt seg ut» (Arendt, 1958, i Sirowy og Murphy, 2021, s. 29), der mennesker kommer sammen i en ellers privatisert og individualisert hverdag. «Offentlig rom» nevnes også i denne oppgaven, da det er et bredere begrep og hyppigere brukt, og kan forstås som noe mer enn bare det fysiske slik som virtuelle arenaer (Sirowy og Murphy, 2021, s. 29). Fysiske offentlige rom og byrom bør være tilgjengelige for alle, men kan ikke treffe alle brukergrupper og alle former for bruk. Dette bør løses gjennom nettverk av byrom, mener Sirowy og Murphy (2021, s. 41).

1.6 Personlig refleksjon

Denne oppgaven har blitt til på bakgrunn av egne opplevelser og et personlig engasjement for feminisme og likestilling, som videre har smittet over på min akademiske karriere. Som kvinne har jeg opplevd å bli plystret på da jeg gikk hjem fra en venninne en sommerkveld i en alder av 12 år, har en vane for å ta en telefonsamtale når jeg går alene om kvelden, alltid sende melding når jeg har kommet hjem. Disse tingene er ikke unikt for meg, det gjelder alle jenter og kvinner jeg kjenner. Og om jeg tør å påstå - det er gjelder alle kvinner.

Men - det gjelder ikke bare kvinner. Denne oppgaven har vært en slags dannelsesreise for meg, da ellers åpenbare former for diskriminering ble enda klarere. Hvordan etniske minoritetsmenn opplever former for overvåkning og raseprofilering av politiet i større grad, eller etnisk minoritetsjenter opplever former for sosial kontroll fra familie er noe som aldri har berørt meg. Eller hvordan mennesker som tilhører en seksuell minoritet opplever hatkriminalitet. For ikke å snakke om å ha flere kombinasjoner av disse minoritetsgruppene. Men meg som hvit, cis, heteroseksuell kvinne anerkjenner jeg min posisjon som privilegert i dagens samfunn. Det undergraver likevel ikke de opplevelsene jeg og mange andre kvinner føler på, men er en viktig refleksjon, særlig med tanke på interseksjonell feminisme.

2

TEORETISK RAMMEVERK

Det teoretiske rammeverket setter problemstillingen i et akademisk og historisk perspektiv, med mål om å forstå feministiske teorier om kjønn, interseksjonalitet og dets plass i byutvikling og romlig planlegging. På bakgrunn av teorien vil forskningsdesignet formes til en aktuell relevans innen det norske landskapet for byutvikling, og kapitlet sikter seg inn på å koble den eksisterende internasjonale litteraturen til norsk kontekst.

I første del av det teoretiske rammeverket (2.1) vil jeg se på den historiske utviklingen av feministiske teorier til en interseksjonell tilnærming, i urbane studier. Jeg ser på banebrytende kvinner som Jane Jacobs, Doreen Massey, Caroline Moser og Dolores Hayden, samt nyere teoretikere og kritikere som Kimberlé Crenshaw og Leslie Kern. I 2.2 utforskes interseksjonalitet i byplanlegging, der jeg undersøker de ulike kategoriene i interseksjonalitet og hvordan diskriminering kan forekomme i byplanlegging og opplevelser i offentlige byrom. 2.3 ser på de ulike elementene i byrom og planlegging som berører mennesker på ulike måter, i ulike lag av diskriminering, avhengig av hvilke sosiale kategorier man tilhører. Deretter ser jeg på interseksjonalitet i norsk kontekst (2.4), før jeg oppsummerer teoretiske funn i 2.5.

Første underproblemstilling:

Hvorfor er kjønn og interseksjonell feminisme relevant og viktig i byutvikling og romlig planlegging?

2.1. Et historisk overblikk: fra feminisme til interseksjonalitet i urbane studier

Yrker og profesjoner som berører vårt bygde miljø har tradisjonelt sett vært mannsdominert, som byplanlegging, arkitektur, landskapsarkitektur, eiendom, ingeniørfag, bygg og anlegg. Dette har de fleste yrker til felles, der kvinner oftere har lavere status, lavere inntekt og manglende representasjon, og dermed også tilpasse seg en maskulin arbeidskultur (Booth, 1996, s. 167 & 175). Noen viktige stemmer har drevet feminismen inn i byutviklingen, byplanleggingen og geografien, samt en rekke teorier og rammeverk. Disse vil videre bli presentert som en del av det historiske rammeverket for oppgaven.

2.1.1 Jane Jacobs og det kritiske blikket på moderne planlegging

Ikke mange kvinner kan sies å ha etablert et velkjent navn innen byutvikling og arkitektur på samme måte som Jane Jacobs. Jacobs skrev kanskje det aller viktigste verket for byplanlegging, «The Death and Life of Great American Cities» (1961). Engasjementet for denne tematikken oppstod under en planlagt riving av nabolaget hennes, og som journalist, aktivist og forfatter har Jane Jacobs kritikk av den moderne planleggingen satt sine spor. Hennes kjerneverdier omhandlet hvordan man kan utvikle gode nabolag, med kriterier som blandet bebyggelse (mixed use), høy befolkningstetthet og perspektiver nedenfra-og-opp der myndigheter og planleggere ikke bør blande seg inn i for stor grad (Hall, 2014, s. 279-283). Disse elementene strider imot den klassiske drabantbyutviklingen eller *suburbs*, der Jacobs kritiserte forstadsutbyggingen for å være isolerende og bilavhengig, som i en større grad påvirker kvinner enn menn, men også bidrar til å tappe gater og offentlige møteplasser for mennesker og liv (Kern, 2020a, s. 34).

Jacobs snur opp ned på en typisk tankegang om at parker er en gave til nabolag som byer desperat trenger, og ser heller på parker og byrom som noe som trenger menneskers interesse og deltakelse. Planleggere er ofte ukritiske til parker og offentlige rom, og alt man ønsker er mer av det uten mål og mening, «people do not use city open space just because it is there and because city planners or designers wish they would» (Jacobs, 1961, s. 90). Hun er også opptatt av trygghet, og det kjente uttrykket «eyes on the street» innebærer en form for trygghet mellom beboere og fremmede på nabolags- og gatenivå (Jacobs, 1961, s. 35). Kern (2020a) beskriver hvordan uttrykket har vært misforstått som

videoovervåkning, «policing» eller trakassering, eller som et uttrykk for «policing» eller overvåking av mennesker som uttrykker kjønnsidentitet, seksualitet eller politiske holdninger (s. 93-94).

Gater og trygghet er også viktig og relevant tematikk. Jacobs beskriver gater som er mye brukt er trygge gater, og dermed også tomme gater som utrygge. Gode og trygge gater fyller tre kriterier: (1) tydelig skille mellom offentlig og privat rom, (2) «eyes upon the street», eller med andre ord en funksjonsblanding som tillater mennesker å se hverandre som en form for sosial kontroll, og (3) folkeliv som både sikrer blick på gaten og som underholdning ettersom «Nobody enjoys sitting on a stoop or looking out a window at an empty street» (Jacobs, 1961, s. 35).

2.1.2 Doreen Massey og feministisk geografi

På 1970-tallet argumenterte samfunnsgeografer for forståelsen av rom som noe mer enn bare en matematisk modell for geografisk avgrensede områder, men romlige relasjoner er en romlig form for sosiale relasjoner. Doreen Massey utviklet dette videre gjennom å anse romlige relasjoner og sosiale relasjoner som gjensidig avhengige. Sosiale relasjoner kan forme og være meningsbærende for rom samtidig som rom påvirker sosiale relasjoner (Angelucci, 2019, s. 23-26). Massey beskriver det slik: «space is socially constructed [...] the social is spatially constructed too» (Massey, 1994, s. 254). Rom defineres også som «relational», eller relasjonell, og er ikke absolutt. Det må defineres i sammenheng med tid og relasjoner (Massey, 1994, s. 261). Et relasjonelt perspektiv omhandler å forstå relasjoner og sammenhenger, og sted og rom i sammenheng med sosiale relasjoner. Eksempelvis er hennes teori om «power geometry», som beskriver denne sammenhengen mellom tid, sted og makt (Massey, 1994, s. 149). Ulike sosiale grupper opplever steder og mobilitet ulikt.

Massey beskriver i boken «Space, Place and Gender» (1994) om forholdet mellom nettopp rom, sted og kjønn, og hvordan kjønnsrelasjoner varierer både over tid og rom. Hun beskriver hvordan spennet fra indirekte symbolske meninger i rom eller sted som fremmer kjønnsroller og kjønnsforskjeller, til direkte ekskludering gjennom vold. Det tradisjonelle vestlige skillet mellom offentlig og privat rom spiller dikotomien om maskulint og feminint, der hjemmet og den private sfære tilhører kvinner (s. 177-180).

Tid som en variabel påvirker mobilitet og bevegelse gjennom rom. Massey kritiserer den vanlige måten å forstå opplevelse av rom som drevet av kapitalisme og globalisering, da hun beskriver andre elementer som kan hindre eller redusere opplevelser, som kjønn og rase. Ikke bare kapital definerer evnen til å eksempelvis reise, og forskning viser at kvinnes begrenset mobilitet kan komme av følelsen av å ikke passe inn, «out of place», eller fysisk vold, «- not by 'capital', but by men» (Massey, 1994, s. 148).

Et annet kjønn aspekt ved opplevelser av byer kan knyttes til begrepet og fenomenet «flaneur», som Massey argumenterer er iboende maskulint. En *flanør* oppstod som en skikkelse under utviklingen av den moderne byen, spesielt Paris, kafelivet og borgerklassen, der byen og offentlige rom hadde en kjønnsdelt romlig organisering. Flanøren som et symbol på opplevelsen av den moderne byen - en mann som observerer men som ikke blir observert. Kvinner skulle ikke vandre rundt i det offentlige rom, i hvert fall ikke alene. Ideen om flanøren er derfor iboende maskulin, og symboliserer offentlige rom som tilhørende menn og ekskluderende for kvinner. Flanøren beskrives av Massey som en erotisk titter, kvinnen er objektet for *the male gaze* (Massey, 1994, s. 234). Diskurser omkring flanøren som et symbol på maskulinitet i byer er splittet blant geografer og urbanister. For noen illustrerer flanøren ekskludering og objektifisering av kvinner, andre mener ideen redefineres eller at kvinnelige flanører alltid har eksistert (Kern, 2020a, s. 24). Videre argumenterer Kern for at flanøren er hvit og heteroseksuell etter

som svarte, fargede og urfolk ofte er offer for former for overvåking og mistenksomhet i offentligheten (Kern, 2020a, s. 94).

Masseys teorier om rom som sosialt konstruert og det sosiale som romlig konstruert (Massey, 1994, s. 261) kan knyttes til begrepet sosioromlig. Sosioromlig dialektikk som konsept forstår byer som skapt av mennesker som bor der og formes etter menneskenes modifisering og dermed får sin karakteristikk, så vel som at menneskene tilpasser seg det fysiske miljøet som setter rammer og betingelser for dem (Knox og Pinch, 2010, s. 5).

2.1.3 Dolores Hayden og kontroversielle metaforer

En annen viktig stemme, mindre kjent men desto mer kontroversiell, er Dolores Hayden, amerikansk professor i arkitektur, forfatter og poet. I 1977 skrev Hayden den omstridte og velkjente artikkelen «Skyscraper seduction, skyscraper rape», der hun i en metafor sammenligner den urbane utviklingen av skyskraperne med voldtekt. Hayden beskriver skyskraperne som et nasjonalt symbol på Amerikas urbanisme, kapitalisme og teknisk innovasjon, med tilknytning til identitet og sosial status blant både arkitekter, ingeniører og de som jobber eller bor i byggene. I fire eksempler viser hun til historiske eksempler på fantasien bak og realiteten ved utbygging og resultat av skyskraperne, sammenlignet med forførelse og voldtekt. Utbyggere av skyskraperne skildres på samme måte som voldtektsforbrytere, de «can't help themselves» og ofre eller byer «really wants it» (Hayden, 1977). De høye byggenes falliske form knyttes til maskulin makt og dominans, og skjuler bakgrunnshistorien preget av dødelige arbeidsforhold, økonomisk tap, konkurs og fysiske ulemper som økte vindtunneler, skygge, gjenskinn fra sola og brannsikring. Hayden konkluderer med at det eksisterende urbane landskapet ikke kan saneres, men en slik type oppmerksomhet og blick på maktrelasjoner i både urban planlegging og det urbane landskap kan starte tankeprosesser om å inkludere alle type mennesker innen yrker og profesjoner, både menn og kvinner (Hayden, 1977).

2.1.4 Leslie Kern og Feminist City

Leslie Kern gjenopptar Haydens tematikken i sin artikkel «'Upward-thrusting buildings ejaculating into the sky' - do cities have to be so sexist?» i The Guardian (Kern, 2020b). Her peker hun på hvordan maskulinitet kommer til uttrykk i arkitektur og vårt fysiske miljø, på en svært kontroversiell måte. Både metaforisk og bokstavelig beskrives det urbane landskapet som en maktubalanse i menns favør. Historiske kjønnsroller, kjønne mobilitetsbarrierer gjennom byer, den amerikanske suburbaniseringen og vold mot kvinner er elementer Kern trekker fram som drivere av kjønnsdiskriminerende samfunn og byer.

I boken hennes «Feminist City: Claiming Space in a Man-made World» (2020a) tar Kern opp en rekke problemstillinger knyttet til kvinner, likestilling og feminisme, både gjennom teoretiske perspektiver og hennes egne erfaringer som liten jente, kvinne, mor og venninne. Bokens natur som både historisk, faktabasert og personlig gir et godt overblikk over ulike interseksjonelle perspektiver på hvordan en feministisk by kan se ut. Kern beskriver blant annet hvordan kjønnsdiskriminerende myter om «rape culture» opprettholder kvinners frykt i urbane omgivelser, der man konstant får høre at man ikke kan kle seg på en viss måte, ikke bevege seg i visse nabolag eller gå alene på nattestid. Ved å holde fast på disse ideene sier samfunnet indirekte at kvinner skal begrense sin frihet og at «the city isn't really for you» (Kern, 2020a, s. 10). Til tross for at byer ofte beskrives som kvinnefiendtlige, er byer også befriende for kvinner. Muligheter for utdanning, karriere og selvstendighet gir frihet fra tradisjonelle kjønnsroller og normer for ekteskap og familietradisjoner (Kern, 2020a, s. 11-12). Dette paradokset

illustrerer hvorfor kjønns sensitivitet er høyst relevant for byutvikling - kvinner både hører hjemme og er uvelkomne på samme tid.

2.1.5 Caroline Moser og gender planning

Moser skriver i sin bok «Gender Planning and Development - theory, practice and training» (1993) om utviklingen av *gender planning* som en selvstendig og legitim tradisjon innen planlegging, med mål om frigjøring av kvinner, og *equality* og *equity* mellom begge kjønn. Ved å undersøke og forstå feministiske teorier og utviklingsteorier som prinsipper i rammeverk gir dette grunnlag for verktøy og strategier innen planlegging. Disse prinsippene baserer seg på kjønnsroller og kjønnede behov (s. 1).

Innen utviklingsstudier vokste det frem en retning som gikk fra å fokusere på kvinners rolle i familie og evne til å få barn, til kvinners arbeid og produktivitet, da spesielt lavtlønnede kvinner i det globale sør. Begrepet «women in development» (WID) oppstod på tidlig 1970-tallet og ble utviklet til en tilnærming med den grunnleggende ideen om at kvinner er en ressurs som ikke utnyttes i fullstendig grad eller forstås tilstrekkelig når det gjelder økonomisk vekst. Kvinner har vært systematisk utelatt i utviklingen til tross for at kvinner er viktige aktører i økonomiske systemer. Fokuset har dermed vært å integrere kvinner i økonomien, noe som var grunnlag for videre kritikk basert på de begrensningene som forekommer når man ser på kvinner isolert sett. En ny tilnærming oppstod, «gender and development» (GAD), der man fremfor å se på kvinner i lys av det biologiske kjønn (*sex*), ser man nå på kvinner i lys av det sosiale kjønn (*gender*). Altså heller på de sosiale konstruksjonene som knyttes til både menn og kvinner, og forholdet dem imellom. Moser trekker frem andre sosiale klasser som knyttes til sosialt konstruerte roller, som klasse og etnisitet, som også er avhengig av tid og rom (Moser, 1993, s. 2-3).

Moser utarbeidet et rammeverk og metode for *gender planning*, og beskriver planleggingsmetoden som en forståelse av sosialt konstruerte kjønnsroller og anerkjenner at menn og kvinner har ulike behov (Moser, 1993, s. 230). Hennes teoretiske rammeverk innen kjønn planlegging nyanserer kjønnsdiskurser og er et viktig bidrag i utviklingen og forståelsen av kvinner og kjønnsroller i samfunnet.

2.1.6 Likestilling, kvinner og kjønn - i norsk planlegging

En utvikling fra dualistiske prinsipper som kvinner og likestilling til en mer dynamisk forståelse av kjønn finner vi også i norsk kontekst, dog lite innen planleggingen. Liv Toril Pettersen skriver i sin artikkel «Likestilling, kvinner og kjønn i samfunnsplanlegging» (1999) om diskurser og utviklingen fra fokus på likestilling til fokus på kvinner til fokus på kjønn i feministisk forskning, samt hvordan dette har vært koblet opp mot samfunnsplanleggingen.

Likestillingsperspektivet, kvinneperspektivet og kjønnsperspektivet henger sammen med de ulike epokene i feministisk forskning, drevet av strategier for endring i samfunnets begrensning av kvinner. Pettersen beskriver tre faser i samfunnsutviklingen som definerende for de tre teoretiske perspektivene. Likestillingsperspektivet oppstod som en reaksjon på kvinners få formelle rettigheter, kvinneperspektivet i takt med den radikale kvinnebevegelsen på 70-tallet og kjønnsperspektivet i en tid der kvinner har ulike roller i arbeidslivet, stiller ulikt i hierarkiske posisjoner og fått plass i akademia (Pettersen, 1999, s. 23).

Likestillingsperspektivet omhandler likhet mellom menn og kvinner som mennesker, og ulikhetene som eksisterer er et produkt av diskriminering. Like rettigheter vil føre til resultatlikhet, og forskningen fokuserer på kunnskap om kvinner og deres erfaringer, samt like rettigheter blant menn og kvinner, noe Pettersen beskriver som «kjønnsnøytralt» (1999, s. 22). *Kvinneperspektivets* utgangspunkt motsetter seg likestillingsperspektivet, der kvinner og menn anses som grunnleggende forskjellige. Ulikhetene anses som styrker og avgjørende for forandring. Begreper som «omsorgsrasjonalitet» og «ansvarsrasjonalitet» oppstod som et resultat av forskningen på ulikheter mellom menn og kvinner, og kjønn ble forstått som biologisk, psykologisk og sosialt betinget (s. 22). Endringsstrategien baserte seg dermed på forståelsen av samfunnet som mannsvridd, og likeverd må oppnås gjennom kvinners egne erfaringer og vilkår. I kvinneperspektivet settes resultatlikhet høyere enn behandlingslikhet (s. 24).

Kjønnsperspektivet fyller gapet de to andre perspektivene mangler - definisjoner av kjønn, menn og kvinner er tvetydig, og prinsippet om at menn eller kvinner hverken er like eller ulike, heller ikke homogene grupper. Samfunnsstrukturer forstås ikke lenger som kjønnsnøytralt, og et nytt syn på kjønn som sosialt konstruert kritiserer patriarkatet og de etablerte kjønnsrollene. Her er endringsstrategien basert på en fragmentering av fortolkninger av kjønn og kjønnsroller. Baksiden ved et slikt perspektiv kan føre til en svekkelse av kvinneperspektivet, men det argumenteres for at både kvinneperspektiv og relasjonsperspektiv kan eksistere på samme tid. Kritiske blikk rettes likevel mot oppløsningen av begrepet og kategorien “kvinner” ettersom kvinnelige fellesskap kan oppstå som et resultat av eksklusjon, eksempelvis fra endringsstrategier i likestillingsarbeid (Pettersen, 1999 s. 22).

Disse perspektivene i samfunnsplanleggingen og praktisk-politisk arbeid for endringsstrategier settes i sammenheng, der Pettersen (1999) argumenterer for at Norge på den tiden hadde lite fokus på likestilling i samfunnsplanleggingen annet enn å ansette flere kvinnelige planleggere (s. 24). Kvinneperspektivet i planlegging har tilbudt nye ideer og tanker for planprosesser, og det første prosjektet som tok disse problemstillingene på alvor var i prosjektet «Kommuneplanlegging på kvinners vilkår», et treårig prosjekt utført av seks kommuner og en fylkeskommune fra 1989 til 1991. Miljøverndepartementet og Kommunens Sentralforbund samarbeidet med staten og prosjektkommunene, med mål om demokrati og økt kjønnsfokus, da særlig på kvinner. En rekke prosjekter arbeidet med disse problemstillingene og fikk satt kvinneperspektivet på agendaen, men mislyktes i å tilgjengeliggjøre og systematisere de metodene for kjønnsintegring annet enn i plandokumenter (Grut og Pettersen, 2002, s. 3-4).

Likestillingsperspektivet er noe vi hører mest av i politikk og arbeid med diskriminering, men som definert og argumentert av Pettersen (1999), mangler det dimensjoner og et mer komplekst syn på menn og kvinner. Ved å ha et kvinneperspektiv vil man forstå de grunnleggende forskjellene mellom menn og kvinner, som kan forstås i større grad gjennom et kjønn perspektiv der et tvetydig og kritisk blikk omfavner flere elementer ved samfunnet som underbygger kjønnsroller og patriarkatet. Kjønnsperspektivet omfavner begge elementene, men Pettersen argumenterer likevel for at kjønnsperspektivet kan svekke kvinneperspektivet.

2.1.7 Kimberlé Crenshaw og interseksjonalitet

En kritikk av den tradisjonelle dualismen om menn og kvinner i feministisk teori baserte seg på tanken om at maktrelasjoner sjeldent oppstår isolert, og at diskriminering forekommer på flere grunnlag enn bare kjønn. Dette perspektivet gjennomsyrrer feministiske teorier, men kan defineres og konkretiseres gjennom interseksjonell feminisme.

I 1989 introduserte juristen Kimberlé Crenshaw begrepet «intersectionality» i artikkelen «Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics». Her beskrives diskriminering blant kvinner som ikke falt i kategorien hvit, heteroseksuell middelklassekvinne, og hvordan privilegium og diskriminering avhenger av faktorer som kjønnsdiskriminering, rasisme, klassisme, homofobi og funkofobi (Kern, 2020a, s. 16).

Crenshaw (1989) forklarer hvordan eksisterende teorier om rasisme og feminisme behandles som gjensidig utelukkende kategorier (s. 139). Moderne teorier om feminisme og antirasisme mangler et multidimensjonalt perspektiv, en interseksjonell tilnærming til diskriminering. Crenshaw sitt utgangspunkt omhandler svarte kvinners opplevelse av kjønnsdiskriminering og rasisme, der svarte kvinner opplever kjønnsdiskriminering ulikt fra hvite kvinner, og rasisme ulikt fra svarte menn. Disse kvinnene faller dermed mellom to stoler, og forståelsen av diskriminering mangler en tilnærming for de som er marginalisert i begge kategoriene, som både kvinne og svart. Svaret er imidlertid ikke å bare inkludere svarte kvinner i de teoretiske rammeverkene, men heller fokusere på svarte kvinners erfaringer og opplevelser og oversette dette i konkrete politiske krav (s. 140).

Begrepet «intersectionality» kommer fra «intersection» eller veikryss forstått i overført betydning. Crenshaw sammenligner diskriminering av svarte kvinner med en kollisjon i et veikryss, der på samme måte som et veikryss har trafikk fra alle kanter og en kollisjon kan involvere flere biler fra ulike retninger, vil svarte kvinner «skades» eller diskrimineres av flere former for diskriminering, eksempelvis både kjønnsdiskriminering og rasisme. Det understrekes at svarte kvinners opplevelse av diskriminering kan være like og ulike hvite kvinner og svarte menn, men at svarte kvinner opplever en dobbelt diskriminering (Crenshaw, 1989, s. 149). Den moderne feminismen kritiseres for å baseres på hvite kvinners erfaringer i en kontekst som fremstår som representativt for alle kvinner, noe Crenshaw mener bør utvides for å favne om marginaliserte kvinner (s. 154).

Interseksjonell feminisme førte til et radikalt skifte innen forståelsen av diskriminering i det feministiske landskapet. Den tidligere forskningen hadde kunnskapshull i forståelsen av hvordan ulike sosiale kategorier er sammenkoblet. Maktrelasjoner påvirker hvordan diskriminering utspiller seg, og bør undersøkes på tvers av kjønn, seksuell identitet, etnisitet, religiøs tilhørighet, alder, funksjonsevne og klasse (Kern, 2020a, s. 16-17). Gjennom en interseksjonell tilnærming forstås maktstrukturer og diskriminering mer holistisk.

2.2 Interseksjonalitet i byplanlegging - en fordypning i de sosiale kategoriene

Videre vil jeg gå nærmere inn på de ulike sosiale kategoriene og hvordan personer med ulik bakgrunn kan oppleve ulike former for diskriminering og ulike opplevelser av bylivet. Interseksjonalitet omhandler en sammensatt og holistisk forståelse hva som kan skape marginalisering og maktstrukturer, både fysisk og sosialt. Hvilke sosiale kategorier som inkluderes i interseksjonelle tilnærminger varierer, men jeg har valgt å fokusere på kjønn (2.2.1), etnisitet, rase og religiøs tilhørighet (2.2.2), funksjonsevne (2.2.3), seksuell orientering og kjønnsidentitet (2.2.4), alder og familiesituasjon (2.2.5) og klasse og sosioøkonomisk status (2.2.6).

Minoritetsstress er et begrep som godt beskriver belastningen av å være i mindretall eller «den andre» i en gruppe, om det er på bakgrunn av kjønn, etnisitet, religiøs tilhørighet, funksjonsevne eller

sosioøkonomisk bakgrunn. Denne formen for stress kan komme som et resultat av definisjonsmakt og føre til ulikhet og belastning i hverdagen, også definert som «[...] den tilleggsbelastningen individer fra stigmatiserte grupper utsettes for på grunn av sin minoritetsposisjon» (NOU 2019: 19, s. 221). Å være en minoritet på flere måter er ekstra belastende, og nettopp derfor et interseksjonelt perspektiv er viktig, for å belyse hvordan maktstrukturer og diskriminering forekommer multipelt. Eksempelvis viser studier at man er mer sårbar om man tilhører flere minoritetsgrupper, som å være både tilhørende en etnisk minoritet og å være skeiv (Kulturdepartementet, 2019, s. 26).

2.2.1 Kjønn

Kvinner har historisk sett alltid vært offer for kjønnsdiskriminering, noe som også kan sees i bybildet. Urbane opplevelser kan beskrives som kjønnede, der tradisjonelle sosiale normer og kjønnsroller skilte menn og kvinners bevegelighet og bruk av byen. Kvinner tilhørte den private sfæren i århundrer, og tilhørte ikke det offentlige livet med mindre man var prostituert. På 1800-tallet begynte grensene å viskes ut gjennom fenomenet «salongene», der kvinner kunne delta i politiske, litterære og akademiske debatter, dog fortsatt i private hjem. Dette synet på kvinners mulighetsrom i byen har vært vedvarende og integrert i samfunnets sosiale normer. Vi skal ikke lenger tilbake enn til 1970-tallet for å se at kvinner som ønsket å ta seg en øl uten følge av menn ble stigmatisert (Breen et al., 2022, s. 34-35).

Gender mainstreaming ble utarbeidet som et verktøy for å integrere likestilling i politisk og lovgivende arbeid, også ned på planleggingsnivå. Verdensbanken har utarbeidet en håndbok for gender mainstreaming i urban planlegging og design, med utgangspunktet at byer er designet for menn av menn, men trekker også frem hvordan byer er tilpasset heteroseksuelle cispersoner som er funksjonsfriske og dermed ikke tilstrekkelig tilrettelagt for kvinner, barn, minoritetsgrupper og mennesker med funksjonsnedsettelse. Deres mål er å fremheve kjønnsdiskriminering i byplanlegging og bidra med økonomiske midler til å håndtere ulikhetene, med spesifikt fokus på en interseksjonell tilnærming (Verdensbanken, 2020, s. 9). Wien, hovedstaden i Østerrike, kan betegnes som en pioner-by innen gender mainstreaming i byplanlegging.

Eksempel på gender mainstreaming i byplanlegging: Wien, Østerrike

Med en egen håndbok «Manual for Gender Mainstreaming in Urban Planning and Urban Development» (Urban Development Vienna, 2013) oppsummeres byens erfaringer med likestillingsperspektivet. Fokuset kom på bakgrunn av den enorme veksten av innbyggere, som i et urbant miljø blir mer mangfoldig og mer kompakt. Manualen understreker viktigheten av kjønns sensitiv og sosial tilnærming til romlig planlegging, ettersom det bygde miljøet påvirker hverdagslivet. *Gender mainstreaming* er derfor et viktig planleggingsverktøy byen benytter seg av, gjennom å kartlegge fordeler eller hindringer den fysiske planleggingen resulterer i og som bidrar til perspektiver og synspunkt fra eksempelvis marginaliserte grupper. Manualen nevner fire nivåer der *gender mainstreaming* kan gi merverdi: (1) kvalitetssikring i planprosesser som sørger for interesser til spesifikke sosiale grupper som ofte overses, (2) målrettet ressursbruk, (3) kunnskapsutveksling og knowhow og (4) metodologiske innovasjoner for å unngå blindsoner og tette gapet mellom teori og praksis (Urban Development Vienna, 2013, s. 12).

Wiens fokus på gender mainstreaming ble utløst av en utstilling i 1991, «Who Owns Public Space – Women's Everyday Life in the City», som viste en ny side av byen gjennom fotografier av åtte kvinner med ulike behov. Kvinnene var av ulike alder, livssituasjon og funksjonsevne, og utstillingen

demonstrerte hvordan byen ikke var tilrettelagt for alle. Eva Kail stod bak konseptet, som illustrerte byen som et resultat av mannlige planleggere som i alle år har planlagt for mennesker som skal til og fra jobb med bil eller offentlig transport til faste tider, og det manglende fokuset på omsorgsarbeid som i større grad utføres av kvinner. Året etter opprettet Kail «The Women's Office of the City of Vienna» som starten på et kjønnet perspektiv i planlegging. Kartlegging av menn og kvinners reisevaner ble utført som et av de første stegene mot å forstå kjønn og kjønnet opplevelse av å leve i en by. Flest menn kjørte bil og flest kvinner gikk til fots, som underbygde tanken om at man bygger byer for menn. Kvinners behov ble tatt i betraktning i ulike pilotprosjekter gjennom fysiske tiltak i fotgjengeres favør, eksempelvis prioritering av gående framfor kjørende i veikryss, benker og sitteplasser, fortau utvidet og fri for barrierer som gjør mobilisering til fots enklere for eldre, rullestolbrukere og familier med barnevogn (Hunt, 2019).

I dag er dette godt etablert i planlegging på tvers av sektorer og på alle nivåer, og med over 50 pilotprosjekter (i 2013) har Wien fremragende erfaring på dette feltet. (Urban Development Vienna, 2013, s. 13-15). Grunnleggende omhandler tilnærmingen interesser og behov ved sosiale grupper med ulike former for diskriminering på bakgrunn av kjønn, kultur, sosioøkonomisk bakgrunn, religion, funksjonsvariasjon. Spesielt fremheves diskusjonen rundt arbeid og lønnet versus ulønnet arbeid. Dagens kjønnsroller er i større grad utvannet, men det eksisterer fortsatt kjønnete forskjeller i Østerrike for arbeid som innebærer husarbeid og omsorgsansvar. Kvinners hverdag kan derfor se annerledes ut enn menns, og dermed ha andre behov. Dette er imidlertid mindre synlig i dagens likestilte samfunn, men en slik tilnærming vil likevel være fordelaktig for alle som har familieansvar og husarbeid (Urban Development Vienna, 2013, s. 18).

Wien har utarbeidet en rekke verktøy og kriterier for å realisere en kjønns sensitiv planlegging i rapporten, deriblant å kartlegge innbyggernes hverdagsliv gjennom å definere seks brukergrupper ut ifra livsfaser. Et annet aspekt er å identifisere modeller og teorier for planlegging som samsvarer med kjønns sensitiv planlegging, eksempelvis polysentrisk bystruktur, byer med korte avstander, varierte og sosialt inkluderende offentlige rom, miljøvennlig transport, trygghet, fri for barrierer og fokuset på hverdagen som definerende for planlegging (Urban Development Vienna, 2013, s. 25-29). I tillegg utarbeides en rekke planleggingsmål innen urban struktur, offentlig rom, mobilitet og kvalitet på bolig (Urban Development Vienna, 2013, s. 31). I planprosessen kreves det at gender mainstreaming behandles vertikalt på tvers av sektorer og på alle nivå, både overordnet i masterplaner, i arealplaner og utbyggingsplaner, og i prosjekter for offentlige rom, boliger og offentlige tjenester (Urban Development Vienna, 2013, s. 52).

Aspern er et av nabolagene i Wien der *gender mainstreaming* er synlig i bybildet, alle gatenavn og parker er oppkalt etter kvinner, et aktivt og politisk valg som en «brand identity» i kontrast til ellers i byen med 3 750 gater oppkalt etter menn (Hunt, 2019). Dette er problematisk som tas opp i *En feministisk guide til Oslo* (Breen et al., 2022).

I artikkelen «Jentebevisst byplanlegging – aktivitet, inkludering og trygghet i byrommet» (Hansson og Straume, 2021) skriver forfatterne om usynliggjøringen av jenter i forskning og planlegging av byrom, ettersom offentlige rom for fysisk aktivitet og aktivitetsparker i større grad benyttes av gutter. Begrepet «jentebevisst byplanlegging» innebærer fokuset på jenters behov for å planlegge og skape likestilte offentlige byrom for begge kjønn. Artikkelen underbygger argumentet om at byen ikke er tilgjengelig for alle ettersom det eksisterer maktrelasjoner knyttet til bebyggelse, arkitektur og design, deriblant kjønnete maktforhold. Dette sees både i samfunnets struktur som mannsdominert, og dermed også

byens struktur. Forfatterne trekker frem begrepet «kjønnsbestemte rom» for å beskrive en kjønnsmarkering av hvordan rom brukes og hvem som bruker rommet i lys av sosiale normer knyttet til jenter og gutter (Hansson og Straume, 2021, s. 47).

Hansson og Straume (2021) tar hovedsakelig for seg aktivitetsparker, som defineres som et helsefremmende tiltak som skal tilrettelegge for aktiviteter utendørs og uorganisert, gjerne livsstilsidretter som eksempelvis parkour eller skateboarding, som skal imøtekomme behov for gratis og tilgjengelige aktivitetsrom for ungdom. Hvem som faktisk tar disse rommene i bruk er en annen sak, og studier viser at menn og gutter er i hovedsak brukere av slike tilbud, deriblant henvises det til svenske studier som kartla aktivitetsparkers kjønnsdeling med overvekt av menn, 80 prosent mot 20 prosent kvinner (Hansson og Straume, 2021, s. 47). Dette finner man også igjen i idrett der kvinner sees på som *outsidere* i eksempelvis skateboarding og surfing, som med andre ord understreker kjønnsbalansen i fysisk aktivitet i offentlig rom (s. 51).

Vigdís Steinarsdóttir Rishaug beskriver også tematikken om uterom for fysisk aktivitet som dominert av gutter og menn i en artikkel i Arkitektur N (2017). Utendørsarenaer som tilrettelegger for uorganiserte aktiviteter som ballspill og skating har fått mer fokus de siste årene, men som nevnt i artikkelen om jentebevisst byplanlegging har en svært skjev kjønnsfordeling i bruk. Dette forklares med at tilbudene ikke er tilpasset unge jenter grunnet behov, da jenter ofte ikke vil delta i slike type aktiviteter og foretrekker å prate på sidelinja. Steinarsdóttir Rishaug refererer til studier i Danmark og Sverige med tilsvarende problematikk om inkludering av jenter i aktive utemiljøer. Ulike preferanser i romlig struktur er forsket på av Bianca Maria Hermansen, noe Steinarsdóttir Rishaug trekker frem som vesentlig forskjellig mellom gutter og jenter. Gutter foretrekker logiske og lesbare rom med funksjoner og regler, noe jenter «ville opplevd samme rom som uinteressant og kjedelig» (Steinarsdóttir Rishaug, 2017). Et viktig element for jenters komfort og trygghet er utydelige grenser som senker terskelen for å delta, og gjerne komplekse rom med blandede funksjoner og flere delområder som gir en form for intimitet (Steinarsdóttir Rishaug, 2017).

Skolegårder er også en arena som trenger likestillingsperspektiv, mener forsker Anders Rubing, ettersom mye analysearbeid og forskning mangler kjønnsperspektiv og dermed også ikke prioriterer jenters behov. I hans analyse av skoleplasser ansees den romlige oppdelingen som manglende i mangfold av aktivitetsmuligheter og mindre tilrettelagt for jenter. Rubing (2022) peker likevel på konsekvensene av kjønnsperspektivet, der fallgraven ved å tilrettelegge for jenters behov kan opprettholde kjønnsnormer og stereotyper heller enn å oppmuntre til frihet fra normer om hvordan gutter og jenter liker å aktiviseres. Et viktig element som trekkes frem i Rubings artikkel er at forskningen må bli bedre innen aktivitetsområder og skoleplasser, og vi trenger å bruke den forskningen som oppdrives til å skape mangfoldige skolegårder som ikke defineres av identiteter eller normer.

Kjønne opplevelser av offentlige rom kan knyttes til opplevelse av frykt og trygghet. Kvinners underordning kan sees i et biologisk lys, der fysiske og biologiske attributter ved kvinner kan også forårsake at kvinner er mer sårbare enn menn, deriblant at kvinner er fysisk mindre, kan være gravide, trenger muligheten til å amme og i større grad føler seg utrygge på kvelds- og nattetid (Rustin, 2014). Jane Darke (1996) beskriver hvordan kvinner oppfatter urbane og offentlige rom som farlige, med følelsen av at man er uvelkommen eller *out-of-place*. Noen steder fremstår som anvendelige i visse tidsrom, eksempelvis på dagtid og ikke på kveldstid, og man kan føle seg ekskludert, uønsket eller ansett som besøkende. Darke refererer til Jos Boys' utsagn om at kvinner skal fremstå seksuelt attraktive, men

ikke tiltrekke menn seksuelt, og kvinner må passe seg for mannlig oppmerksomhet og for seksuell trakassering (s. Darke, 1996, 89).

Darke (1996) påpeker også hvordan fargede og svarte kvinner, eller minoritetskvinner, er særlig utsatt for seksuelle og rasistiske fornærmelser. Heller ikke alle menn opplever byen som åpen og trygg, eksempelvis svarte menn eller skeive menn (Darke, 1996, s. 89). Videre vil jeg undersøke de gjenstående sosiale kategoriene som gang på gang påpekes som relevante for å forstå vanskeligstilte grupper og diskriminering i byen og offentlige rom.

2.2.2 *Etnisitet, rase og religiøs tilhørighet*

Interseksjonell feminisme definert av Kimberlé Crenshaw omtaler skjæringspunktet for diskriminering mellom kjønn og rase, og diskuterer svarte kvinners «usynlige» diskriminering. Å bli diskriminert på bakgrunn av hudfarge, etnisitet eller religiøs bekledning er i denne oppgaven kategorisert og forstått samlet, ettersom det er synlige markører for identitet og kultur. Regjeringen sin «Handlingsplan mot rasisme og diskriminering på grunn av etnisitet og religion» grupperer også etnisitet og religion sammen, og rapporten viser til dokumentering av den norske befolkningen som positiv til innvandrere og religiøse minoriteter, i kontrast til holdninger i de andre vesteuropeiske landene (Kulturdepartementet, 2019, s. 24). Det understrekes likevel at det behøver mer forskning på diskriminering i Norge, og at diskriminering av hudfarge omfatter både mennesker som er oppvokst i Norge med norske foreldre og innvandrere og deres etterkommere (Kulturdepartementet, 2019, s. 27).

Viktigheten og relevansen av et interseksjonelt perspektiv og anerkjennelse av etnisitet, rase og religion som grunnlag for multippel diskriminering, speiles i norsk media blant annet gjennom ytring fra “de skamløse jentene” Nancy Herz, Sofia Nesrine Srour og Amina Bile. Deres budskap om motstand mot urett og sosial kontroll i egne miljøer startet en bevegelse som kjemper for minoritetsjenter i et fritt land der man ikke kan være fri, fordi skam, ære og rykte skaper glasstak. Den norske likestillingskampen når ikke minoritetsgrupper, og «likegyldighet er et direkte angrep på dem som rammes av sosial kontroll og æreskultur» (Herz et al., 2017).

Isra Zariat kommer med krass kritikk i sitt innlegg i Aftenposten (Zariat, 2016) med uttalelsen «vi glemmer at kvinner med utenlandsk bakgrunn opplever det samme i dag som kvinner i Europa opplevde for flere hundre år siden». Her beskriver hun de mange undertrykkende reglene kvinner har opplevd gjennom tidene, krav om mannlig følgesvenn, straff av uanstendige kvinner, kyskhetsbelte - og sammenligner det med kvinner i Norge som opplever lignende i dag, æresrelatert vold og drap, krav om mannlig følgesvenn, omskjæring. Hun kritiserer norske feminister for å fremme problematikk rundt uønsket seksuell oppmerksomhet, hårvekst og sexkjøpsloven, kvinnesaker som blir «fattige» i forhold til det norske jenter med etnisk minoritetsbakgrunn opplever. Hun opplever det som en skuffelse og et svik, og mangel på modige stemmer for de stemmeløse.

Diskriminering av etniske minoriteter forekommer på flere måter i samfunnet, og kan sees i geografiske bosettingsmønstre iblant annet Oslos østkant og vestkant. Tradisjonelt sett har Oslo vært en delt og segregert by sosioøkonomisk sett, men siden 1980-tallet fått en «etnisk dimensjon» der man ser tydelig segregering av etniske minoriteter. Østkanten huser de fleste kommunale boligene i byen, høyere andel etniske minoriteter, og har større levekårsutfordringer enn vestkanten. Dette fremheves gjerne i media som problematiske områder, som ytterligere fører til stigmatisering av både steder og de menneskene som bor der. Særlig er diskursen omkring stigmatiseringen av gutter og unge menn med synlig

minoritetsbakgrunn en viktig dimensjon, der denne gruppen knyttes til både bråk og konflikt - som smitter over på oppfatningen av visse byrom som problematiske (Andersen, 2018, s. 80-82).

Diskriminering av barn og ungdom med innvandrerbakgrunn kan sees i statistikken for ungdomskriminalitet, der barn av innvandrere er overrepresentert. Levekårsutfordringer er en sentral grunn til at barn av innvandrere begår kriminelle handlinger, men det kan også forklares av diskriminering av strafferettssystemet eller politiet. Selv rapporterer ungdom med innvandrerbakgrunn at det er større sjanse for å bli oppdaget, grunnet utseende, oppholdelse i visse nabolag, klær, henge med venner og at de er gutter (NOU 2020: 16 s. 106). Det rapporteres også om diskriminering på leiemarkedet blant personer med utenlandsk bakgrunn, der eksempelvis utenlandske navn har lavere sjanse for å gå tildelt bolig og innvandrere betaler høyere husleie enn gjennomsnittet, samt betraktelig flere oppsigelser og økning av husleie (NOU 2020: 16 s. 124-125).

Profilering av etniske minoriteter, eller «raseprofilering» er et begrep for overkontrollering av folk på bakgrunn av etnisitet, mye omtalt i media de siste årene og særlig med tanke på George Floyd og Black Lives Matter. Debatten omkring en kvitteringsordning, der politiet mottar en kvittering for kontrollering skal samle data og etterprøves for etnisk diskriminering og rasisme, har resultert i et samarbeid mellom Oslo kommune og politiet for å utarbeide alternativer i forbindelse med et prøveprosjekt. Samarbeidet som et viktig arbeid for å sikre tillit til politiet, særlig tillit hos etniske minoriteter i Norge (Zondag, 2021). Etniske minoritetsgrupper i Norge opplever en særlig sårbarhet og diskriminering i møte med politi i offentlige rom, men også innad slike miljøer forekommer det uformell sosial kontroll.

En rapport fra Arbeidsinstituttet om å være «Ung og ute» (Hagen et al. 2016) beskriver kontrollering og restriksjoner av flere samfunnsgrupper i byrom, deriblant kvinner, homofile og muslimer. «Moralpolitiet» nevnes som et eksempel på uformell profilering og overvåking, der «muslimer» reagerte på oppførsel eller klær i offentlige rom på Grønland i Oslo. Kvinner og jenter fikk blant annet reaksjoner om de ikke kledde seg etter normer det muslimske moralpolitiet mente var akseptabelt. Slike former for sosial kontroll bidrar til usikkerhet og utrygghet i noen byrom, og setter begrensninger for bruk av noen sosiale grupper (Hagen et al. 2016, s. 44). Jenter med innvandrerbakgrunn opplever en særlig former for sosial kontroll, både fra familie eller andre ungdommer, når det gjelder klær eller oppførsel i tråd med kulturelle eller religiøse normer. Det er rapportert at noen jenter utsettes for en svært begrensende sosial kontroll som begrenser mulighetene til å være sosiale utenom skoletid for å bidra hjemme (Andersen mfl. 2018b og Rambøll 2018, i NOU 2020: 16, s. 84).

Også i urbane studier, byutvikling og arkitektur er mangfold manglende, der Tina Lam kritiserer arkitektur for å være et homogent fagfelt i artikkelen «Fra de andre nordmennene» (2020), «I et fagfelt som planlegger og bygger for alle, er det helt naturlig å stille spørsmål rundt hvem som sitter med definisjonsmakt og hvilke stemmer som blir inkludert og utelatt, og i det hele tatt hvordan inkludering og mangfold spiller inn». Arkitektur-Norge blir beskrevet som hvitt, og gjennom en uformell diskursanalyse så hun på artikler om arkitektur og offentlige rom og deres forfattere, som viste seg å være nokså representende for kjønn og menn med ikke-etnisk norsk bakgrunn. Lam oppdaget likevel at få minoritetskvinner representert. Det presiseres at dette er noe både bransjen selv må ta tak i, og mennesker med minoritetsbakgrunn må alliere seg i arbeidet med representasjon og mangfold. Minoritetskvinnens bruk av offentlige rom etterlyses også, ettersom det er manglende fokus og kunnskap om. «Tiden er moden» skriver Lam, spesielt etter at den amerikanske Black Lives Matters-bevegelsen satte et spark bak i diskusjonen omkring mangfoldige stemmer i en norsk kontekst, til tross for at vi har mange tilfeller av diskriminerende hendelser her til lands. Det etterlyses metoder og språk for å

diskutere, og refleksjoner fra et sosiokulturelt mangfold - som kan resultere i faktiske og fysiske endringer. (Lam, 2020).

Lams tekst utløste en pågående diskusjon omkring mangfold i arkitekturfeltet, og inspirerte blant annet til Podcasten til arkitektene i Safe Space Collective, et eksempel på unge arkitekters oppgjør med bransjens manglende mangfold. Kollektivet består av Bui Quy Son, Paul-Antoine Lucas og Armelle Breuil og beskrives som fransk-vietnamesisk og skeivt, med fokus på bransjens manglende inkludering av ulike etnisitet, kjønn og seksuell identitet. Også arkitekturen beskrives som et viktig element i inkludering, der kollektivet understreker at et mangfold i profesjonen vil skape arkitektur for alle mennesker (Nilsen, 2021).

2.2.3 Funksjonsevne

Funksjonsevne varierer fra menneske til menneske og gjennom livsløpet, men alle mennesker har funksjonsevne. Ulike former for funksjonsnedsettelse og funksjonshemming tilbyr et menneskelig mangfold, som gir ulike behov i møte med tilgjengelighet og barrierer i omgivelsene våre. Det har skjedd en endring de siste tiårene omkring forståelsen av funksjonshemming, fra en tankegang om individuell og personlig tilrettelegging for den enkelte med funksjonsnedsettelse, til å skape omgivelser som er planlagt og tilrettelagt for alle funksjonsvariasjoner. Det bygde miljø skal tilgjengeliggjøres framfor at den enkelte får hjelpemidler eller trygd, noe som har sprunget ut av politisk vilje. (Lid, 2021, s. 159-169).

Universell utforming er et virkemiddel i planleggingen som skal ivareta mennesker med nedsatt funksjonsevnes behov for å skape et likestilt samfunn. Et samfunn må planlegges på premisser for eksempelvis rullestolbrukere, eldre med rullator, kort vei til skolen, familier med barnevogner, nedsatt hørsel eller synsevne, og gjennom fysisk planlegging av byer som enkelt kan leses og brukes. Det er svært viktig at aktører sitter på kompetanse om universell utforming i planlegging og/i prosjekter. Tverrfaglig samarbeid og kunnskapsutveksling er alfa og omega ettersom det ikke finnes noe fasit (kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2021, s. 2-5). Medvirkning er derfor et viktig virkemiddel for å kartlegge og tilrettelegge for de behovene personer med funksjonsnedsettelse har (s. 12).

Universell utforming er lovfestet, og beskrevet i Lov om likestilling og forbud mot diskriminering § 17 beskrives det i første ledd plikten til universell utforming blant private og offentlige virksomheter. Andre ledd beskriver de fysiske kriteriene slik: «Med universell utforming menes utforming eller tilrettelegging av hovedløsningen i de fysiske forholdene, slik at virksomhetens alminnelige funksjoner kan benyttes av flest mulig, uavhengig av funksjonsnedsettelse». Her stilles det altså krav til fysisk planlegging. Lov om planlegging og byggesaksbehandling stiller også krav til universell utforming for enkelte byggetiltak, jf. § 1-1, femte ledd.

I regjeringens strategi for likestilling for alle i utviklingspolitikken er et av hovedmålene å belyse flerdimensjonal diskriminering, og beskriver mennesker med funksjonsnedsettelse en heterogen gruppe som opplever sammensatt diskriminering på tvers av ulike sosiale kategorier, «inkludert diskriminering av kvinner med nedsatt funksjonsevne» (Utenriksdepartementet, 2022, s. 7). Flerdimensjonal diskriminering er særlig fremtredende blant kvinner og jenter med funksjonsnedsettelse (Utenriksdepartementet, 2022, s. 51). Regjeringens fokus innebærer derfor et særlig fokus på kvinner i et interseksjonelt perspektiv, grunnet at kvinner og jenter med funksjonsnedsettelse er mer marginalisert og påvirkes i høyere grad av barrierer og seksualisert eller kjønnsbasert vold. Det er også økonomiske

forskjeller globalt mellom menn og kvinner med funksjonsnedsettelse, der kvinner og jenter har større sjanse for å berøres av fattigdom (Utenriksdepartementet, 2022, s. 14). Dette har tidligere vært kritisert, da forskning og studier av mennesker med funksjonsnedsettelse tidligere manglet en kjønnsdimensjon ettersom forskning på kjønn og forskning på funksjonsnedsettelse har vært adskilt. Sårbarhet for vold og overgrep er tilstede om man har en funksjonsnedsettelse for begge kjønn, og kvinner med nedsatt funksjonsevne er mer utsatt enn andre og menn med nedsatt funksjonsevne mer enn andre menn. Det er manglende forskning på vold mot menn generelt, som gjør det vanskelig å dokumentere nettopp dette (Lilleslått, 2017).

Mennesker med funksjonsnedsettelse er ekstra sårbare i bruk, bevegelse og mobilitet i byen. Om det er bruk av rullestol, hvit stikk, førerhund eller andre hjelpemidler, så opplever denne samfunnsgruppen en rekke barrierer i hverdagslivet. Kern (2020a) beskriver hvordan man kan bli møtt med uønsket hjelp fra fremmede og at slike former for hjelp kan resultere i uønsket kroppslig kontakt. Dette kan oppleves som invaderende, frekt eller et forstås som uttrykk for «thinly veiled hostility» (Kern, 2020a, s. 95-96). Samtykke er derfor svært viktig i tilfeller der man ønsker å assistere personer med funksjonsnedsettelse, samt vise respekt for personlige og intime grenser.

Universell utforming prioriteres høyt i planlegging av offentlige rom ettersom det er lovfestet, men det finnes likevel eksempler på nye prosjekter som ikke innfrir disse kravene. Et eksempel er lekeplassen Kirsebærhagen på Tøyen, nyåpnet i 2022. Leder for Handikapforbundet i Oslo, Magnhild Sørbotten, kritiserer lekeplassen som ekskluderende for barn i rullestol til Aftenposten (Sørbotten, 2022). Lekeplassen er innrammet av brostein, som beskrives som «eit av dei minst rullevennelege underlaga som finst», samt sagflis. Konflikten omkring lekeplassers underlag har vært under debatt i flere år, da det typisk tradisjonelle underlaget, gummidekke, ikke regnes som miljøvennlig. Lekeplasser skal oppfylle både krav til både universell utforming og miljøhensyn, og Sørbotten stiller spørsmål ved prioriteringen av bare én av dem. Parken har likevel blitt rost av flere byutviklere, og arkitekt og byplanlegger Isabel Ruiz Lopez kaller Kirsebærlunden er helt perfekt, med en gratulasjon til Tøyen med en park som både er et godt forbilde og «kongerikets lengste sklie» (Ruiz Lopez, 2022).

2.2.4 Seksuell orientering og kjønnsidentitet

Seksuell orientering omhandler hvem vi som mennesker er tiltrukket av, blir forelsket i og ønsker å være med. Man snakker da om begreper som heterofil, homofil, lesbisk, bifil, eller samlebegrepet skeiv. Man kan også bruke seksuell identitet for å beskrive hvilket/hvilke kjønn man tiltrekkes av. Kjønnsidentitet er et begrep for hva man identifiserer seg som, mann, kvinne, trans, intersex, ukjønn, også kalt opplevd kjønn. Man snakker gjerne om kjønns- og seksualitetsmangfold som fravær fra å kategorisere preferanser og identitet og frihet til å være og elske den man vil. Det eksisterer fortsatt sosiale normer og negativ sosial kontroll omkring seksuell orientering og kjønnsidentitet, og heteronormativitet beskriver hvordan et samfunn antar at alle mennesker er heterofile (Kulturdepartementet, 2021, s. 113-116).

Det norske samfunnet har kommet svært langt i likestilling og inkludering av lhbtqi-personer og arbeidet med skeives rettigheter, men det eksisterer fortsatt negative holdninger, diskriminering og hatkriminalitet (Kulturdepartementet, 2021, s. 4). Regjeringen retter et spesifikt blikk på lhbtqi-personer gjennom en interseksjonell tilnærming i handlingsplanen for trygghet, mangfold og åpenhet. Å være skeiv med funksjonsnedsettelse er en dobbelt minoritetsstatus som er lite forsket på, men det rapporteres om diskriminering, mobbing og levekårsutfordringer. Skeive personer med innvandrerbakgrunn opplever også minoritetsstress grunnet dobbeldiskriminering fra majoriteten, samt negative holdninger

familie eller innad de etniske miljøene (Kulturdepartementet, 2021, 58-59). Skeive religiøse personer opplever utfordringer i møtet med religiøse syn på kjønn og seksualitet. Mange tros- og livssynssamfunn avviser likekjønnede forhold og anses som uforenlig med skeiv identitet (Kulturdepartementet, 2021, s. 61-62).

I forbindelse med Oslo arkitekturtriennale 2022 utstilte Nasjonalmuseet skeive og feministiske perspektiver på byutvikling i utstillingen «Inn i fellesskapet». Temaene fellesskap og utenforskap ble utforsket i lys av hvordan arkitektur og byutvikling påvirker skeive miljøer de siste 70 årene. Eksempelvis kan boligbyggingen rettet mot kjernefamilien underbygge et heteronormativt samfunn, eller byplanleggingen legger til rette for menn og biler (Nasjonalmuseet, 2022a). Utstillingen er også en del av Nasjonalmuseets markering av Skeivt kulturår, da det i 2022 er 50 år siden homofili ble avkriminalisert. Skeivt kulturår har som mål å belyse og diskutere skeiv historie, kultur og kunst (Nasjonalmuseet, 2022b).

Utrygghet blant lhbtq-personer i Norge er ikke uten grunn, og skytingen utenfor London pub i Oslo natt til lørdag 25. juni viser nettopp hvorfor aksept og synliggjøring av skeives rettigheter fortsatt må være på agendaen. Skytingen skjedde i forkant av Pride-feiringen, der skeive trolig var målet da det skjedde utenfor en velkjent skeiv pub. To ble drept, og feiringen og paraden planlagt lørdagen ble avlyst av sikkerhetsmessige grunner (Svendsen, 2022). I etterkant av skytingen har Bymiljøetaten lagt fargeplater i regnbuens farger på gaten er skytingen fant sted for å skape oppmerksomhet og synlig støtte til skeive i forbindelse med en solidaritetsmarkering (Whittaker, 2022). Regnbuegata fungerer som et minnesmerke og symbol på skeives rettigheter og plass i bybildet, og hvordan det fortsatt eksisterer fordommer og hatkriminalitet i det norske samfunn.

2.2.5 Alder og familiesituasjon

Alder påvirker og begrenser hvordan man bruker og oppfatter byen, om man er barn, ungdom, voksen eller gammel. Særlig barn, unge og eldre møter på begrensninger og barrierer i møtet med mobilisering og bruk av offentlige byrom. Wien sitt omfattende arbeid med gender mainstreaming i byplanlegging har utarbeidet et rammeverk de ulike livsfasene, der eksempelvis barn og eldre begge er begrenset til sitt lokale miljø. Barn under seks år er svært avhengig av den som forsørger dem, barn i skolealderen mellom seks og 12 utforsker større områder, både nabolag, parker og skoleplasser, ungdom mellom 13-17 utvider sin mobilitetsradius ytterligere i denne alderen og bekymringer omkring vold eller trakassering rammer flere gutter men er en større bekymring blant jenter. Alderdom skaper en naturlig begrensning for mobilitet, og krever universell utforming ofte på lik linje med personer med funksjonsnedsettelse, og det er flere eldre kvinner enn menn ettersom kvinner lever lengre enn menn (Urban Development Vienna, 2013, s.19-23).

Små barn er avhengig av følge fra foreldre eller andre foresatte, og foreldre og foresatte er avhengig av tilgjengelige toaletter, stellerom, komfortable steder å amme, brede nok fortau for barnevogner og tilstrekkelig med universell utforming i form av heiser og ramper, så vel som sosial aksept for amming og bleieskift (Kern, 2020a, s. 36-37). Kern (2020a) beskriver personlige opplevelser med å være gravid og småbarnsmor slik: «Barriers that my able-bodied, youthful self had never encountered were suddenly slamming into me at every turn» (s. 29). Graviditet vil alltid være kjønnnet, og uansett hvor likestilt man gjør det å stifte familie (gjennom eksempelvis likestilt mamma- og pappapermisjoner). I tillegg pekes transport på som problematisk for særlig kvinner i følge med barn (s. 37).

Ungdoms bruk av uterom og byrom er viktig for sosial omgang og i utviklingen av å bli selvstendig. Uterom tilbyr møteplasser. Ungdom og unge voksne bruker uterom som en fritidsarena og avlastning fra hjemmet, da man eksempelvis ikke eier egen bolig (Hagen et al., 2016, s. 1). En annen avgjørende faktor for oppholdssteder for ungdom er om det er økonomisk tilgjengelig (Hagen et al., 2016 s. 117).

Arbeidsinstituttet (Hagen et al., 2016) fant i en rapport om ungdoms bruk av uterom fem elementer som var avgjørende for deltakelse, (1) sansing og minner, som omhandler stedsidentitet og å omgi seg med familie og venner, (2) kompetanse og alternativ der variasjoner og ulike tilbud skaper muligheter for å skape eller reprodusere steder, (3) fellesskap og samhold handler om muligheten til å møtes og være sammen, både med venner og på tvers av generasjoner, (4) balanse mellom spenning og trygghet og (5) endring og engasjement, der ønsker for byrom kan endre seg med årene, som kan løses med midlertidige eller fleksible løsninger og medvirkning (Hagen et al., 2016, s. VII).

Alderssegregering i samfunnet kommer av ulike roller man tildeles med alderen, og resulterer i en romlig segregering som særlig er synlig når det kommer til den eldre befolkningen. Tina Lam skriver om intergenerasjonalitet som noe som bør tilrettelegges i planlegging. Intergenerasjonelle relasjoner formes gjerne i nabolag, og er et viktig aspekt ved sosial bærekraft og i møte med eldrebølgen (Lam, 2022).

Inkludering av og tilrettelegging for den eldre befolkningen er viktig med tanke på planlegging av et universelt utformet samfunn (kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2021). Et ofte brukt verktøy for å kartlegge og inkludere ulike aldersgrupper i byplanleggingen er «tråkk», om det er barnetråkk, ungdomstråkk, seniortråkk eller folketråkk (Hagen, 2016, s. 6)

2.2.6 Klasse og sosioøkonomisk status

«Class» eller klasse omtales som en av interseksjonene i interseksjonalitet, men er mindre brukt i norsk forskning. Begrepet beskriver ulike former for sosial ulikhet, som status, sosial arv og sosial mobilitet (NOU 2012: 15, s. 29), og videre dimensjoner som sosial klasse, sosial bakgrunn eller sosioøkonomisk status (NOU 2012: 15, s. 368). Man snakker ofte om sosioøkonomiske grupper, definert som «befolkningsgrupper avgrenset ved hjelp av inntektsstørrelse, utdanningslengde, yrkestilknytning eller ulike kombinasjoner av disse» (NOU 2009: 10, s. 15, i NOU 2012: 15, s. 78). Klasse eller sosioøkonomisk status i krysning med andre sosiale kategorier gir en større forståelse for ulikheter og diskriminering, eksempelvis beskrevet i NOU 2012: 15 om ulike levekårsutfordringer blant menn eller kvinner med minoritetsbakgrunner og majoritetsbakgrunner, eller om man er i parforhold eller aleneforsørgende, i deltidsjobb eller fulltidsjobb (NOU 2012: 15, s. 21). Forskning på likestilling ser i liten grad på kjønn og klasse i sammenheng (NOU 2012: 15, s. 29).

Ulike utgangspunkt for levekårsutfordringer og fattigdom er ofte ikke tilfeldige, men heller ikke forutbestemt for visse grupper. Noen sosiale grupper er likevel mer utsatt, noe Carol Walker argumenterer for at kvinner er i større grad enn menn (Walker, 1996, s. 32). Dette knyttes også opp til hvor man bor i byen og videre sosiale utfordringer. Ingen steder er homogene, og opplevelser av fattigdom er ikke eksklusivt gjeldende kvinner, men rammer likevel særlig kvinner (Walker, 1996, s. 32). Dette finner vi også igjen i norsk kontekst, eksempelvis forholdet mellom omsorgsarbeid og arbeidslivet, der en «kjønnet fattigdomsrisiko» beskriver hvordan familier med enslig forsørger er fattigere enn toforsørgerfamilier, og at 80 prosent av de enslige forsørgerne er kvinner (NOU 2012: 15, s. 37).

Klasseskiller er synlig i bybilder også, der byer ofte er segregert etter klasse eller etnisitet. Oslo er en slik by, med østkanten og vestkanten (Andersen, 2018, s. 80-81). Hvordan Oslo vokste frem som en delt by kommer jeg ikke til å ta for meg. Som nevnt i 2.2.2 *Etnisitet, rase og religiøs tilhørighet*, har østkanten større levekårsutfordringer enn vestkanten, og preges av blant annet trangboddhet. I slike tilfeller er offentlige uterom ekstra viktige møteplasser, særlig for ungdom (Hagen et al. 2016, s. 70).

2.3 Interseksjonell feminisme i byutvikling og byplanlegging

En rekke elementer og dimensjoner går igjen i teorien knyttet til kjønn og interseksjonalitet i urbanisme og byplanlegging. Trygghet, tilgjengelighet, oversiktlige byrom, tilstrekkelig med sitteplasser, god belysning, offentlige toaletter og godt offentlig transporttilbud er alle elementer som er viktig for å tilrettelegge for ulike behov. Dette krever dermed også god og tilstrekkelig medvirkning, som også når «de stille stemmene».

2.3.1 Trygghet

Et mye omtalt aspekt ved kvinners trygghet og frykt omhandler hva Helen Morrell beskriver som «stranger danger», der kvinners erfaringer med vold og trakassering i offentlige rom anses som den største andelen vold mot kvinner (Morrell, 1996, s. 100). Dette narrative forsterkes ofte av media, og forsterker kvinners redsel for vold i det offentlige rom samtidig som det overser den faktiske statistikken, nemlig at vold mot kvinner i størst grad er utøvd av noen man kjenner (Morrell, 1996, s. 100; Kern, 2020a, s. 147). Studier fra Sverige og USA viser at det er forskjeller på menn og kvinners reaksjoner eller respons på fysiske og romlige struktur og organisering, der kvinner er mer sensitive for dårlig vedlikeholdte eller tomme bygg, graffiti og uro i det offentlige rom (Criado Perez, 2019, s. 53).

Trygghet henger sammen med fravær av kriminalitet, men den opplevde tryggheten er ikke synonym med faktisk trygghet, da høye tall på kriminelle hendelser ikke nødvendigvis gir følelse av utrygghet og vice versa. NOU 2020:16 sin utredning «Levekår i byer» peker på menn som mest utsatt for fysisk vold, men kvinner og eldre føler seg utrygge i større grad. Kvinner er dog mer utsatt for psykisk vold, og kvinner og eldre føler seg oftest utrygge. Rapporten viser også det er mer bekymring i storbyer som Oslo enn på mindre steder (NOU 2020:16, s. 111-112).

Trygghet kan også forstås i sammenheng med det fysiske og bygde miljø, der man forstår arealbruk, arkitektur og urban design som bidragsyttere til opplevd trygghet og faktisk kriminalitet. Typiske steder i det offentlige rom kvinner rapporterer utrygghet og frykt kan være folketomme steder, busstopp og togstasjoner, underganger eller kulverter, stier, parkeringsanlegg og parkeringsplasser, uoversiktlige plasser og blindsoner, heiser og trapper, spesielt om disse stedene mangler belysning, vedlikehold, overvåking eller folk generelt (Morrell, 1996, s. 107). Planlegging av offentlige rom som trygge og kriminalforebyggende vil bare fungere til en viss utstrekning, og vil ha ulik effekt på ulike steder. Lokalmiljøer som er mer utsatt for kriminalitet trenger en sosial tilnærming til kriminalitetsforebygging med politiske endringer. Arbeid med trygghet og sikkerhet av offentlige rom vil heller ikke ha direkte effekt på private rom (Morrell, 1996, s. 108). Til tross for at likestilling overholdes politisk og juridisk, eksisterer det fortsatt barrierer i byrom som ekskluderer og hindrer kvinner i å føle seg trygge eller komfortable. Uønsket seksuell oppmerksomhet i form av «catcalling» eller berøring, mobbing eller hån, signaliserer at kvinner ikke hører hjemme visse steder (Darke, 1996, s. 92).

Opplevd trygghet hos barn og unge rapporteres i NOU 2020: 16, med en henvisning til undersøkelsene gjort i Ung i Oslo (NOU 2020: 16, s. 116). Utrygge steder som nevnes blant barn er i nærmiljøet i utsatte

steder, eksempelvis skolevei, og rusmisbrukere og kriminalitet nevnes som en faktor for utrygghet. Spesifikke steder er underganger, områder preget av tett vegetasjon, kjøpesentre og skolegårder på kveldstid brukt av ungdom. Det rapporteres også en forskjell i trygghet på østkanten i forhold til vestkanten, da ungdommer i indre øst, Groruddalen og Søndre Nordstrand har dobbelt så høye tall på ungdom som er redd for vold i nabolaget (NOU 2020: 16, s. 116).

Jane Jacobs' sitat «eyes upon the street» er et konsept flere ser på som viktig for tryggheten av lokalsamfunn og nabolag. Jacobs presiserte at tilstrekkelig med mennesker på steder fremmer trygghet (Jacobs, 1961, s. 35). Også Steinarsdottir Rishaug (2017) trekker frem beliggenhet som en av seks punkter for jenters interesser i utendørsanlegg, der plasseringen av slike offentlige rom bør være i nærheten av lokale funksjoner og tilbud. Andre menneskers nærvær er avgjørende for trygghet og kan bidra til deltakelse av jenter eller marginaliserte gruppers deltakelse i uterom. I tillegg er intime og komplekse byrom en faktor for deltakelse hos unge jenter i byrom, det gir en mer menneskelig skala som også tilbyr skjerming og følelse av trygghet.

Urbanist og feminist Sissel Engblom har vært en fremtredende og viktig stemme for kjønns sensitiv byplanlegging, og kritiserer moderne byer som kvinnefiendtlige. Dette bunner i «ikonisk» arkitektur, næringsbygg med tomme fasader, parkeringshus og underganger, der kvinner og jenter, eldre og barn først og fremst føler seg utrygge. Som Engblom sier til Fremtidens byggenæring: «For meg koker dette primært ned til trygghet i byrommet. Det blir lite demokratisk når jenter og kvinner som vil ferdes fritt i byen opplever seg utrygge» (Lindeberg Alsén, 2016). En løsning kan være å skape miljøer og steder som består av blandede funksjoner, da blandede byrom «har øyne som ser», og ha en mix av boliger, spisesteder, parker, handel og næring stimulerer til mer sosialt samvær (Lindeberg Alsén, 2016).

Belysning er viktig for å skape trygghet (Steinarsdottir Rishaug, 2017; Jacobs, 1961, s. 41; Verdensbanken, 2020, s. 38; NOU 2020: 16, s. 134). Fravær fra god belysning, sammen med dårlige siktlinjer, øde og trange steder kan begrense bruk og mobilitet av både jenter og kvinner eller minoritetsgrupper (Verdensbanken, 2020, s. 38). God belysning avverger imidlertid ikke kriminelle handlinger, ei kan man skyldes på mørket for det (Jacobs, 1961, 41-42). Dette beskriver også NOU 2020: 16, «Belysning gjør ofte at beboere føler seg mer trygge, men demper ikke nødvendigvis kriminaliteten», og steder som er sårbare for kriminalitet kan ha en økning etter forebyggende tiltak ble satt inn (s. 134). Eva Kail, ansatt i Wiens planleggingsenhet - og ekspert i gender mainstreaming - beskriver en frustrasjon over belysning som en enkel løsning for trygghet blant kvinner, og dermed en ansvarsfraskrivelse fra de som bedriver kriminalitet. Hun understreker likevel at belysning kan fremme en følelse av trygghet og gi mulighet til å orientere seg om en eventuell farlig eller truende situasjon (Hunt, 2019).

2.3.2 Tilgjengelighet

Tilgjengelighet velger jeg å tillegge betydningen hvordan og hvilke muligheter eller forutsetninger man har for å orientere seg i en by, herunder tilgang til personbil, offentlig transport, hvor gåvennlige steder er, om det er universelt utformet, om utrygghet hindrer, og fysiske eller sosiale barrierer for deltakelse og bruk av offentlige byrom.

Moderne europeiske byer har ofte vært planlagt etter prinsipper om «zoning» eller soneplanlegging, som innebærer at ulike områder tildeles ulike funksjoner, bolig, handel, næring, industri og så videre. Dette kom som et resultat av industrialiseringen og erfaringene med å bo i byer der industriområder ligger tett opp mot eller sammen med boligområder, som førte til lokal forurensning og dårlige sanitærforhold

(Talen, 2012, referert i Verdensbanken, 2020, s. 26; Criado Perez, 2019, s. 39). Ettersom det historisk sett har vært menn som er hovedforsørgeren og arbeideren, som bruker og beveger seg rundt i byen, og som står ansvarlig for planleggingen, kan det argumenteres for at byer og byrom er tilpasset den funksjonsfriske arbeiderklassemannen (Fainstein and Servon, 2005 og Moser, 1993, referert i Verdensbanken, 2020, s. 26).

Flere feministiske forskere peker på denne byutviklingen som et resultat av kjønnsroller, og videre en utvikling som opprettholder tradisjonelle forståelser av kvinner som hjemmевærende og menn som hovedforsørger (Darke, 1996, s. 93). Disse kjønnsforskjellene resulterer i ulike reisevaner, og til tross for mangelfull forskning, vet man at på et globalt nivå dokumenteres det at kvinner tar offentlig transport og går mer enn menn, og menn kjører mer bil (Criado Perez, 2019, s. 29; Uteng et al., 2021, s. 185).

På global basis er det flere kvinner enn menn som utfører gratis omsorgsarbeid, rettene sagt 75 prosent utføres av kvinner, som er hovedgrunnen til at man har kjønnsforskjeller i reisevaner. Menn reiser som regel til og fra jobb til samme tid, mens kvinners reisevaner kan beskrives som «trip-chaining», der man har flere ærender knyttet til omsorg, til ulike tider av døgnet. Ettersom transportplanlegging har vært mannsdominert har ikke kvinners reisebehov blitt tatt høyde for, mye grunnet planlegging etter etterspørsel og rushtid (Criado Perez, 2019, s. 30-34). Menn reiser oftere alene, kvinner i selskap med eksempelvis barn og eldre. Kvinner går også mer enn menn, både fordi de oftere tar hånd om omsorgsarbeid, men også fordi kvinner generelt har en lavere sosioøkonomisk status (Criado Perez, 2019, s. 34; Walker, 1996, s. 32). Planer for transportbrukere mangler et interseksjonelt perspektiv, da reisende anses som en homogen gruppe. Ofte er planer og forskning mer opptatt av prioritering av nedgang i bilbruk og økning av bærekraftige alternativer for transport, noe som bør sees gjennom en kjønnet briller da menn eksempelvis kjører mer bil (Uteng et al., 2021, s. 184). Omsorgsmobilitet omhandler et kjønnsperspektiv i offentlig transport, der man ser at kategorier for reiser som faller under ulønnet omsorgsarbeid (husarbeid og barnepass) ikke tas med i kategorier for reiser. Kvinner eller andre personer som utfører disse oppgavene har et annet bruksmønster med blant annet flere mellomstopp (Senter for kvinne- og kjønnsforskning, 2017).

Redsel er spesielt fremtredende blant kvinner med lav inntekt, da de ofte bor i mer utsatte områder og jobber mer skiftarbeid. Kvinner av etnisk minoritet har de samme opplevelsene av frykt for eksempelvis seksuell trakassering eller vold som kvinner av etnisk majoritet, men i tillegg en frykt for rasistisk motivert trakassering eller vold. Et «gender data gap» i transportplanleggingen begrenser kvinners mobilitet, sammen med redsel og frykt, om det er offentlig transport, å gå til fots eller ta drosje (Criado Perez, 2019, s. 53).

TØI sin rapport «Likestilling i transport» (Hjorthol og Næss Kjørstad, 2006) viser at det også i Norge er flere menn enn kvinner har førerkort, tilgang til bil og tilbud eller goder av transport som firmabil. Rapporten viser også kjønnet holdninger til transport, der menn er mer positive til bilbruk og kvinner mer til kollektivtransport. Det avdekkes i tillegg en fortsatt dokumentert forskjell i tradisjonelle kjønnsroller, dog liten, men langsam endring over tid, knyttet til omsorgsarbeid, husarbeid og innkjøpsturer. Dette påvirker også reisemønstre, da kvinner er mer avhengig av offentlig transport og gode kollektivtilbud. I tillegg vil eldrebølgen påvirke den norske befolkningens reisebehov. Opplevd utrygghet er også en faktor i bruken av kollektivtransport, som rapporteres i større grad av kvinner, og for en mer likestilt og tilgjengelig reiseopplevelse bør fysiske tiltak forbedres (Hjorthol og Næss Kjørstad, 2006, s. III-V).

Kjønnede reisevaner ble kartlagt i en studie fra 2009 og analysert av Hjorthol og Vågane (2014), som viste familier med to arbeidende foreldre, der det faktum å få barn ikke endret mannens reisevaner eller arbeidstimer (s. 75). Kvinner derimot, har kortere reisevei og kortere arbeidstimer, og den kompakte byen pekes på som en bedre løsning for kvinner som vil ha lengre arbeidsdager. Rapporten kritiserer sentralisering av arbeidsplasser som gunstig for menn, ikke kvinner, og dermed at denne politikken ikke er kjønnsnøytral grunnet kvinners tilpasning til familielivet, noe som ikke påvirker menn (Hjorthol og Vågane, 2014, s. 83).

Eksempel på gender mainstreaming i transportplanlegging: Karlskoga, Sverige

Likestillingsintegrering ble en del av politikken i Karlskoga i Sverige i 2011, som førte til en rekke endringer, blant annet i måten man utførte snømåking på. Man oppdaget at snømåking påvirket kvinner og menn ulikt fordi det var kjønnsforskjeller i reisevaner. På vinterhalvåret pleide brøytebilene å måke store bilveier før fortau og sykkelstier, men myndighetene i Karlskoga endret rekkefølgen på prioriteringen. Grunnlaget var at det ikke ville utgjøre noen økonomisk forskjell, og biler klarer seg bedre i et snøføre enn gående og syklende, barnevogner, eldre og personer med funksjonsnedsettelse. Det skulle vise seg økonomisk gunstig ettersom nedgangen i skadde fotgjengere gikk ned og dermed også utgifter til sykehusene. Dette konseptet nådde også Stockholm, som fikk massiv kritikk i 2016, da uvanlig mye snø førte til kaos i trafikken og den feministiske snømåkningsplanen fikk skylden (Criado Perez, 2019, s. 29-32).

Et annet kjønn aspekt ved tilgjengelighet i det offentlige rom er tilgangen til offentlige toaletter. Den generelle arealfordelingen mellom mannlige og kvinnelige toaletter er 50/50, og ettersom menn også bruker mindre plasskrevende urinaler i tillegg til vanlige toalettavlukker, er det flere menn som kan benytte seg av toalettene på samme tid. Antall mennesker som kan benytte seg av toaletter er derfor ikke likestilt mellom kjønnene likevel. Det er en velkjent greie at det alltid er mer kø dametoalettet enn herretoalettet, som blant annet skyldes at kvinner bruker lenger tid da det er flere eldre kvinner enn eldre menn og flere kvinner som har nedsatt funksjonsevne. Sjansen for at kvinner assisterer barn eller eldre er også høyere. I tillegg eksisterer det biologiske og anatomiske kjønnsforskjeller, der kvinner trenger tilgang til toalett grunnet menstruasjon, gravide kvinner har redusert blærekapasitet og kvinner har høyere sjanse for å få urinveisinfeksjon som øker antall daglige toalettbesøk (Criado Perez, 2019, s. 48-49). Denne problemstillingen om tilgang og kø på kvinnelige toaletter er en konsekvens av manglende kjønnssensitiv tilnærming til planlegging. Aftenposten rapporterer at Oslo kommer dårligst ut i antall offentlige toaletter sammenlignet med utvalgte hovedsteder i Nord-Europa, og sammenlignes med København som har ti ganger så godt tilbud (Øvergård og Pettrém, 2022). Offentlige toaletter er ofte ikke «offentlige» eller tilgjengelige, men krever betaling som diskriminerer eksempelvis folk med dårlig råd, eller sikres av vekttere som kan nekte folk adgang (Kern, 2020a, s. 107).

Barrierer for jenter og kvinner kan også komme i form av sosiale barrierer, der terskelen for å bevege seg i en by eller bruke et byrom hindres av rommets fysiske form. Både oversikt og sitteplasser er noe som kan bidra til deltakelse av jenter og kvinner. Tilgjengeliggjøring av byrom og parker for jenter og kvinner omhandler å svare på deres behov, blant annet dokumentert av City of Vienna (u.å.). Sitteplasser, oversikt men/og skjerming er viktige elementer jenter ofte ønsker. Disse behovene springer ut av et ønske om å ha oversikt, men privatliv til en viss grad, samt muligheten til å sitte sammen og være sosiale. City of Vienna (u.å.) foreslår løsninger som synlige stier, god belysning, pergolaer, lave vegger rundt sitteområder.

Ulike preferanser i romlig struktur, forsket på av Bianca Maria Hermansen i Steinarsdottir Rishaug (2017), er kartlagt i skisser utført av jenter og gutter. Jentene tegnet inn amfi i midten for å skape oversikt, en tydelig passasje gjennom plassen og mennesker - noe som betegnes som det viktigste. Fokuset på sosiale relasjoner og muligheten for kunne sitte og prate sammen vektet i jentenes tegning. Guttene tegnet en tydeligere klarere og mer logisk struktur, med ulike aktivitetsbaner (mer om dette under 2.2.1 *Kjønn*). Steinarsdottir Rishaug refererer også til en undersøkelse av ungdomsskoleelever i Nordland fylkeskommune fra 2003, der ulike verdier og elementer for fysisk aktivitet er kjønnet. Felles for både guttene og jentene var mentale og fysiske fordeler ved aktivitet, at det er spennende, sosialt og utfordrende. Skillet omhandlet motivasjon og konkurranseinstinkt, der guttene er mer opptatt av konkurranse, mens jentene er opptatt av det sosiale som følger med i slike aktiviteter. «Det er derfor viktig å skape gode arenaer for samvær og kommunikasjon når det planlegges for unge jenter», skriver Steinarsdottir Rishaug (2017).

2.3.3 *Medvirkning*

Kommunikativ planlegging er en tilnærming som kom en kritikk på rasjonelle planleggings-tilnærminger, der fagpersoner avgjør ekspertbasert kunnskap inneholder begrensninger, og ser på medvirkning som en viktig del av planprosessene. Planlegging skal skapes sammen med folket gjennom «medbestemmelse» og «selvråderett» (Arnstein 1969, i Hansson og Straume, 2021). Medvirkningsprosesser kan møte på utfordringer når det gjelder involvering av relevante deltakere som er interessert i å delta eller ikke, og om føler de ikke blir hørt.

Medvirkning i denne oppgavens kontekst kan defineres som deltakelse av innbyggere i offentlig planlegging, og er nedfelt i loven. Man kan begrunne medvirkning med både et mål om at innflytelsen på den fysiske formen på et sted kommer av kunnskap fra lokalsamfunnet og sosiale perspektiver der man forstår medvirkning som en viktig prosess for å styrke samhold i lokalsamfunn (Sandkjær Hanssen og Millstein, 2021, s. 171).

Regjeringens veileder for medvirkning beskriver hvorfor medvirkning er viktig i planprosessen gjennom fire forhold, (1) kvalitet i plan- og beslutningsgrunnlaget, (2) mangfold i samfunnet, (3) eierskap og stedsidentitet og (4) gjensidig læring og demokratiutvikling. Særlig punkt (2) speiler et interseksjonelt perspektiv, der det presiseres at «muligheten til å være en av mange som bruker det offentlige rom, uavhengig av alder, etnisk opprinnelse, religiøs overbevisning og funksjonsevne, er en anerkjent rettighet i det norske samfunnet» (Kommunal- og moderniseringsdepartementets, 2014, s. 12). (3) ser på identitet og tilhørighet som en viktig verdi for lokalsamfunnet som kan forsterkes gjennom medvirkning. (1) og (4) ser på bredde i medvirkning, både ulike former for kunnskap og hvordan man inkluderer alle type mennesker.

Gjennom teknologi involveres innbyggerne i byutviklingen i Oslo, blant annet gjennom «Si din mening». Kommuner har ansvaret for lovpålagt involvering gjennom blant annet høringer, men nye digitale verktøy brukes også for å nå ut, eksempelvis i Bydel Gamle Oslo hvor de bruker «Gamle Oslo involverer». Oslos ulike digitale løsninger kritiseres for å være fragmentert, sammenlignet med andre utenlandske byer som har innbyggerinvolvering på en og samme plattform. Bydel Gamle Oslo er særlig opptatt av «de stille stemmene», mennesker som ikke deltar eller blir hørt i typiske medvirkningsformer. Dette løses blant annet gjennom medvirkningsambassadører. En kritikk av de digitale plattformene for medvirkning er deltakelse av ressurssterke mennesker som allerede har blitt hørt i eksisterende plattformer, såkalte «superdeltakere». Bydel Gamle Oslo mener superdeltakere kan være en ressurs for å nå ut til flere (Kvalnes, 2022).

Katja Grillner ved Den Kungliga Tekniska Högskolan (KTH) beskriver hvordan feministiske teorier og metoder er viktig i byplanlegging og arkitektur, som fokus på makt, innflytelse og ressurser. Det handler ikke om form og arkitektur, men inkludering av jenter og kvinners perspektiv, at kvinner blir medskapere og at slike erfaringer og behov er tematikk tidlig i faser for byplanlegging. Hun retter også kritikk mot forskningen og planleggingen som for «teoretisk og programmessig» (Lindeberg Alsén, 2016, s. 53). Det understrekes at man må forstå steder som unike, med ulike behov.

Medvirkning har blitt vedlagt mer de siste årene, både at det har blitt mer utbredt og flere former for medvirkning, som teknologiske og innovative løsninger for involvering. Dette har imidlertid ikke alltid vært tilfellet, og Sandkjær Hanssen og Millstein (2021) peker på tre grunner, plan- og bygningslovens medvirkningsrettigheter er ikke tidsmessig tilstrekkelig (for tidlig eller for sent), private forslagstillere utformer detaljreguleringsplaner og har ansvaret for medvirkning (som ofte svarer på lovens minstekrav for medvirkning, og lovens manglende medvirkning i utformings- og designfasen av offentlige rom (s. 174). I tillegg kan medvirkning som inkluderer visse grupper ekskludere andre, noe som kan håndteres gjennom flere byrom i et nettverk som svarer på ulike behov. Det understrekes også at medvirkning i alle ledd av en planprosess vil sikre mangfold i større grad, og særlig i designfasen. Det oppstår likevel konflikter mellom ulike brukergrupper som er vanskelig å løse, noe som kommer tydelig frem i informantenes erfaringer med de ulike byrommene i denne oppgaven.

2.4 Feminisme, interseksjonalitet og byplanlegging i Norge

Kjønn, feminisme eller interseksjonalitet er begreper og teorier som er mangelfulle i byutvikling, romlig planlegging og utforming av offentlige byrom i Norge. I arbeidet med teorier relevant for kjønn og interseksjonell feminisme har det vært utfordrende å finne norske kilder og litteratur, men noen sterke stemmer har fremmet disse perspektivene de siste årene. Tidligere i år kom boken «Kvinnenes by: en feministisk guide til Oslo» (2022), som kritiserer byen som mannsdominert og maskulin gjennom en kartlegging av Oslos typiske gatenavn. Marta Breen, Helene Uri og Hilde Østby undersøker og analyserer hvordan Oslos bybilde i stor grad har vært mannsdominert i form av gatenavn, statuer og byster. Boken belyser problemstillinger som lenge har vært manglende i urbane studier, noe også Sissel Engblom har vært opptatt av. Jeg velger også å trekke frem to masteroppgaver som særlig har vært inspirerende og lærerike på dette temaet og dekker elementer dette temaet på ulike måter. Masteroppgaven til Eiksund (2018) tar et dypdykk i diskurser og institusjonalisering av disse elementene i en større grad enn det denne oppgaven gjør. Haukali (2018) viser til spesifikke prinsipper og tiltak for planlegging av byrom.

2.4.1 Begrepet interseksjonalitet i norsk kontekst

Begrepet er mindre anerkjent i norsk kontekst, men benyttes blant annet i likestillingspolitikken. I rapporten for «Struktur for likestilling» (NOU 2011: 18) fastslås det at begrepet skal brukes som grunnleggende i ansvar for diskriminering på bakgrunn av kjønn og andre sammenvevde faktorer, eksempelvis «rase og etnisitet, religion og tro, helse, sosial status, alder, klasse og kaste, seksuell orientering og kjønnsidentitet» (s. 33). Hvordan kvinner opplever kjønnsdiskriminering er dermed ulikt og må rettslig anerkjennes som interseksjonell (NOU 2011: 18, s. 33).

Rapporten «Politikk for likestilling» (NOU 2012: 15) bruker interseksjonalitet i norsk kontekst til å beskrive likestillingsdebatten som omhandler menn med etnisk minoritetsbakgrunn. Menn med etnisk minoritetsbakgrunn møter stigma omkring holdninger som er mindre likestillingsvennlige og uønsket i

den norske befolkningen, som påvirker jobbsøking, helsehjelp og voldtektsdebatten (s. 66). Videre understreker rapporten at det offentlige likestillingsarbeidet skal handle om mer enn bare kjønn, det skal handle om likeverd og maktstrukturer. Sammenfiltringen av de sosiale kategoriene kan påvirke maktforholdet i nettopp disse kategoriene – «En hvit, norsk middelklassekvinne har i de fleste situasjoner mer makt enn en mannlig asylsøker som ikke har tilgang til arbeidsmarkedet» (NOU 2012: 15, s. 82). Rapporten understreker hvordan den vestlige feminismen er kritikkverdig med henhold til dette perspektivet, at den hvite, heteronormative middelklassen blir den rådende stemmen for erfaring og akseptert som den allmenne sannheten. Minoritetskvinner har hevdet at problematikken omkring likestilling mangler dimensjoner som tar for seg rasisme, innvandringspolitikk som gjør kvinner avhengig av menn, kjønnslemlestelse og tvangsekteskap (s. 66).

Det er dermed klart at interseksjonalitet og interseksjonell feminisme ikke er eksplisitt benyttet som teori eller tilnærming innen fagfelt som angår byutvikling, men likevel den forståelse av ulike grupper har ulike utgangspunkt og opplevelser, noe jeg går nærmere inn på nå.

2.4.2 Feministisk og interseksjonell tilnærming til planlegging i norsk kontekst

Feministiske og interseksjonelle tilnærminger til planlegging har vært svært fraværende i Norge, kritisert av noen få fagpersoner og engasjerte stemmer. Sissel Engblom er en av dem, som kritiserer måte byer er planlagt, fragmentert og med mål om å komme seg fra A til B. Hun trekker frem *gender mainstreaming* i Wien som et eksempel på å ta likestillingsintegrering i byutviklingen på alvor. Engblom er opptatt av feministisk urbanisme i sitt arbeid, som prosjektet #SafeCity sammen med Urban Link. Byer og byplanlegging som tradisjonelt maskuline omhandler tomme fasader, parkeringsplasser og biler opptar plass, underganger og gangbroer, og en manglende inkludering av de som er utsatt (eldre, barn og unge, nedsatt helse eller funksjonsevne). Markveien blir trukket frem som en gate der flere feministiske prinsipper kan huke av, slik som prioritering av fotgjengere, enveiskjørt, funksjonsblanding og «høy opplevelsesfrekvens» (Klem, 2018).

Arkitektnytt (Fadnes, 2018) beskriver prosjektet på Rudolf Nilsens plass som et av de første kjønnsensitive byromsprosjektene (i 2018), som utenom det vesentlige fokuset på trygghet, fokuserer på kjønn og jenters behov. Rudolf Nilsens plass var i utgangspunktet en park med flere baner for ballspill, utstyrsbod og en tribune, og ble brukt som en utvidet skolegård for Vahl skole. Nå er parken ferdigstilt og tilbyr ulike lekeapparater, mange sitteplasser, god belysning oversikt og flere stier, i tillegg til flere baner for ballspill og utstyrsbod med gratis utleie (basert på egne observasjoner, se til 4.5.3). Prosjektet for Rudolf Nilsens plass kom som et resultat av en stedsanalyse som fastslo at offentlig rom bør tilrettelegges for jenter og kvinner i større grad. Dette ble håndtert gjennom «særmøter» med foreldre på skolen, en kvinnegruppe og sjetteklassejenter, og behovene gikk ikke ut på spesifikk utforming av plassen, men heller trygghet og møtesteder (Fadnes 2018).

Rudolf Nilsens plass ble før oppgraderingen beskrevet som en konfliktfylt plass, sammen med Urtehagen og Gartnerløkka, beskrevet i Parkløft: Tøyen (2015, i Hagen et. al., 2016, s. 43). Urtehagen trekkes særlig frem som problematisk da barnehagen som ligger der er i umiddelbar nærhet til rustilbudet på Fyrlyset, og Urtehagen blir dermed brukt som arena for fest og rus på kveldstid (Hagen et. al., 2016, s. 43). Urtehagen ble en del av områdeløft Grønland og Tøyen, og kartlagt og analysert gjennom feministiske tilnærminger av Eva Storrusten i kunnskapsrapporten Fra komplekse til trygge og inkluderende byrom (2021). Storrusten trekker frem disse prinsippene for å gjøre Urtehagen trygg og inkluderende (Storrusten, 2021, s. 6):

Feministisk tilnærming til urbane prinsipper for Urtehaven

- Gradert skjerming/differensiert skjerming
- Siktlinjer/åpne/lukkede byrom
- Belysning
- Sambruk og sameksistens mellom brukergrupper
- Deltakelse og påvirkning

Storrusten sine prinsipper ble brukt i konseptforslagene for Urtehaven. Disse prinsippene er ikke i seg selv ukjente, men sammen har et fokus på designprinsipper for trygghet med hensyn til ulike brukergrupper, fokus på inkludering og medvirkning. Slike perspektiver er gjennomgående i plandokumenter, men mangler en helhetlig forståelse og i større grad kjønnede tilnærminger. Dette ble undersøkt nærmere i masteroppgaven av Eiksund (2018).

2.4.3 Relevante masteroppgaver

I 2018 skrev Malene Øien Eiksund masteroppgaven «Kjønn i norsk romlig planlegging - diskurs, institusjonalisering og praksis» i by- og regionplanlegging ved NMBU, der hun så på hvordan kjønn ble håndtert i romlig planlegging gjennom diskursanalyse, institusjonalisering og praksis. Hennes hovedproblemstilling «Hvordan håndteres kjønn i norsk romlig planlegging?» ble undersøkt gjennom tre underproblemstillinger, (1) Hvordan har kjønnsdiskursen i norsk romlig planlegging utviklet seg? (2) Hvordan er kjønn institusjonalisert i norsk romlig planlegging? og (3) Hvordan ser unge norske planleggere sitt handlingsrom for å inkorporere kjønn i sin planlegging?

Eiksund (2018) beskriver hvordan likestilling er begrepet som benyttes i norsk kontekst, og at det er på denne måten kjønn kommer til uttrykk, eksempelvis gjennom Likestillingsrådet og Likestillingsloven. Kjønnsdiskursen og gender mainstreaming har vært etablert internasjonalt, blant annet i FNs Kvinnekonferanse i 1995 (Roberts, 2013, i Eiksund, 2018, s. 35). Til forskjell fra andre land, eksempelvis Sverige, hadde ikke den internasjonale oppmerksomheten omkring gender mainstreaming noe særlig effekt på norsk likestillingssatsning, og især ikke innen romlig planlegging, noe Eiksund bekrefter i sine studier (Eiksund, 2018, s. 35). Hun peker på en veileder av Kvinneuniversitet i Nord i 2000 som ser på integrering av kjønnsperspektiv i den kommunale planleggingen, der man fremfor å se på forskjeller mellom menn og kvinner forstår kjønn som en faktor for hvordan man lever (KUN, 2000, i Eiksund, 2018, s. 36). I tillegg trekker Eiksund frem Pettersens artikkel om kjønnsperspektiv fra 1999 som en av få dokumenter innen planlegging på dette feltet.

Masteroppgaven omfattet også hvordan unge norske planleggere sitt handlingsrom for å inkorporere kjønn i sin planlegging, noe Eiksund undersøkte gjennom intervjuer av fire unge planleggere, der disse informantene «opplevde at kjønn var et nokså ukjent tema i planleggingen» (Eiksund, 2018, s. 43). Kjønnsfokus i planlegging er personavhengig, og informantene deler erfaringer ut ifra egne opplevelser, da særlig de kvinnelige planleggerne som situasjoner på arbeidsplassen i sammenheng med det å være kvinne. Det kommer også frem at en generell bevisstgjøring på kjønn gir bevissthet også på arbeidsplassen (Eiksund, 2018, s. 49).

Eiksunds analyse av diskurs, institusjonalisering og praksis viser at det er lite fokus og håndtering av kjønn i norsk romlig praksis, som påvirkes av diskurser om likestilling og mangfold. Kjønnsesifikke

tiltak sees på som nødvendig for å håndtere kjønn i den romlige planleggingen, i tillegg til en interseksjonell kjønnsanalyse og kunnskap om kjønn i utdanning for planleggere.

Pia Olsen Haukali skrev også masteroppgaven «Likestilte byrom - en utforskning av hvordan en feministisk tilnærming kan bidra til utforming av offentlige byrom i indre Oslo», også ved NMBU samme år, innenfor landskapsarkitektur. Oppgaven har fått mye oppmerksomhet i bransjen for nye perspektiver og inspirerende perspektiver på inkludering gjennom feministiske tilnærminger. Problemstillingen «Hvordan kan et feministisk planperspektiv bidra til å utforme mer inkluderende, levende og trygge offentlige byrom i indre Oslo by?» utforskes gjennom feministiske perspektiver i planlegging og utforming av byrom i lys av byer som inkluderende, levende og trygge, der Haukali utvikler feministiske premisser for plan og design i utforming av offentlige byrom. Case-eksempelet Kristiparken i indre Oslo by viser hvordan man kan anvender disse perspektivene og prinsippene (Haukali, 2018, s. 12).

Haukali har i likhet med Eiksund en argumentasjon som bygger på manglende kjønnsperspektiver i arkitektur og planlegging, der fysisk planlegging tilrettelegger for gutter og menn, og dermed indirekte skaper barrierer for jenter og kvinner. Utrygghet trekkes særlig frem som et likestillingsproblem (Haukali, 2018, s. 8).

16 designprinsipper for utforming presenteres som et bidrag til likestilte byrom med fokus på trivsel og trygghet blant kvinner (s. 115).

Tilrettelegge for trygghet

1. Flerfunksjon og ute/inne-forhold
2. Mange gangveier
3. Sikt og oversikt
4. Belysning
5. Tilbaketrekning fra støy og trengsel

Tilrettelegge for bruk og opphold (trivsel)

6. Tilgjengelighet + fremkommelighet
7. Menneskelig skala og rominndeling
8. Mange sittemuligheter
9. Mangfold av aktiviteter
10. Estetiske kvaliteter
11. Prydvegetasjon
12. Fleksibelt parkutstyr
13. Kulturelle aktiviteter

Tilrettelegge for synliggjøring og bevisstgjøring

14. Medvirkning
15. Tilrettelegge for omsorg
16. Synliggjørende og bevisstgjørende installasjoner, funksjoner og prosjekter

Prinsippene kom som et resultat av teoretiske premisser om kvinners bruk og opphold i offentlige byrom, trygghet gjennom sosial kontroll og fysisk utforming og kvinners erfaringer og behov, både gjennom bevisstgjøring og synliggjøring (s. 115). Videre illustrerer Haukali dette i caset fra Kristparken, som et konsept for utforming av en park som tar sikte på å ha likestilt bruke mellom kjønn basert på prinsippene. Unntaket er medvirkning. Noen prinsipper ble vektet mer enn andre da Haukali understreker at slike rammeverk må sees i kontekst med steder og stedskvaliteter (s. 162). I en avsluttende refleksjon foreslår Haukali ulike måter å utforske feministiske tilnærminger, blant annet bruken av offentlige rom blant ulike identitetsgrupper eller se på spesifikke byrom som kritiseres i lys av feministisk teori (Haukali, 2018, s. 163). Begge disse forslagene er noe jeg forsøker å undersøke i denne oppgaven.

2.5 Oppsummering av interseksjonelle kriterier i byplanlegging

Sosiale kategorier	Interseksjonelle forskjeller i bruk og behov i sammenheng med byplanlegging
Kjønn	<ul style="list-style-type: none"> – Kjønnsdiskriminering generelt – Kjønnede behov og kjønnsforskjeller i bruk av byrom – Kjønnsforskjeller i utrygghet – Kjønnsforskjeller i transport – Biologiske forskjeller som påvirker (behov for toalett, graviditet, fysisk mindre, omsorgsarbeid)
Etnisitet, religion, rase	<ul style="list-style-type: none"> – Rasisme og diskriminering på grunn av etnisitet og religion – Undertrykkelse av etniske minoritetskvinner – Etnisk segregering og stigmatisering – Raseprofilering – Manglende mangfold i urbane studier, byutvikling og arkitektur
Funksjonsevne	<ul style="list-style-type: none"> – Fysiske barrierer hindrer – Krav om tilgjengelighet – Medvirkning viktig – Kjønnsforskjeller også i personer med funksjonsnedsettelse – Fortsatt mangel på universell utforming
Seksuell orientering	<ul style="list-style-type: none"> – Negativ sosial kontroll og normer eksisterer fortsatt – Utrygghet og hatkriminalitet – Dobbel minoritetsstress fremheves (skeiv med funksjonsnedsettelse og skeiv med innvandrerbakgrunn)
Alder	<ul style="list-style-type: none"> – Barn avhengig av voksne – Ungdoms spesifikke behov i offentlige rom – Eldre har behov for universell utforming – Fordeler ved intergenerasjonalitet
Sosioøkonomisk status	<ul style="list-style-type: none"> – Kjønnsforskjeller i fattigdom – Etniske forskjeller i fattigdom – Segregering i sammenheng med økonomi og etnisitet
Alle	<ul style="list-style-type: none"> – Belysning – Funksjonsblanding – Medvirkning – Tilgjengelighet

3

METODE

Metodekapittelet tar for seg måten jeg har foretatt den kvalitative studien. Forskningsdesignet beskriver hvordan jeg forsøker å besvare problemstillingen, gjennom en analyse av fem semistrukturerte intervjuer samt observasjoner og foto. Videre ser jeg på forskningsetiske hensyn og til slutt feministisk forskning.

3.1 Forskningsdesign

For å besvare mine problemstillinger omkring feminisme, kjønn og interseksjonalitet, valgte jeg å benytte kvalitativ metode, ettersom kunnskapen jeg søker omhandler prosesser og meninger, analyse av tekst, nærhet til informantene og små utvalg. Dette er i kontrast til kvantitativ metode, som tar for seg utbredelse og antall, analyse av tall, avstand til informanter og store utvalg (Thagaard, 2006, s. 17). Kvalitativ forskning baserer seg på en nærhet og følsomhet overfor det man forsker på, da man ofte er tett på informanter gjennom intervju og observasjon. Det er også et fortolkende aspekt ved en slik tilnærming, som kommer til syne i mine fokus på personlige meninger og opplevelser, samt deres erfaring og tanker om de ulike casene informantene kjenner til (Tjora, 2012, s. 13-18).

Kvalitativ metode har som mål å få innsikt i sosiale fenomener gjennom samtale eller observering av mennesker man ønsker kunnskap om. I studie av nye fenomener eller temaer som er lite forsket på vil kvalitative metoder være nyttig, ettersom det åpnes opp for fleksibilitet og refleksjon. Eksempler på kvalitativ metode er intervju, observasjon, bilder, videoopptak, dokumentanalyse og samtaler. Dokumentanalyse er vanlig å kombinere med intervju. (Thagaard, 2006, s. 11-12). Denne oppgaven benytter intervju i form av semistrukturerte intervjuer og observasjon fremstilt gjennom bilder.

3.1.1 Avgrensning og utvalg

Oppgavens avgrensning bærer preg av et strategisk utvalg basert på spesifikke kriterier, kriterieutvalg eller «sample», som er hensiktsmessig om man ønsker å undersøke informanters kunnskap om det aktuelle temaet. Dette er en av to måter å avgrense kvalitativ forskning, da den andre er gjennom case (Tjora, 2012, s. 34). Ettersom informantene hadde kunnskap om ulike prosjekter ble det naturlig å utforske disse som ulike caser.

Oppgavens utgangspunkt var planleggere i Oslo kommune, men etter flere avslag utvidet jeg det til personer som hadde kunnskap om kjønnsensitive, feministiske og interseksjonelle perspektiver og tilnærminger til planlegging. Jeg sendte ut e-poster til bymiljøetaten, plan- og bygningsetaten, fagpersoner i ulike arkitektfirmaer og konsulentfirmaer, Oslo kommune, Bergen kommune, områdesatsningene i Oslo og frivillige organisasjoner. Til slutt landet jeg fem informanter med ulik bakgrunn. Utvalgsstørrelsen forsvares med oppgavens tidsramme på ett semester. De fem intervjuene ble innhentet gjennom kontakt via e-post, og videre ved hjelp av snøballmetoden. I et forsøk på å få tak i aktører, fagpersoner og planleggere på ulike nivåer med ulike perspektiver spurte jeg alle informantene om de kjente noen jeg kunne kontakte videre.

3.1.2 Hvem er informantene?

Informantene er kodet i tall etter rekkefølgen de ble intervjuet i, og vil bli omtalt som «informant 1», «informant 2» og så videre.

Informant	Hvem	Hvorfor	Dato for intervju	Intervjuformat
Informant 1	Bydel Gamle Oslo, områdeøft Grønland og Tøyen	Generell kunnskap om bydelens arbeid med parker	11. oktober 2022	Fysisk møte
Informant 2	Plan- og bygningsetaten	Generell kunnskap om PBEs arbeid	18. oktober 2022	Fysisk møte
Informant 3	Bydel Gamle Oslo, byutvikling	Kunnskap om bydelens arbeid med Urtehagen og Rudolf Nilsens plass	19. oktober 2022	Over telefon
Informant 4	Konsulentfirma	Antropologisk kunnskap om medvirkning av Skilpaddeparken og Olafiagangen	25. oktober 2022	Over zoom
Informant 5	Frivillig organisasjon	Lokal kunnskap om barn og unges erfaringer med Rudolf Nilsens plass og Olafiagangen	24. november 2022	Fysisk møte

3.1.3 Forberedelser, gjennomføring og etterarbeid

Informantene ble kontaktet via e-post, og tid og sted ble avtalt. I dagene i forkant av intervjuet ble informasjonsskriv med samtykkeskjema tilsendt med påminnelse om intervjuet. De to første intervjuene ble utført i fysisk møte, de to neste over telefon eller zoom og siste ved fysisk møte. Jeg etterlyste fysisk møte i cirka en time, men på forespørsel fra informant 3 og 4 ble det over telefon eller zoom.

Ved fysisk møte ble intervjuet gjennomført på informantens arbeidsplass. Intervjuene varte mellom 45 minutter og 75 minutter, avhengig av informantens tid og mulighet. Intervjuene ble gjennomført med opptak via mobiltelefon, etter godkjenning fra NSD. Under intervjuet brukte jeg intervjuguiden som en grov guide for samtalen, men ettersom flertallet av informantene snakket fritt og berørte mine planlagte spørsmål ble intervjuguiden mer som en sjekklister for temaer der jeg benyttet oppfølgingsspørsmål. Intervjuguiden ligger vedlagt

Det var ulik relevans av hva som ble vektet under intervjuene, da informantene hadde ulike fagbakgrunner og arbeidsoppgaver. Eksempelvis ble det i møtet med informant 2 fra Planbygningsetaten lagt vekt på overordnede planer og tiltak for å ivareta offentlige møteplasser på et høyere nivå, dermed lite fokus på detaljer om prosesser for medvirkning og utforming.

I etterkant av intervjuene fikk informantene et utkast av materialet i analysert form med ønske om tilbakemelding på misforståelser eller feilinformasjon, om de godkjente innholdet og om det var anonymisert godt nok. Alle informantene godkjente og noen kom med tilbakemeldinger om endringer eller misforståelser. Disse endringene ble alle tatt i betraktning og inkludert, da jeg ønsket at informantene skulle være komfortable med den informasjonen og kunnskapen de har delt.

3.1.4 Erfaringer med utvalg

I arbeidet med å rekruttere informanter oppdaget jeg raskt at det ikke var en enkel oppgave. Utgangspunktet for oppgaven omhandlet kommuners fokus på kjønns sensitiv og interseksjonell feminisme i planlegging, men ettersom det var lite dokumentert og lite oppmerksomhet i norsk planlegging var det få jeg kontaktet som var villig til å uttale seg. Fra et utgangspunkt om å intervju tre kommuners erfaringer med kjønnet og feministisk planlegging, så jeg at svarene mest sannsynlig ville inneholde lite informasjon annet enn hva som allerede er tilgjengelig på kommunenes nettsider. Jeg ønsket heller å høre fra aktører som hadde en reell forståelse av verdien og faktisk erfaring med denne type tankegang, og benyttet derfor snøballmetoden for å knytte kontakt med aktuelle kandidater for intervju. Jeg kontaktet områdesatsingene i Oslo, områdeløft Grønland og Tøyen, Bymiljøetaten, Plan- og bygningsetaten og private konsulentbedrifter innen byutvikling. Etter hvert gjennomførte intervju etterspurte jeg kontaktpersoner eller prosjekter som kunne være aktuelle med tanke på temaet, og fikk dermed nye aktuelle informanter.

I og med at jeg ønsket spesifikke erfaringer og kompetanse fikk jeg flere avslag, mye mulig misforståelser. I arbeidet med å samle inn informanter til intervju sendte jeg mail til Bergens Byrådsavdeling for kultur, mangfold og likestilling med ønske om å potensielt intervju der. I en senere anledning spurte jeg Bergens Plan- og bygningsetat og etterspurte kunnskap om kjønns sensitiv planlegging og interseksjonell feminisme i byplanlegging, og fikk svar at dette ikke er noe de hensyntar og at jeg burde ta kontakt med Byrådsavdeling for kultur, mangfold og likestilling. Dette underbygger påstanden om manglende kunnskap og fokus på feministiske tilnærminger til byutvikling. Også i samtale over mail med Bymiljøetaten, fikk jeg beskjed om at de ikke hadde kapasitet til å la seg intervju, ei heller kunnskap om kjønn og interseksjonalitet. Ettersom jeg vet at bymiljøetaten har tatt del i flere av prosjektene nevnt i oppgaven vitner det om dårlig kommunikasjon fra min side da jeg eksempelvis kunne spurt om erfaringer rundt planlegging for mangfold. Likevel spesifiserte jeg i alle mailer jeg sendte ut at jeg ønsket erfaring med interseksjonell feminisme og planlegging for sosiale grupper som kjønn, etnisitet, funksjonsevne, seksualitet og så videre. Intervjuene bekreftet blant annet at Bymiljøetaten har erfaring med disse elementene. Jeg forsøkte å få tak i spesifikke personer som var anbefalt fra informanter, men både tidspress og utfordringene med å rekruttere informanter satte en stopper.

3.1.5 Case

Casestudier innebærer ofte en kombinasjon av flere måter å samle inn data på, i et allerede avgrenset geografisk område (Tjora, 2012, s. 35). Informantenes kunnskap om ulike prosjekter for parker og byrom i Oslo ga en naturlig føring for å inkludere disse som ulike case jeg så nærmere på. Disse prosjektene inkluderte Rudolf Nilsens plass, Urtehagen, Olafiagangen og Skilpaddeparken. I tillegg tok jeg en nærmere titt på Elgparken.

3.1.6 Observasjoner

Observasjonsstudier i seg selv er hensiktsmessig ettersom det gir innsikt sosiale situasjoner som ikke er tolket og forstått på samme måte som en informant formidler kunnskap og erfaringer i et intervju. Tjora (2012) definerer observasjoner og intervjuer slik: «observasjon studerer det folk gjør, mens man i intervjuer studerer det folk sier (at de gjør)» (s. 46). Dette oppsummerer godt grunnlaget mitt for å legge til observasjoner som en del av metoden, da informantene fortalte om planer, medvirkning og utfall i en rekke parker og byrom, og jeg ettergår det de sier.

Å gjøre observasjonsstudier kan være utfordrende med tanke på tid og sted. Mine observasjoner er ikke utført fullstendig systematisk, men er forsøkt gjort cirka samme tid og samme ukedag. Fotografiene er heller ikke tatt fra nøyaktig samme vinkel, da jeg i noen tilfeller ikke ville ta åpenbare bilder av barnefamilier eller grupper som ikke ville la seg fotografere. Det kunne vært interessant å se på ulike tider av døgnet også, men grunnet oppgavens naturlige tidsavgrensning var det vanskelig å få til å være konsekvent med kvelder, da jeg studerer i Ås og bor utenfor Oslo sentrum. I tillegg hadde jeg ubehagelige opplevelser i noen av områdene på kveldstid, nærmere forklart i analysedelen. Dette er svakheter ved observasjonene.

3.2 Datakvalitet

Kriterier for kvalitet i kvalitativ forskning kan belyses gjennom pålitelighet (reliabilitet), gyldighet (validitet) og generaliserbarhet (Tjora, 2012, s. 202).

3.2.1 Pålitelighet

Pålitelighet eller reliabilitet er svært viktig i kvantitative undersøkelser ettersom det samles inn og bearbejdes data. Krav om reliabilitet for kvalitative undersøkelser er mindre relevant, da forskningen ikke benytter strukturelle teknikker for datainnsamling, avhenger av verdier og kontekst, og intervjueren selv farges av erfaringer og tolkninger som en rolle i forskningen (Johannessen et al., 2010, s. 229). Pålitelighet kan forstås som «intern logikk» i forskningsprosjektet og forskerens engasjement og kunnskap er en ressurs som bør synliggjøres i analysen (Tjora, 2012, s. 202-203). Det er viktig å anerkjenne sin posisjon og relasjon til prosjektet og hvordan det kan påvirke arbeidet.

Det er ingen hemmelighet at feminisme og likestilling er noe jeg brenner for, og er gjennomgående for arbeidet med denne oppgaven. Jeg mener det er en styrke at mine personlige erfaringer også er en del av prosessen. Mitt personlige engasjement har drevet oppgaven, men kan også hindre nyanserte forståelser av temaet. Det teoretiske rammeverket er preget av litteratur på et snevert tema, og jeg har inkludert kilder som støtter opp mot argumenter for interseksjonell diskriminering som kan defineres som «confirmation bias». Mine argumenter er derimot at slike perspektiver er viktig å ha med i utviklingen av byer, og bør hensyntas i større grad enn det som allerede gjøres.

En viktig del av oppgavens pålitelighet er tydeliggjøring av hva som er egne analyser og hva som er datagenerering, der bruk av opptak kan gi direkte sitater som styrker oppgavens pålitelighet. Det vil likevel være spørsmål om hvilken kontekst sitatene er tatt ut fra, og hva som ikke er sitert (Tjora, 2012, s. 205). Mine avveininger for dette baserer seg på en gjengivelse av intervjuene med noen klare sitater som bedre forklarer situasjonen enn en fortolkning ville gjort. Jeg har også fått analysematerialet og sitater godkjent av informanter.

Et annet aspekt ved pålitelighet er hvordan informantene er utvalgt, om det er et personlig forhold mellom informant og forsker (Tjora, 2012, s. 205-206). I dette tilfellet er alle informantene valgt ut gjennom strategisk metode og snøballmetoden, og det er ingen personlige relasjoner mellom meg og informantene.

3.2.2 Gyldighet

Gyldighet eller validitet kan forstås som «logisk sammenheng» i forskningsprosjektet (Tjora, 2012, s. 202). Svarer forskningen i oppgaven på problemstillingen? Ettersom kvalitativ analyse er fortolkende kan dette være vanskelig å besvare. Å studere noens praksis gjennom dybdeintervjuer er et gyldighetsproblem (Tjora, 2012, s. 207). Dette gjelder også denne oppgaven, da jeg stiller spørsmål om praksis rundt planlegging og utarbeiding av parker og byrom, ettersom hva noen sier ikke alltid speiler den faktiske praksisen. Hva de ansatte i Bydel Gamle Oslo har planlagt og arbeidet med i casene reflekterer ikke nødvendigvis resultatene, noe jeg har forsøkt å forstå bedre gjennom å prate med en frivillig organisasjon som sitter på andre siden av denne problematikken.

Opgavens gyldighet omhandler også forskningens relevans og faglighet (Tjora, 2012, s. 207). Tidvis under dette arbeidet har jeg tvilt på om prosjektet har en verdi og om feminisme har en så stor betydning i planlegging og byutvikling. Denne tanken ble lagt bort etter bekreftelse fra både informanter i feltet samt de ellers fremtredende prosessene som har økende fokus på kjønn, feminisme og likestilling, sett både i media, konferanser, og internasjonalt eksempelvis Verdensbankens håndbok for «*Gender-Inclusive Urban Planning and Design*».

3.2.3 Generaliserbarhet

Generaliserbarhet omhandler grunnlaget for å generalisere arbeidet utover det forskningsarbeidet gjort. Kan resultatene av forskningen overføres til andre fenomener? (Johannessen et al., 2010, s. 230). Denne oppgaven tar for seg kunnskapshull i norsk planlegging og byutvikling, og funnene i internasjonal teori vil være relevant til en viss grad. Norge er på topp i likestilling, men har likevel en vei å gå i implementeringen av gender mainstreaming på alle plan, også i byplanleggingen. Funnene i analysen er spesifikke for de parkene og byrommene det gjelder, og må forstås i den geografiske og sosiale konteksten. Det gir likevel en mulighet for naturalistisk generaliserbarhet, der resultater som gjennom detaljert forklaring gir andre forskere mulighet til å vurdere gyldigheten selv, en form for generaliserbarhet Tjora (2012) er skeptisk til (s. 209). Jeg vil likevel argumentere for at de formene for medvirkning og analysearbeid som informantene deler er relevant for norsk planlegging og byutvikling i sin helhet, da det blant annet er avdekket kunnskapshull.

3.3 Analysearbeid

I analyseringen av kvalitativ data, må en stor mengde tekst og informasjon reduseres og systematiseres slik at kunnskapen blir forståelig. Hvordan dette gjøres har ingen ren fasit, ettersom kvalitativt materiale krever en tolkning av de mange sidene med transkribering eller taleopptak (Johannessen et al., 2010, s. 163). Analysen består av en gjengivelse og tolkning av intervjudataen. Typiske måter å bearbeide kvalitativ data er gjennom transkribering, koding og analyse. Kort tid etter gjennomført intervju ble lydopptaket transkribert i sin helhet. Intervjuene ble transkribert i bokmål, muntlige begreper inkludert. Tjora (2012) beskriver en utfordring med transkribering som «tapet av *visuelle ledetråder*» (s. 145). De visuelle tegnene er ikke overførbar fra muntlig til skriftlig språk, noe som også er problematisk ved intervju over telefon (s. 140).

Videre i analysearbeidet ryddet jeg sitater for slike ord, eksempelvis «liksom» eller gjentakende ord der informanten leter etter ord, deretter kodet jeg datamaterialet etter kategorier basert på temaer i intervjuguiden og de ulike casene (byrommene og parkene). Koding er hensiktsmessig for å sortere empiri (Tjora, 2012, 182). Analysekapittelet følger en rapportering av den kvalitative dataen med sitater, samt egne observasjoner. Disse resultatene blir videre diskutert i diskusjonskapittelet.

3.4 Forskningsetiske vurderinger og avveininger

Ved generering av data oppstår det etiske betraktninger som må hensyntas, både med tanke på tillit og respekt for informanten og juridiske krav (Tjora, 2012, s. 39). Av etiske hensyn inngår anonymitet, samtykke

3.4.1 Anonymitet

Anonymitet er et viktig prinsipp i etiske hensyn ved intervju, der informantens identitet ikke skal avsløres om informasjonen kan «komme til skade» (Tjora, 2012, s. 159). Informasjonsskrivet inneholdt detaljerte opplysninger om personvern og anonymitet, samt presisering av at det er frivillig å delta i prosjektet og man kan når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle personopplysninger vil da bli slettet og det vil ikke ha noen negative konsekvenser om man ikke vil delta eller senere velger å trekke seg.

Ettersom jeg skulle foreta intervjuer med bruk av opptak måtte jeg søke til NSD om tillatelse (ligger vedlagt). Av oppgavens natur er informantens arbeidsplass oppgitt, ettersom deres arbeid med parker og byrom er inkludert. Informantene har gitt samtykke til at denne informasjonen er inkludert, og ellers er informantens identitet forsøkt anonymisert så langt det lar seg gjøre.

3.4.2 Etiske hensyn ved intervju og observasjon

Det er vanlig praksis å bruke lydopptak ved dybdeintervjuer da det gir mulighet til å konsentrere seg om samtalen og informanten. Det krever da eksplisitt tillatelse fra informanten (Tjora, 2012, s. 137-138). Alle informantene fikk informasjonsskriv med samtykkeskjema som ble skrevet under, enten ved fysisk møte eller over e-post, i tillegg til en muntlig tillatelse om å foreta lydopptak.

Ved skjult observasjon er det viktig at man forholder seg til den offentlige sfære, da det i utgangspunktet skal informeres om at de observerte er med i et forskningsprosjekt om det ikke foregår i det offentlige rom. Særlig med tanke på data som benytter lyd og bilde. (Tjora, 2012, s. 94-96).

3.4.3 Oppbevaring av datamateriale

Datamaterialet består av opptak lagret kryptert og adskilt fra personopplysninger, og slettet etter avsluttet prosjekt.

3.5 Kritisk refleksjon

Konsekvenser ved den metodiske tilnærmingen var utfordringer knyttet til å få tak i informanter. Dette kan komme av mine egne formuleringer i rekruttering via e-post, der jeg etterspurte spesifikk kunnskap flere følte de ikke hadde mulighet eller kunnskap til å besvare. Om jeg hadde vinklet det annerledes ville jeg kanskje fått flere informanter med flere ulike synspunkt. Bakgrunnen for at jeg ønsket spesifikke

erfaringer med prosjekter som håndterer kjønn og interseksjonalitet baserer seg på blant annet Eiksund sin masteroppgave (2018) som allerede undersøker unge planleggeres handlingsrom og kunnskap om disse dimensjonene, og det ble fastslått at det er mangelfullt. Jeg ønsket dermed å se på tilfeller der man faktisk hadde en erfaring og mening. Et annet feiltrinn er at jeg ikke inkluderte flere informanter som ikke er fagpersoner, for å få perspektiver fra de som berøres og bruker av parkene og byrommene. Jeg skulle gjerne hatt en tydeligere retning i starten av oppgaven, da jeg endret problemstilling fra planleggere til aktører som generelt arbeider med utvikling og medvirkning av byrom og parker. Det var likevel givende å løsrive meg fra tanken om å inkludere bare planleggere, da jeg fikk en bredere informantprofil og flere ulike synspunkter fra både planleggere, ansatte i bydelen, konsulenter og frivillige.

3.6 Feministisk forskning

Oppgavens utgangspunkt er feministiske, kjønnsensitive og interseksjonelle kunnskapshull i norsk byutvikling og planlegging, og baserer seg på en teoretisk bakgrunn i samspill med mine empiriske funn. Både tematikken og fremgangsmåten kan sies å falle inn under feministisk forskning, som kan oppsummeres som en bevisstgjøring av maktforhold mellom forsker og forskningsobjekt, og skiller seg fra positivistisk kvantitativ forskning om standardiserte spørsmål, da personlige erfaringer gjerne er nyttige. Livserfaringer og subjektive tilnærminger gjennomsyrrer undersøkelsen, forskningen, analysen og tolkningen, noe som må anerkjennes. Feministisk forskning kan også sies å være preget av en dypere forståelse utover forskning som «kun» søker etter kartlegging av et fenomen, men heller å prege prosesser og skape sosial endring, definert som «action research» (Yeandle, 1996, s. 11). Feministisk forskning omhandler samspillet mellom politikk og samfunnsforskning, der personlige erfaringer og politiske meninger spiller inn i hvordan prosjektet utføres (Tjora, 2012, s. 19-20).

4

ANALYSE

Analysekapittelet består av funn og dokumentasjon fra datainnsamlingen, som er grunnlaget for diskusjonen i neste kapittel. Denne delen adresserer andre underproblemstilling. Alle fotografiene er mine egne, med mindre annet er oppgitt.

Andre underproblemstilling:

Hvordan arbeider ulike aktører i Oslo med slike perspektiver og tilnærminger i sine planer og prosjekter for byutvikling?

4.1 Hvem er informantene?

Intervjuet innledes med spørsmål om informantens bakgrunn, både om rollen på arbeidsplassen og hva slags oppgaver de har i arbeid med planlegging. Dette er ment for å sette informantens kunnskap i en kontekst og forstå hvilke handlingsrom og påvirkningskraft de besitter.

Informant 1 jobber i Oslo kommune, i Bydel Gamle Oslo innen områdeløft Grønland og Tøyen. Hun arbeider under områdesatsing i bydelen, som har tre delprogram, (1) oppvekst og utdanning, (2) sysselsetting og (3) nærmiljø, der hun jobber under (3) nærmiljø med områdeløft. Fokuset i områdeløft dreier seg om bedre nærmiljøkvaliteter, med både fysiske og sosiale prosjekter i nabolag. Informant 1 har kunnskap og erfaring fra et pilotbygårdsprosjekt, men nevner også prosjektet «Supergrønland» i Olafiagangen, Rudolf Nilsens plass og Urtehagen.

Informant 2 jobber i plan- og bygningsetaten som leder innen prosjekter i Oslo (hvilke prosjekter er anonymisert), der de har arbeidet med planer på et overordnet nivå for disse delområdene som nå er i en prosess der private forslagsstillere kommer med forslag til å transformere sine eiendommer. Når det gjelder offentlige tiltak, har Bymiljøetaten i større grad ansvar for gater, plasser, parker og andre møtesteder, og alle disse elementene skal forsøkes å være i takt med utviklingen av eiendommene. Han beskriver planleggingsprosessen i plan- og bygningsetaten i tre nivåer, byutviklingsnivået der han hører til, detaljreguleringer som i stor grad er de private utviklernes arena som PBE behandler, og byggesak for den enkelte sak. Informant 2 har erfaring med et prosjekt i Ski, der en kjønns sensitiv tilnærming til planleggingen av uterom ble benyttet.

Informant 3 jobber i Bydel Gamle Oslo med byutvikling og områdeløft, som beskrives som skjæringsfeltet mellom frivilligheten og byutvikling, med oppgaver som er «hands on». Typiske prosjekter innebærer oppgradering av parker eller barnehagers utearealer, der rollen til området ofte er å sikre lokal forankring og gode medvirkningsprosesser. Bydelens byutviklingsteam har ulike roller i prosjekter, blant annet fra start i innsiktsfaser og i utviklingen av konsepter. Informant 3 har arbeidet med utvikling av parkene Rudolf Nilsens plass og Urtehagen.

Informant 4 jobber som konsulent i et privat firma som rådgiver både offentlig og privat sektor med byutvikling, gjennom antropologisk fagbakgrunn og metode. Deres metode er hovedsakelig kvalitativ, som består av å gå ut og treffe folk og registrere og analysere hvordan de sanser sine omgivelser. Dette foregår gjerne gjennom verksteder eller vandringer, med mål om å oppleve stedet sammen og se potensiale for utvikling. Andre metoder kan være dybdeintervjuer og deltakende observasjon. Informant 4 understreker at analysearbeidet er kanskje det viktigste de gjør, «vi samler ikke bare inn innspill på hva folk ønsker seg, det må forstås i en kontekst og settes i sammenheng». Analysearbeidet består av å oversette og konkretisere det lokalbefolkningen ønsker, gi anbefalinger, og sammen med arkitekter utarbeide hvordan dette kan se ut fysisk. Sosiokulturelle stedsanalyser er en stor del av arbeidet, der de ser på demografi og utfører egen datainnsamling som kunnskapsgrunnlag for beslutninger om utvikling. Informant 4 har bidratt i medvirkningsprosessen for utviklingen av Skilpaddeparken på Mortensrud, men nevner også Olafiagangen og arbeidet med Supergrønland.

Informant 5 jobber i en frivillig organisasjon som tilbyr kulturelle aktiviteter til barn i Bydel Gamle Oslo. Hun har erfaring med bruk av Rudolf Nilsens plass og Olafiagangen, og kjenner til Urtehagen da den ligger et par kvartaler fra Rudolf Nilsens plass. Den frivillige organisasjonen spesialiserte seg på å tilrettelegge for sosiale aktiviteter som eksempelvis kor og dans for barn og ungdom i bydelen, med et særlig fokus på å nå frem til etniske minoriteter. Initiativet sprang ut av observasjonen at barn med ulik etnisk bakgrunn lekte godt sammen i skolegården, men møttes ikke på fritiden. De opplever at jenter av etnisk minoritetsbakgrunn statistisk sett mest faller utenfor organiserte fritidsaktiviteter, og har dermed et fokus på å rekruttere og inkludere denne gruppen. En erfaring de sitter med er at det har vært vanskelig å nå ut til denne gruppen, men deres arbeid viser at det er mulig.

4.2 Kunnskap om feministiske og kjønnsensitive tilnærminger

Ettersom jeg ønsker å kartlegge kunnskapsnivå innenfor temaet om feminisme, kjønn og interseksjonalitet innen planlegging stiller jeg spørsmål om informantenes kjennskap til dette.

Informant 1 beskriver hvordan hennes arbeidsplass forholder seg til kjønn avdelingen for lokalsamfunn som noe man har et bevisst forhold til. Dette begrunnes med kartleggingen av byrom og lokale tilbud som brukt mest av gutter, og hun henviser til et eksempel om medvirkning for utforming av en park, der kun gutter møtte opp. Det står også spesifikt nevnt i «Forslag programplan for områdeløft Bydel Gamle Oslo 2022», der kvalitetskrav til prosjekter skal løfte frem kvinner og spesielt mødre som målgruppe, i tillegg til barn og unge (2021). Informant 1 understreker at fremover skal de ha et spesifikt fokus på kvinner i medvirkning og med tanke på trygghet i byrom. Informant 2 jobber også i Byde Gamle Oslo og beskriver ordet feminisme som noe som ikke blir aktivt brukt, men man snakker om rasisme og antirasisme, og perspektiver for skeive.

Informant 2 forteller om et skifte på hans arbeidsplass da jeg spør om likestilling, der han beskriver at han har jobbet med planlegging i over 30 år, og at arbeidsmiljøet har gått fra å være mannsdominert til å også jobbe med kvinner. Det beskrives som et positivt tilskudd til samfunnsplanleggingen, da den før var preget av hva han beskriver som en ingeniør-tilnærming, til andre perspektiver og verdier som settes til diskusjon, blant annet sosial infrastruktur, skoler, barnehager, offisielle og uoffisielle møteplasser, og hvordan man sikrer det i en byutvikling. I spørsmål om feminisme og feministiske teorier reflekterer informant 2 over gapet mellom teori og praksis, der spørsmålet om man klarer å forene de forskjellige verdenene, forskningen og den operative virkeligheten. Han trekker frem Oslo arkitekturtriennale 2022, som pågår i tidsrommet 22. september til 30. oktober, og hvordan folk engasjeres i slike møter men at det er et stykke arbeid å få det inn i praksis. Hans opplevelse er at slike ting siger inn i praksis over tid, da det snakkes om og preger en debatt.

Videre spør jeg om feminisme i byutvikling, og trekker frem fremtredende stemmer som Sissel Engblom, og reflekterer litt rundt Norge som et svært likestilt land og derfor mangelen på slike perspektiver i planlegging, i kontrast til Østerrike og Sverige. Informant 2 trekker inn et tidsperspektiv, og sier «hvis noen hadde intervjuet meg for 30 år siden, en nyutdannet for 30 år siden og en nyutdannet kvinnelig planlegger i dag, så ville vi fått en annen type samtale». Han trekker også frem at disse elementene ved planlegging for sosiale grupper og inkludering er mer relevant på et detaljert nivå, mens de på et overordnet nivå har mer fokus på tilgjengelighet, universell utforming og trygghet. Han ser på det å hensynta ulike grupper som i en matrise, med kjønn, etnisitet, religiøs tilhørighet og så videre i en krysskombinasjon, så har man et vell av kombinasjoner for folk med særegne behov. Hvordan gjør man

det? Informant 2 sammenligner interseksjonalitet med diskusjonen rundt trafikkplanlegging og elsparkesykler, om de skal ha egne felt som trikken, bilen, sykkelen, eller skal man følge en tankegang om *shared space* der man bare må forholde seg til hverandre.

Informant 4 svarer på spørsmål om feministiske teorier og kjønnsensitive tilnærminger til byutvikling at deres antropologiske grunnpremiss baserer seg på et mangfold av stemmer som inkluderes i de ulike prosjektene, særlig med fokus på de «stille stemmene». De arbeider ikke aktivt med feministisk teori, men det ligger til grunn i faget og metodene stiller seg inn på å møte folk der de er. Informant 4 ble kontaktet ettersom hun hadde erfaring med utarbeidelsen av Skilpaddeparken på Mortensrud, som gjennom kontakt med områdesatsingene i Oslo kommune ble fremhevet som et prosjekt med inkluderende medvirkningsprosesser.

Informant 5 beskriver hvordan organisasjonen har en relasjonell tilnærming til familiene, som inkluderer barn gjennom å aktivt ringe hjem til foreldre, hente og bringe barna til og fra aktivitetene, og invitere foreldre til å se hva de gjør. Arbeidet er tidkrevende, både gjennom tett oppfølging og grundige forklaringer av de sosiale aktivitetene, og hvis det trengs bruker organisasjonen tolk. Målet er å skape en gruppe som gjenspeiler mangfoldet i bydelen. Gjennom følgegrupper er det tett samarbeid med familiene og oppfølging av aktiviteter, som resulterer i at de sjeldent får et nei av foreldre som i utgangspunktet kan være skeptiske til organiserte fritidsaktiviteter. I dag har de flest jenter med etnisk minoritetsbakgrunn av de 400 barna de har i uken.

4.3 Kunnskap om interseksjonalitet

Gjennom et interseksjonelt perspektiv snakker informant 1 om fokuset bydelen har på diskriminering basert på hudfarge eller religiøs bakgrunn på bakgrunn av at en stor andel av innbyggerne på Grønland og Tøyen har minoritetsbakgrunn. Videre er fokuset på kvinner dermed også minoritetskvinner, gjerne av muslimsk religiøs tilhørighet. De opplever også blant ungdommer på Grønland og Tøyen at det er en forskjell på jenter og gutters sosiale behov, der det er vanligere for jenter å være hjemme etter skoletid og på kvelden, mens gutter oftere er forventet at skal være ute av huset på ettermiddagen og kvelden, som hun understreker underbygges av andre innsiktsrapporter. Dette har også jenter rapportert til informanten, at de liker å være hjemme, og at gutter kanskje har mer behov for å være ute eller kan ha fått beskjed om å være ute. Det vil da være naturlig at flere gutter oppholder seg utendørs, i tillegg til at flere gutter bruker fritidstilbudene i bydelen. Informant 1 understreker dog at de organiserte fritidsaktivitetene oftere har like mange gutter som jenter, men at antallet for begge kjønn avtar med alderen.

Videre innen interseksjonalitet trekker informant 1 frem en av bydelens mest sårbare grupper, personer med tilknytning til rusmiljø, da spesielt på Grønland, som i en enda mindre grad involveres i medvirkning og utarbeidelse av offentlige rom. Dette har kommet kommet seg, da bydelen foretok intervjuer med personer med tilknytning til rusmiljø som oppholder seg på Grønland i forbindelse med prosjektet «Offentlig byrom for alle». Det eksisterer en interessekonflikt mellom rusmiljøet og eksempelvis beboere eller barnefamilier, men disse samfunnsgruppene er noe bydelen må ta høyde for.

Informant 1 har kjennskap til perspektivet interseksjonell feminisme blant annet gjennom studier, og tenker at det er et kjent begrep for de fleste unge voksne, men reflekterer rundt hva det vil si på jobb, der man ikke bruker begrepet men man har en forståelse av diskriminering som et grunnlag for arbeidet de gjør i områdeløft. Blant annet med tanke på handlingsplan mot hatefulle ytringer og holdninger. Hun

mener man er på god vei om man inkluderer alle grupper i medvirkningsprosesser, og har tilstrekkelig med representasjon av alle og særlig de stille stemmene. Da vil eksempelvis nabolagene bli bedre. Men «vi kan bli enda bedre på det». Mennesker med nedsatt funksjonsevne er også noe som fokuseres på, mye grunnet krav til universell utforming. Informant 1 mener vi fortsatt har forbedringspotensiale ettersom det er mye uutnyttet potensial, og at det er viktig å undersøke hva mer som kan gjøres enn det som er pålagt.

Innenfor tematikken interseksjonalitet, trekker informant 2 spesielt frem universell utforming spesielt frem som førende, men beskriver universell utforming som «nesten et sånt mantra for alle, som noen ganger biker over i et det komiske, at man krampaktig skal få det til». Dette kritiske blikket følges opp med en presisering at universell utforming er et veldig viktig perspektiv som holdes veldig høyt både på overordnet og detaljert planlegging, samt at det er lovfestet. Tanken er at ingen skal ekskluderes fra de rommene man lager, og han forklarer at dette er noe som arbeides med på et lavere nivå i planleggingen. Vi snakker videre om oversikt og opplevd trygghet, der han sier at denne typen tematikk har blitt mer aktuelt med årene. Han beskriver hvordan man før hadde arkitektoniske idealer om klassiske parker, som ikke nødvendigvis er brukervennlig. Nå er sosiale elementer viktige, men at en konsekvens ved å tilpasse offentlige rom til alle kan risikere å forsøke å få på plass flest mulige funksjoner. Utformingen av et rom er mer enn hva man kan gjøre av ulike funksjoner, man skal være der og oppleve andre mennesker. Man klarer ikke planlegge for alle samfunnsgrupper, eller følge opp alle forventninger.

Informant 3 opplever at interseksjonell feminisme er fremtredende hos noen engasjerte ansatte, der blant annet en i frivillighetsteamet, som er organisert i samme enhet som byutviklingsteamet, er opptatt av å jobbe med ikke-diskriminering. Hun trekker frem to ulike prosjekter for parkene Rudolf Nilsens plass og Urtehagen med kjønnsensitive og interseksjonelle tilnærminger, som jeg kommer nærmere inn på i 4.5.3 og 4.5.4.

4.4 Interseksjonelle problemstillinger i planlegging av offentlige rom

En viktig refleksjon informant 1 gjør med tanke på planlegging av offentlige rom, omhandler arbeidet som gjøres etter at et prosjekt er avsluttet, hvordan de passer på at ting i prosessene de har igangsatt sikres etter stedene er ferdigstilt. Hun nevner FRIGO, friluftssenteret i Gamle Oslo, en tjeneste i bydelen som har en utlånsordning for innbyggere hovedsakelig i bydelen, der man kan låne friluftsutstyr gratis. Det er også steder som bydelen arrangerer aktiviteter, eksempelvis på Rudolf Nilsens plass, med fast aktivitet for barn og unge ukentlig aktiviteter, som er med på å fylle byrommet med god aktivitet.

«Det ser vi at vi trenger, ikke bare at vi aktiviserer byrommene, men at innbyggerne og frivilligheten selv fyller det med liv. Arrangerte aktiviteter i byrommet er viktig for å unngå uønskede hendelser. Da krever det i begynnelsen en del aktivisering som vi selv står for, for å få det i gang» Informant 1.

Informant 1 beskriver også om Grønland og Tøyens sosioøkonomiske utfordringer, som er grunnlaget for områdeløft, der man har høy grad av barn som vokser opp i fattigdom, mange kommunale boliger konsentrert og mang som er utenfor arbeidslivet. I tillegg er mange utearealene nedslitt. Ettersom bydelen preges av trangboddhet blir «våre møteplasser, både inne og ute, folk sine utvidet hjem, enten som hager eller stuer». I prosjekter som vedrører slike steder understreker informant 1 at fysiske og sosiale tiltak må skje parallelt for at det skal fungere.

Informant 5 kjenner seg igjen i behovsforskjellene blant jenter og gutter, der det trengs en større innsats for å inkludere eksempelvis jenter med etnisk minoritetsbakgrunn, noe som de ser gir gode resultater.

Hun beskriver også at grovt sett ser ut som at det i noen skolegårder setter jentene pris på myke underlag hvor man kan turne, mens guttene stort sett spiller fotball i skolegården, noe som kan ta opp mye plass. Hun presiserer at det er fint med en dedikert ballbinge til å spille fotball.

En annen svakhet informant 2 trekker frem ved offentlig planlegging er at *alt* blir planlagt, «hver lille kvadratcentimeter har en eller annen mening». Han reflekterer rundt om områder som han beskriver som «diffuse» kunne invitert til en mer kreativ bruk eller invitere til grupper som ellers ikke finner sine behov ivaretatt. Dette perspektivet passer liksom ikke inn i planleggingskonseptet, «fordi det er en kamp om arealene og det er mange som gjerne vil fylle det med sin bruk». Resultatet er derfor «restarealer», som på et tidspunkt skal få svart på et eller annet behov. Midlertidig bruk av arealer er noe som trekkes frem som sosialt, har nytteverdi og for å øke arealtilgangen.

Informant 2 beskriver deres oppgaver i plan- og bygningsetaten og på hvilket nivå de arbeider, der en overordnet plan for hver av de ulike delområdene som omfatter gatestruktur, grønnstruktur, offentlige rom, og at sosiale gruppers behov ivaretas i den grad man setter av arealer til plasser og parker. Tilgjengelighet trekkes frem som viktig, der parker og møteplasser skal være i nærheten av beboere på samme måte som skoler og skoleveier skal være. Han trekker frem et eksempel på et areal i Nydalen som var oversett, og lokalsamfunnet ble bekymret for om dette skulle utvikles til noe annet enn park ettersom de trengte et offentlig samlingspunkt. Her kommer plan- og bygningsetaten sitt ansvar overfor den sosiale infrastrukturen, både ansvar for avsatte arealer til offentlige rom og lokalisering. Utfordringen kan være å få de gode intensjonene til å løpe gjennom hele saken, noe han tror man i ganske stor grad får.

Informant 2 snakker om de økonomiske utfordringene knyttet til utvikling av offentlige rom, som han snakker mye med landskapsarkitekter om. Per definisjon er det de felles utearealene som gjøres sist i et prosjekt, og da er det ofte kritisk lite penger igjen. Dette er noe han refererer til Christian Pagh, direktør for Oslo arkitekturtriennale, i forbindelse med triennalen 2022 sitt fokus på nabolag, sine ytringer om at uterommene er for lite rause, de er for stusselige. Dette mener informant 2 kan knyttes til budsjetteringen og den lange ventetiden det tar fra man planlegger til noe er ferdigstilt. Hvis man skulle sitte igjen med for lite penger når opparbeidelsen av det offentlige rom skal finne sted, kan man be om penger fra bykassa eller så må man la være å bygge etter planene.

4.4.1 Trygghet

Informant 1 reflekterer rundt hvordan man i teorien kan ha ideer for hva som skaper inkluderende byrom, men etter stedene er ferdigstilt kan det likevel være vanskelig å endre bruken fra det som tidligere har vært normen for bruk, i tillegg til at innbyggerne må være med i utformingen.

«Hvilke andre brukergrupper som bruker byrommene har en del å si for om for eksempel kvinner vil bruke det, at det er trygt. Hvis det også er fylt med en del annen aktivitet så er det jo tryggere der enn om det er tomt eller om det er bare menn som bruker rommet» Informant 1.

Trygghet trekkes også frem som et viktig element innen planlegging av informant 2, både i forhold til mørke og belysning, men også i forhold til synlighet og mennesker på stedet som skaper trygghet. Ved å tenke at et sted skal brukes av mange mennesker skaper et trygghetsaspekt, sammen med lys og synlighet. Aspektet ved trygghet er noe som er fremtredende i caseeksemplene, og noe av grunnlaget for at disse parkene og byrommene oppgraderes.

4.4.2 Medvirkning

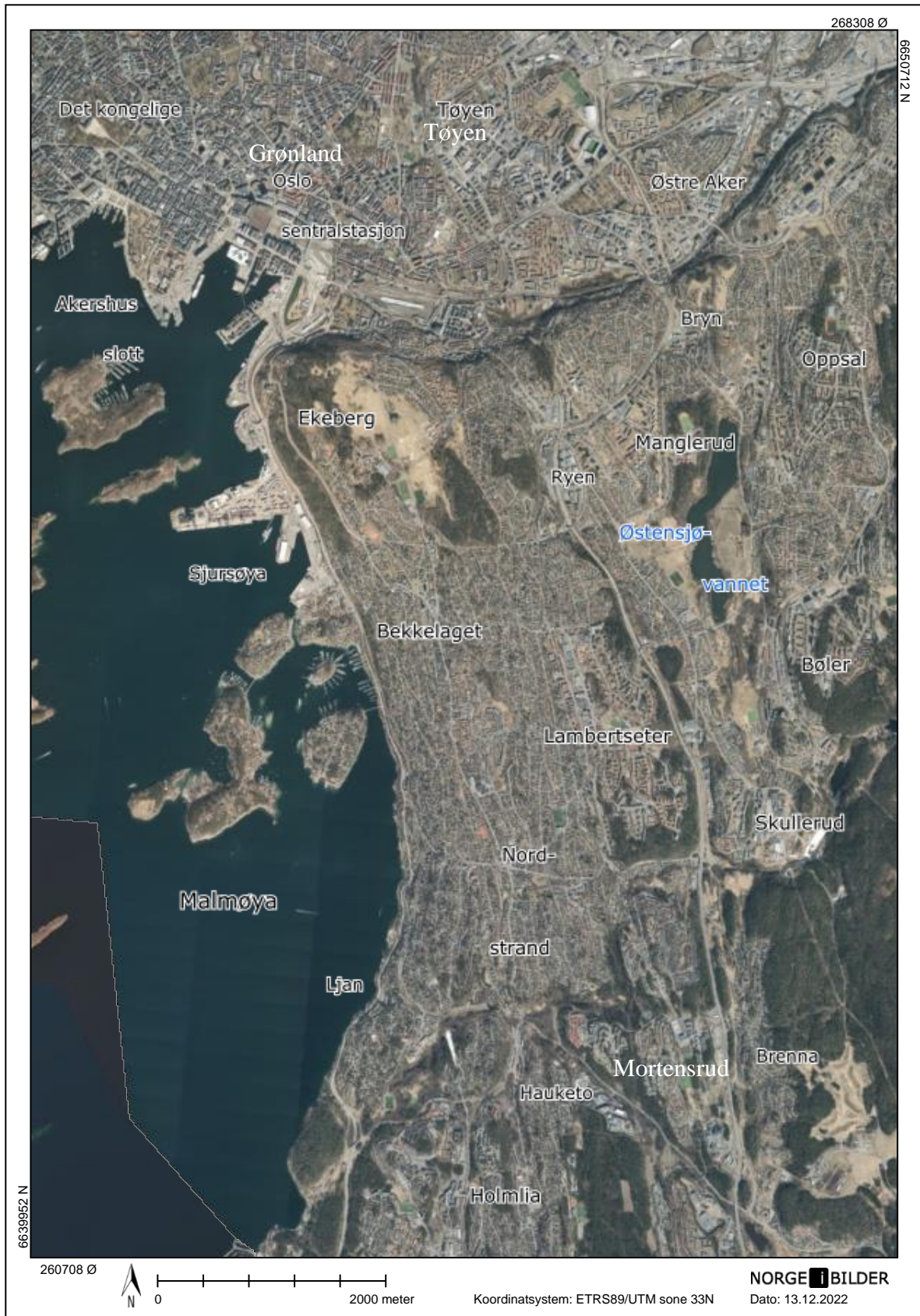
Medvirkning er noe som tas opp i alle intervjuene, der ulike former for inkludering og deltakelse diskuteres i lys av de ulike prosjektene informantene har vært med i. Medvirkningen kommer derfor til syne i 4.5 om informantenes erfaringer med prosjekter og parker, med unntak av informant 2 sin kunnskap fra et høyere planmessig nivå, i Plan- og bygningsetaten.

Informant 2 snakker om de ulike nivåene i planleggingen og hvordan medvirkning fungerer på disse nivåene. Det inviteres i stor grad til medvirkning på alle nivåer, men i mindre grad på eksempelvis kommuneplanen. Han trekker frem pandemien som en påvirkningsfaktor for deltakelse i møter, ettersom det er digitalt og folk kan ta det i sofakroken hjemme. Men han stiller spørsmål til hvem som har en stemme til å delta og når det er relevant å ytre sin mening. Han refererer tilbake til den forestilte matrisen over interseksjoner, der disse ulike sosiale gruppene kan mangle dette. Universell utforming trekkes igjen frem som et viktig konsept, og informant 2 opplever bydelene som gode øyne og ører for lokalbefolkningen. Et annet problem vedrørende medvirkning er tid, hvis det tar for lang tid fra en medvirkningsprosess til ting står ferdigstilt blir det ikke nødvendigvis gjort som man ville ha det, og man må kanskje gjennomføre medvirkningsprosessen på nytt. Dette beskrives som medvirkningsmatthet, at man ikke må slite folk ut på det.

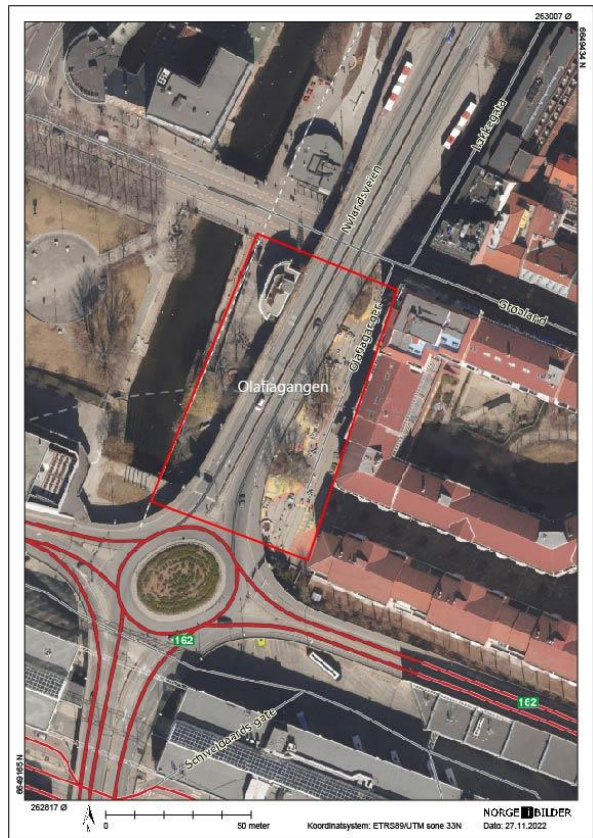
4.5 Prosjekter og parker

I utlysningen av informanter skrev jeg at jeg ønsket erfaringer generelt i arbeid med planlegging av offentlige rom med hensyn til kjønn og andre sosiale dimensjoner som seksuell orientering, etnisitet/rase, religiøs tilhørighet, alder, funksjonsevne, sosioøkonomisk status og familiesituasjon. Jeg etterspurte også om informantens forhold til en kjønns sensitiv tilnærming eller feministiske teorier benyttet for å skape inkluderende, likestilte og trygge rom/gater/nabolag/transport og så videre, som har særlig fokus på inkludering og mangfold. Jeg kom dermed i kontakt med fagpersoner som hadde erfaring fra en rekke prosjekter. Parkene og prosjektene er som følger: Urtehagen, Rudolf Nilsens plass og Olafiagangen i Bydel Gamle Oslo, og Skilpaddeparken på Mortensrud i Bydel Søndre Nordstrand.

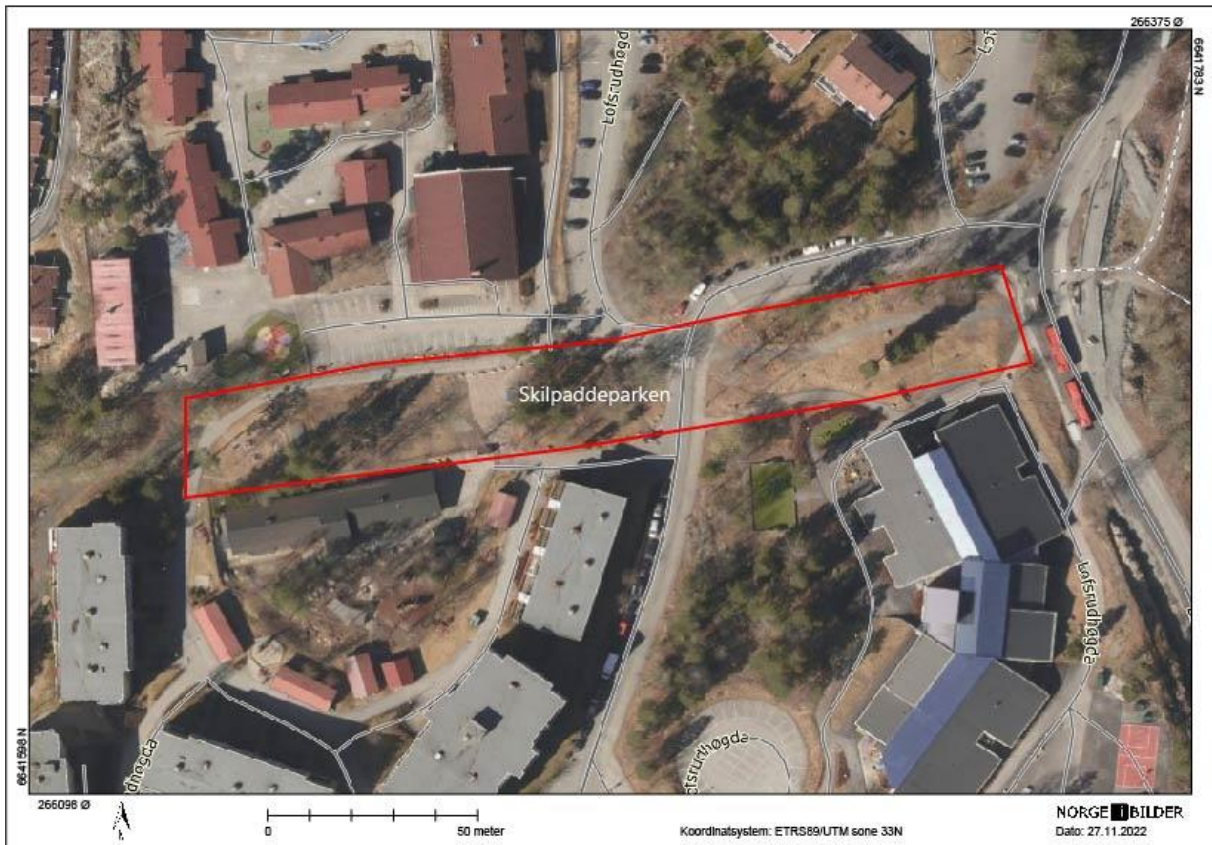
Med tanke på observasjoner og fotografering fokuserte jeg mest på observering av de ferdigstilte byrommene Urtehagen og Rudolf Nilsens plass, i tillegg til foto av Olafiagangen på Grønland. Observasjonene og fotograferingene ble foretatt tre lørdager, 29. oktober, 5. november og 19. november. Jeg gjorde også noen observasjoner av Elgparken og Elgsletta aktivitetspark på Grønland, et sted jeg ofte forbigår hvis jeg rusler langs Akerselva. Disse ble tatt tirsdag 11. oktober kl. 09:20 og 12:02, og tirsdag 18. oktober kl 19:59. Planen var i utgangspunktet å ta flere bilder på flere tider av døgnet, men grunnet ubehagelige opplevelser tirsdag 18. oktober i forbindelse med foto av Elgparken ble det kun aktuelt å gjøre på dagtid. Se 4.6.1 for nærmere begrunnelse.

Figur 1: Oversiktskart Oslo som inkluderer caseområdene Grønland, Tøyen og Mortensrud (Norge i bilder).

Figur 2: Oversiktskart. Venstre: Rudolf Nilsens plass og Urtehagen (Norge i bilder). Figur 3: Olafagangen (Norge i bilder).

Figur 4: Oversiktskart. Skilpaddeparken (Norge i bilder).

4.5.1 Pilotbygården (anonym plass)

Informant 1 jobber ikke direkte med planlegging, men hadde interessant kunnskap om et prosjekt for en bygård og nærliggende park der kjønn som en dimensjon hadde en stor rolle. Prosjektet var en del av Områdeløft Grønland og Tøyen, der har man konseptfaser for å få innsiktsarbeid om et prosjekt skal gjennomføres, og i så fall hvorfor og hvordan et prosjekt skal gjennomføres.

I fjor (2021) var det tre konseptfaser som dreide seg om nabolag og bomiljø, der en av dem het «Sammen om tryggere bomiljø», som skal resultere i et prosjekt eller modell for bærekraftig bomiljøarbeid for private bygårder der det bor mange vanskeligstilte. Sameier var sentralt og innebar det å samarbeide med beboere som både eier privat, leier privat av enkeltpersoner, kommunale leiligheter og utleieleiligheter av større utleiefirmaer. Fokuset dreide seg da om hvordan man sammen med beboerne kan gjøre bomiljøet bedre, i både private bakgårder og nærliggende offentlig uteareal.

I den ene pilotbygården så man utfordringer meldt av beboerne angående et nærliggende friområde som bestod av en fotballbane og en lekeplass, som kalles en liten park. Parken ble hovedsakelig brukt av ungdommer som bor i nabolaget til å spille fotball, og ble indirekte definert som et hengested for ungdom. Utfordringene omfattet støy fra fotballbanen, «litt av utfordringen er at det er fotballspilling til veldig sent på natta, til beboernes frustrasjon. Ikke fotballspilling i seg selv, men at det skjer når beboerne skal sove». Brukergruppen var hovedsakelig gutter, og det var et ønske om å gjøre parken tilgjengelig for flere - spesielt jenter og barnefamilier. Det området ble derfor inkludert i prosjektet.

I en medvirkningsrunde ble flere brukergrupper involvert, deriblant voksne beboere rundt parken og brukere av parken som hovedsakelig er ungdommer. I workshopen for ungdommer tok de i bruk en eksisterende arena for å være på ungdommenes hjemmebane, en ungdomskafe, og inviterte ungdommer i alderen 15-20. Deltakerne som møtte opp var utelukkende gutter, som vel og merke kom med gode og verdifulle innspill, men bydelen så behovet for å inkludere jenter også. Ungdomskafeen var også benyttet av gutter i større grad, og for å inkludere jenter hadde kafeen startet en jentegruppe som bydelen lånte en time til en tilsvarende workshop som den første.

Resultatene var ulike basert på de to kjønnede workshopene. Guttene hadde spesifikke forslag om utforming av fotballbanen, med tanke på eksempelvis størrelse og kunstgress. Noe som utpekte seg mest blant jentene var hvor opptatt de var av hva småsøsknene deres hadde behov for, og trakk frem lekeplassen som noe viktig å utvikle for søsken som vil leke. De var også opptatt av sitteplasser i en større grad enn guttene, som samstemmer med tidligere erfaringer fra medvirkning i bydelen. Sitteplassene skulle gjerne være litt skjermet samtidig som det skulle gi oversikt med tanke på trygghet. Det kan likevel være vanskelig å forene ønsket om skjermede sitteplasser uten at det fremstår attraktivt for de som driver med kriminell virksomhet. Dette perspektivet om kriminalitetsforebygging er særlig relevant i området Grønland, men også Tøyen, da det er sentrumsnært og mange som oppholder seg i det offentlige rom ikke bor der.

4.5.2 Ski sentrum

Informant 2 forteller om en erfaring han har fra en tidligere arbeidsplass i arbeidet med områderegulering for Ski sentrum. Denne erfaringen trekkes frem som en grunn til at han ønsket å stille til intervju, da det berører jenters plass i offentlig byrom. Informant 2 hadde ansatt en miljøpsykolog som foretok en bylivsundersøkelse der hen observerte bruken av de offentlige rommene i Ski sentrum, hva slags mennesker var der, hvilket kjønn, hvilken alder, hva gjorde de, gikk de forbi, satt ned, lekte.

Resultatet viste at unge jenter ikke hadde noe sted å være ute i Ski sentrum, de var inne på kjøpesenteret. Ski kommune utviklet dermed sammen med unge jenter i Ski en plass der man kunne være, gjøre lekser, taket hadde blant annet en sklie, det var dermed et aktivt byrom der man tok hensyn til grupper som ellers ikke ble hensyntatt i det offentlige rom.

4.5.3 Rudolf Nilsens plass

Informant 3 forteller som sine erfaringer mer medvirkning og utvikling av Rudolf Nilsens plass, et prosjekt som kom til etter en parkløftrapport for alle parkene innenfor områdeløft Tøyen, den gang i 2015, som omfattet 11 nærmiljøparker som bydelen hadde forvaltningsansvaret for. Gjennom en analyse av diverse fagfolk som landskapsarkitekter og konsulenter ble Sørli lekeplass, Rudolf Nilsens plass og Urtehagen prioriterte parker. I 2016 begynte arbeidet med Rudolf Nilsens plass, som informant 3 forteller var et stort prosjekt med stort budsjett, og i utgangspunktet en tradisjonell medvirkning gjennom lokale møter med invitasjon som viste seg å ha en skjev representasjon når det kom til kjønn, i tillegg til en overvekt av stemmer med visse interesser. Disse informantene, forklarer informant 3, ønsket at plassen skulle aktiviseres ytterligere, med enda mer programmering til blant annet ballspill. Naboene omkring parken reiste seg opp på et folkemøte og sa at «nå skal det bli idrettsplass på Rudolf Nilsens plass, og vi er ikke engang blitt hørt». Dette er bakgrunnen til at bydelen bestemte seg for å gå inn i en ny medvirkningsrunde.

Videre så team byutvikling på tidsskriftet Arkitektur N sitt spesialnummer om jenter og uterom fra 2017, som vekket en interesse for dette perspektivet, ettersom det traff deres problemstillinger omkring uterom som idrettsplasser og ulike behov blant jenter og gutter. De så også til København som informant 3 forteller har det mer aktivt forhold til jenters perspektiv i utforming av rommene. Problemstillingene fremover dreide seg derfor om dette perspektivet, som teamet tok med til landskapsarkitektene på prosjektet, SOLA, og det ble en enighet om at særgrupper skulle intervjues for å få flere stemmer inn.

I forbindelse med utarbeidelsen av den første helhetsplanen for Rudolf Nilsens plass hadde det vært avholdt to møter med skjev representasjon. Det ble derfor avholdt 10 møter med enkeltgrupper, hvor bydelen og landskapsarkitektene kom til dem, der de var. Det første møtet var en kvinnegruppe ute i parken, der de drakk te og fortalte om deres tilknytning til Rudolf Nilsens plass, de hadde feiret Eid der, hadde barn som gikk på den lokale skolen, og behovene de hadde var knyttet til sosiale sammenkomster som krevde sitteplasser for å spise, toaletter og tilrettelagt for barna deres.

Skolen ble også brukt i medvirkningsprosessen, der teamet ba spesifikt om å få snakke med jenter fra sjette klasse. Jentenes interesser omhandlet lekestativ og klatrestativ der man kunne være aktiv og «henge og slenge», noe som bekreftet den informasjonen teamet hadde lest i Arkitektur N.

Naboene var også en viktig stemme i medvirkningsprosessen, ettersom de hadde sagt tydelig ifra at de ikke ønsket en ren idrettsplass, og informant 3 forteller om møtet noen av beboerne på deres tørkeloft. Plassen hadde en historisk og kulturell betydning, fra statuer til trær, og den måtte ikke bare preges av idrett og aktivitet, men også rekreasjon og ro.

Enda et perspektiv med i prosjektet var Heimen, drevet av Frelsesarmeen, et tilbud for folk som skal ut av rus eller er i aktiv rus som vender ut mot Rudolf Nilsens plass. Informant 3 forteller at det var vanskelig å få deltakelse av denne gruppen, men de ansatte ble involvert på vegne av beboerne på Heimen.

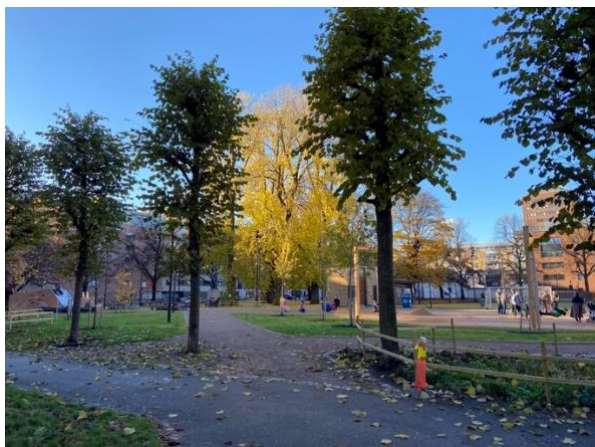
Den opprinnelige helhetsplanen for parken ble endret til en ny helhetsplan etter den dypere medvirkningsprosessen. Det handlet om jenters behov, oversikt, bevegelse i rommet, sitte og se, henge og slenge. I påvente av oppgraderingen, som tok fem år fra avsluttet medvirkningsprosess til ferdigstillelse av parken (fordi prosjektet ble overført til Bymiljøetaten), ble det gjennomført noen strakstiltak for at parken skulle oppleves ivaretatt. De ble bygget en tribune, man malte ballbingen, bedre belysning og benker som tidligere stod på Tøyen Torg. Den ferdige helhetsplanen ivaretok alle de ulike behovene bedre gjennom et mer organisk formspråk. Jeg spør informant 3 om hun vet hvordan parken har sett ut etter ferdigstillelse, og hun har sett og hørt at mange kvinner bruker byrommet, barn leker og folk er fornøyd.

Informant 5 har god kjennskap til Rudolf Nilsens plass, og for intervjuet møtes vi under storefri på Vahl skole, som bruker Rudolf Nilsens plass som utvidet skolegård. Informant 5 forteller at plassen også brukes av nærliggende daghjem og barnehager, samt et populært sted for andre barn og familier i nærmiljøet. Rudolf Nilsens plass beskrives som et vellykket prosjekt som gir mye glede til både skoleelever på Vahl skole og barn i nærmiljøet. Jeg spør om aktivitet på kveldstid, og informant 5 tror at alle skolegårder i Oslo sentrum kan ha litt problemer på kveldstid, men at det virker som det har gått veldig bra på Rudolf Nilsens plass.

Observasjoner

Lørdag 29. oktober kl. 15:09

Denne dagen var parken full av barn og voksne, en ganske varm høstdag som ga et godt utgangspunkt for å benytte seg av parken. Ettersom det var voksne med gule vester lurte jeg på om det var et arrangement i regi av en frivillig organisasjon. Parken er stor, og det befant seg mennesker i alle delene av parken, fra sklier til trampoliner til fotballbane og basketbane. Boden for å leie gratis aktivitetsutstyr var åpen.

Lørdag 5. november kl. 11:23

En litt kaldere, våtere og gråere høstdag kan prege bruken av parken denne lørdagen, men det var fortsatt et par barnefamilier som koste seg på fotballbanen.

Lørdag 19. november kl. 11:11

Kulda har begynt å komme på dette tidspunktet, og det var lite folk også denne lørdagen. Dog litt fler enn lørdag 5., da det regna, men fortsatt lite folk.

4.5.4 Urtehagen

Urtehagen har også et feministisk perspektiv, som et prosjekt satt i gang i 2021 med utgangspunktet i en rapport av Eva Storrusten som omhandler en feministisk tilnærming til byrommet gjennom en rekke prinsipper. Informant 3 beskriver Urtehagen som et mer komplisert byrom enn Rudolf Nilsens plass, da rommet kan sies å være vanskelig å lese. Det er både en barnehage og et friområde/park, med moské i nærheten og det åpne rusmiljøet knyttet til Fyrlyset (Frelsesarmeen) i samme gate. Informant 3 beskriver hvordan Fyrlyset, som et fantastisk tilbud der personer med rusavhengighet kan få mat og vaske tøy, ikke gir tillatelse til å ruse seg inne på senteret, og det blir dermed rus og alkohol i det offentlige rom. Selv om rusmiljøet i stor grad holder seg til fortauene utenfor Fyrlyset, trekker de også opp i Urtehagen og det oppstår en interessekonflikt og brukskonflikt mellom behovet for å ruse seg og behovet for å leke trygt. Det var også kartlagt at få kvinner brukte byrommet, og at flere muslimske menn benyttet seg av parken som et slags forrom før de gikk i moskeen.

Et tiltak i prosjektet innebar noe informant 3 kaller «nabokjerringer2, der fire kvinner av ulike etniske bakgrunn hadde sommerjobb i parken, som et svar på byrommets mangel på kvinner som aktive aktører. Kvinnene hadde på seg rosa vester hvor det stod Urtehagen med hjerte på, og bygde blomsterkasser og satte opp benker i solveggen, som man tenkte kunne benyttes til å drikke kaffe mellom jobbøktene. Kvinnene skulle synliggjøres i byrommet og ta plass, men etter uro og rusrelaterte hendelser i fjor sommer (2021) beskriver informant 3 at nabokjerringene ønsket å avslutte prosjektet. Blant annet ble hjørnet i sola et populært sted å feste og ruse seg, og benkene måtte fjernes. Vi snakker om hvordan gode intensjoner og engasjement for prosjekter og byrom kan ha utilsiktede konsekvenser, og hvordan problemene ikke kan løses på et lokalt og fysisk nivå, men slike dype strukturelle problemer er ruspolitisk. Informant 3 beskriver hvordan beboere i området blir provosert av bydelens forsøk på «områdeløft» som ender i enda mer bråk og debatt omkring rusmiljøet og Fyrlyset. Urtehagen preges også av hensetting av større avfall, som bydelen hadde håpet ville minske eller forsvinne med tiltak som skaper sosial trivsel. Informant 3 snakker om de mange dimensjonene og problemstillingene ved parken, og «vi ser at det er noe som ikke bare kan løses, ja, rett og slett, ved å designe om parken, fordi at det krever samarbeid med så mange aktører».

Videre ble fokuset i Urtehagen på vedlikehold og skape gode relasjoner mellom naboer. Informant 3 beskriver en opprettelse av en nabolagsgruppe, etter inspirasjon fra København, som involverer både

beboere, Fyrlyset og folk som skal flytte inn i området. I tillegg har man vektere eller nabolagskontakter, som skal være trygghetsskapende. Området er under utvikling, med nye impulser og mennesker, blant annet studenter fra Høyskolen Kristiania og Sweco sitt nye hovedkontor.

I arbeidet med Urtehagen var en rapport skrevet av Eva Storrusten et utgangspunkt, som omhandlet en feministisk tilnærming til byrommet med et spesifikt fokus på kvinner, og muslimske kvinner, som kan ha egne behov utover det å være kvinne. Storrusten utarbeidet feministiske prinsipper for hvordan man kan utvikle Urtehagen videre. Ønsker om gradert skjerming og lekeplass tilpasset barn er kanskje ikke alltid forenelig med nærmiljøets rusproblematikk. Jeg spør om man bør ha standardiserte prinsipper for feministisk utvikling for å unngå mange runder med medvirkning, men informant 3 mener at utvikling bør være stedsavhengig. Spesielt på slike steder som Urtehagen, der man har en moské som tiltrekker seg folk utenfor Oslo, det er en barnehage sentralt, man har rusmiljøet tilknyttet Fyrlyset, samt nabolaget. «Man må se og forstå hvert byrom», mener informant 3. Urtehagen er i stor grad et gjennomgangsrom, det finnes mange aktører som bruker rommet men som ikke nødvendigvis bor der, på grunn av de nærliggende institusjonene som Fyrlyset, barnehagen og moskeen.

Observasjoner

Lørdag 29. oktober kl. 15:03

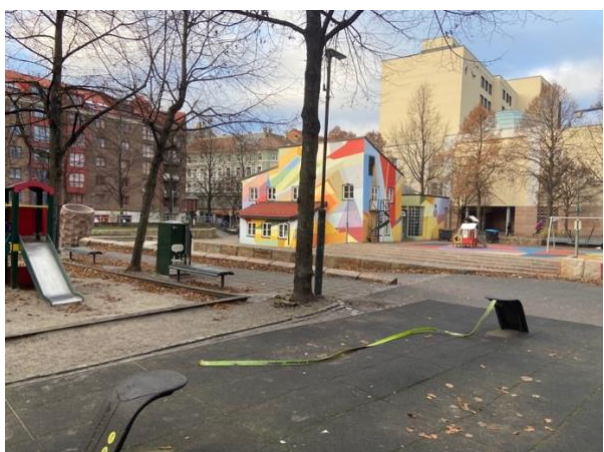
Urtehagen er en plass som består av en park og barnehage, rett i nærheten av boliger og rusmiljøet på Fyrlyset, også beskrevet av informant 3. Lørdag 29. oktober var en solskinnsdag med ingen brukere av byrommet (med unntak av duer, som Eva Storrusten beskriver som en av brukergruppene i rapporten sin (Storrusten, 2021, s. 6)). Rusmiljøet befant seg på hjørnet av Motzfeldts gate og kunne høres helt til parken.

Lørdag 5. november kl. 11:17

Denne lørdagen var det flere brukere, blant annet sees to barnevogner foran barnehagen til høyre, og noen som leker i gresset i bakgrunnen. Rusmiljøet til Fyrløset er svært fremtredende i dag, da en konflikt utløser roping.

Lørdag 19. november kl. 11:08

Denne lørdagen var parken tom. Jeg dokumenterte slakklina igjen, som fortsatt ikke er reparert etter da jeg var innom lørdag 5. november. I tillegg lå det avfallsposer utenfor den ene blokka, noe informant 3 også beskrev i intervjuet, et problem som ser ut til å komme fra en generell forståelse fra borettslaget om at er akseptabelt. Realiteten er at bydelen må bruke ekstra midler på å få det fjernet. Dette kan vitne om manglende tilgang på gjenvinningsstasjoner i slike sentrumsnære områder.

4.5.5 Olafiagangen

Informant 1 kjenner også til prosjektet «På vei mot Supergrønland», et prosjekt som forsøker å gjøre byrom tryggere og triveligere, og har vært testet for aktivisering. Olafiagangen er på mange måter et veldig utsatt byrom, med særlig problematikk knyttet til kjøp og salg av rusmidler. Prosjektet er et samarbeid mellom Bydel Gamle Oslo og Bymiljøetaten med prosjektstart i 2019, der hovedfokuset har vært testing av aktiviteter for barn, deriblant endags-arrangementer, nabolagsfester og utekino. Hittil i fasen beskriver informant 1 det skal lages en driftsmodell for det permanente konseptet. I arbeidet med «Supergrønland» har det vært et særlig fokus på kvinner i byrommet, at kvinner skal ville oppholde seg der og oppleve trygghet. «Hvis det er trygt for kvinner og barn så er det trygt for alle. Det er det vi jobber etter i områdeløft».

Informant 4 har også arbeidet med Olafiagangen og prosjektet Supergrønland, der hun har noe erfaring med evaluering av de midlertidige tiltakene bydelen har gjort. Supergrønland er bestemt at skal være et byrom med tilrettelagt aktivitet for barn og unge, noe man kan si det ikke har vært tidligere. Byrommet har i lang tid fungert som en gjennomfartsåre til Oslo S og bussterminalen, og ellers preget av lyssky virksomhet i form av salg av rusmidler. Informant 4 beskriver gjengene som bedriver slik virksomhet som et sammensatt ungdomsmiljø som ikke nødvendigvis er lokal ungdom. Da bydelen arrangerte midlertidige aktiviteter for barn og familier så man at gjengene trekker seg delvis unna og det oppstår en slags sameksistens. Byrommet beskrives som utfordrende, og problematikken omkring kjøp og salg av rusmidler vil ikke løses gjennom slike tiltak, men målet er å skape en opplevd trygghet og sameksistens. Man kan ikke fordrive negativ aktivitet da det uansett vil flyttes til et annet sted. Hovedfunnet i evalueringen informant 4 deltok i viste at det må være folk på jobb som har ansvar for hvordan byrommet aktiviseres. Det vil ikke skje av seg selv i slike belastede områder.

Informant 5 har god kjennskap til Olafiagangen, da dette har vært et sted for sosiale aktiviteter og arrangementer, blant annet utedisko og dans. Hun erfarer at det er mer vanlig de siste 10 årene blant etniske minoritetsgrupper å delta på slike ting, spesielt jenter. Etter å ha hatt en rekke arrangementer der Olafiagangen brukt mindre i dag, både grunnet et trygghetsaspekt og tilgjengelighet. Informant 5 opplever at Olafiagangens sammensatte brukergruppe byr på utfordringer, både knyttet til synlig kjøp og salg av narkotika, og voldsepisoder, samt at byrommet ikke tilbyr tekniske løsninger for arrangementer (strømmuttak, høyttalere og andre ting man trenger til arrangementer).

Hun er generelt skeptisk til at sosiale aktiviteter med barn og unge skal endre eller omdefinere byrommet til et tryggere og mer inkluderende sted, da det er for mye ansvar å legge på en slik organisasjon og ikke minst barna. En løsning som heller trekkes frem er tilstedeværelse av politi eller andre aktører som kan gi trygghet. Et annet forslag er å ha aktiviteter konsekvent, for eksempel dansing fast hver lørdag, som kan bidra til å definere bruken om det skjer ofte nok. I hennes jobb er ansvaret for barnas trygghet viktigere enn å redefinere byrom.

Observasjoner

Tirsdag 18. oktober kl. 19:45

Denne tirsdagen skulle jeg ta bilder av Elgparken på kveldstid (se 4.6.1). I tillegg tenkte jeg å ta et bilde av Olafiagangen under broen, men da vi gikk ut av undergangen på T-banen og inn i byrommet møtte vi en rekke gjenger av gutter og menn, og føler oss i første øyeblikk «out of place» og lite velkomne. Vi snur og i øyeblikket vi passerer en gjeng ned til T-banen roper de etter oss på en seksualiserende og

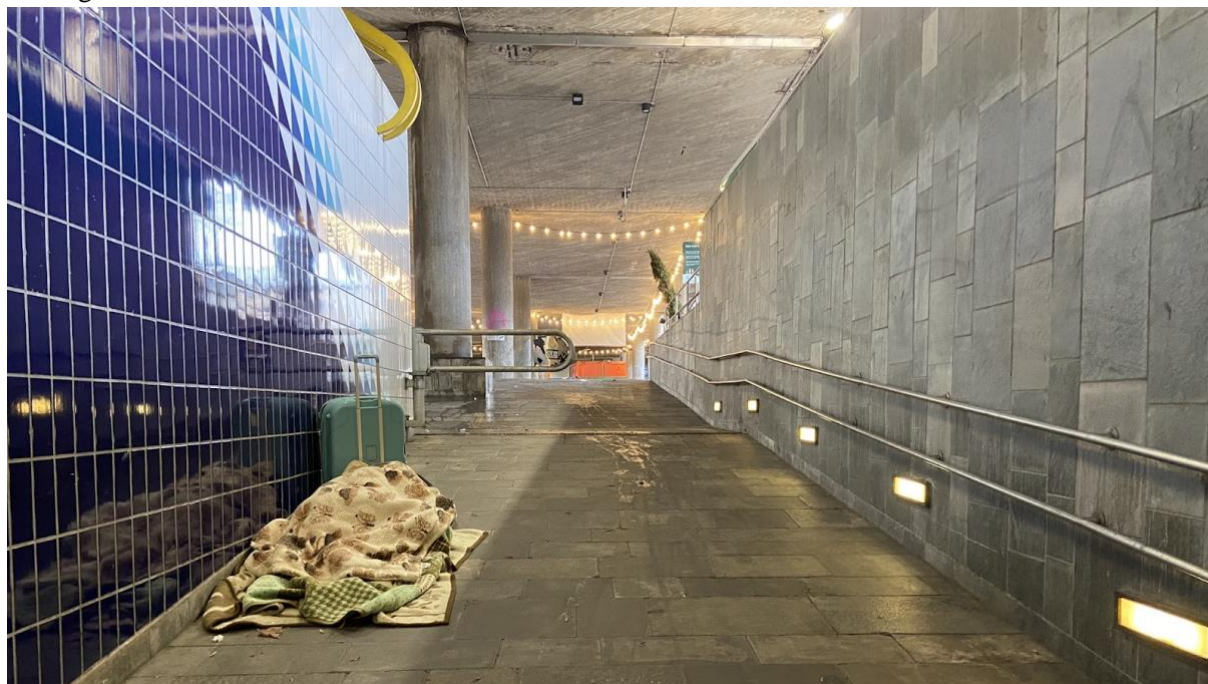
trakasserende måte. Bildet ble med andre ord ikke tatt, men vi bestemmer oss for å ta bildet ved Elgparken som planlagt.

Lørdag 29. oktober kl. 14:52

Denne solskinnsdagen var det mye folk på Grønland, og flere barnefamilier benytter seg av lekeapparatet eller hopper paradiset.

Lørdag 5. november kl. 11:07

Denne dagen tok jeg ingen bilder av selve plassen, da det ikke var folk der. Jeg tok imidlertid et bilde av en hjemløs person som sov på rampen opp mot plassen. Dette illustrerer byrommets problemstillinger omkring vanskeligstilte mennesker som bruker dette stedet.

Lørdag 19. november kl 11:01

Lite aktivitet i selve byrommet, men generelt folk som passerer forbi.

4.5.6 Skilpaddeparken

Skilpaddeparken er i dag et grøntområde på Mortensrud som blir lite brukt til annet enn gjennomfart, beskriver informant 4. Bymiljøetaten ønsket at området skulle utvikles til en nærmiljøpark, og informant 4 ble leid inn som konsulent for å foreta flere runder med medvirkning. Ettersom parken skulle fylle behov i nærmiljøet, ble naboer av flerkulturell bakgrunn, eldre, yngre, nyetablerte, folk som hadde bodd der lenge, den lokale ungdomsskolen, barneskolen og barnehagen inkludert i medvirkningsprosessen. Bakteppet for områdets utvikling var rapportering av opplevd utrygghet grunnet at det er et skogsnaert område som er uoversiktlig og mørklagt, samt at Mortensrud berøres av kriminalitet. Det var blant annet registrert salg av dop utenfor barneskolen.

Ettersom området ligger mellom to skoler kom det frem behov om et sted å samles etter skoletid, og som en del av kartleggingen observerte informant 4 (med teamet) at barn og familier dro rett hjem etter skoletid, og at området kunne bli en naturlig møteplass som fyller et behov om et sted å samles.

Et viktig mål i arbeidet med å skape en trygg park omhandlet problemstillingen hvordan man kan skape trygghet uten å bruke overvåkning i form av politihus eller overvåkningskamera. Et tiltak som kom som en konsekvens av dopsalg var oppsett av belysning som automatisk gikk på ved bevegelse ved barneskolen. Denne type belysning ga sterkt lys som ikke førte til trivsel, da man kan føle seg veldig sett, samtidig som steder som ikke ble lyst opp fremsto veldig mørke. Informant 4 forteller om en lysdesigner som var med i utviklingen av parken, der fokuset omhandlet å skape trygghet uten å belyse alt, og hvordan lys kan skape trivsel og invitere til sosialt samvær. Dette kan ha en positiv effekt på sitteplasser og benker i et offentlig rom og være mindre attraktivt for gjenger å drive lyssky virksomhet. Som en del av medvirkningen ble det arrangert en lysvandring med ungdom sammen med lysdesigner for å bevisstgjøre ungdommen på hva lyssetting kan gjøre. Informant 4 beskriver hvordan dette hadde en positiv innvirkning på ungdommens syn på stedet. Ungdommene fikk blant annet låne lommelykter og belyse deler av naturen og byggene omkring. De opplevde både at elementer som belysning av trær kunne gjøre området flottere, og hvor mørkt noe kan bli ved kraftig belysning av noe.

I neste fase av medvirkningen ble ungdoms behov kartlagt, og det ble tydelig at de ønsket seg et sted å trene ute, tilgjengelig og gratis. Konseptet for deler av området ble derfor en treningspark, der ungdommene selv fikk være med på å bestemme innholdet. Informant 4 trekker frem guttenes bekymring for jentenes trygghet som et feministisk perspektiv i prosessen, der guttene ønsket at jentene

skulle føle seg bra mens de trente. Det kom frem at jentene hadde behov for skjerming og en form for avgrensning slik at eksempelvis forbipasserende ikke kunne se rett på. Byggearbeidet startet i oktober (2022), og informant 4 forteller om tiltenkte elementer i parken som speiler ønskene de kartla, deriblant lyssatte og perforerte vegger for å skape trygge og delvis skjermede soner, og sitteplasser under tak med belysning underfra. Belysningen nedenfra skal forhindre at man føler seg overvåket og heller «belyse elementet men ikke folkene».

Informant 4 forteller om strakstiltak og testevaluering av plassen, der lyslenker ble hengt opp som en koselig og stemningsfull belysning rundt en sittegruppe som ble positivt mottatt. Før disse lyslenkene kom på plass ble sittegruppen som en midlertidig installasjon ble plassen «annektert» av gjenger, og sammen med bydelen ble bestemt at bruk av slike offentlige plasser må vises i praksis. Dette kan eksempelvis gjøres gjennom arrangementer for å sørge for at plassen er for alle og ikke bare de som er raskest ute med å dominere et sted. Informant 4 beskriver også viktigheten av at voksne bruker slike offentlige byrom, da barn og unge føler seg tryggere om det er voksne i byrommet. Navnet Skilpaddeparken kom fra den lokale barnehagen, da en knaus i grøntområdet ble kalt «Skilpadda» i en årrekke. Behov og medvirkning helt ned til navn på parken håper de involverte i prosjektet synliggjør at det er tatt hensyn til lokale innspill og behov.

Figur 5 og 6: Skjermdump fra Oslo kommune, original kilde: Pir2 og Bymiljøetaten.

4.6 Andre observasjoner

Som en del av dokumenteringen av offentlige byrom tok jeg en rekke bilder av de nevnte stedene i intervjuene, i tillegg til Elgparken og Elgsletta aktivitetspark og andre observasjoner som fanget blikket mitt.

4.6.1 Elgparken og Elgsletta aktivitetspark

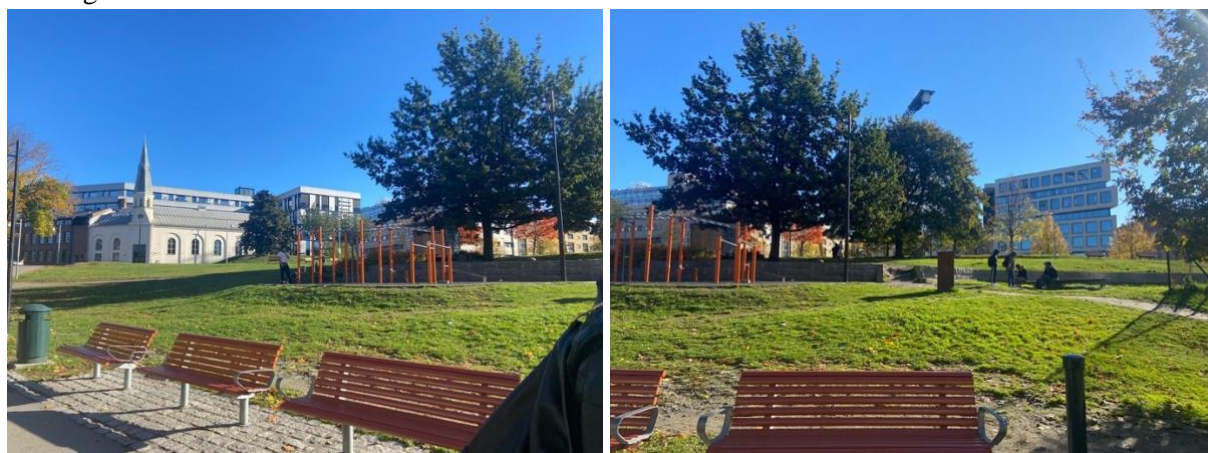
Elgparken ligger langs Akerselva med kort avstand til Grønland T-banestasjon, og er et område jeg veldig ofte passerer når jeg skal til eksempelvis Grønerløkka eller på tur langs elva opp til Nydalen. Denne parken kan jeg oppleve som utrygg, da det til stadighet er store gjenger av gutter eller menn som dominerer byrommet. Som en del av min dokumentasjon tok jeg tre bilder, et på morgenen kl 9, et kl 12 og et kl 20. De to første ble tatt samme dag, 11. oktober, og siste 18. oktober, en uke senere, ettersom jeg ikke ville ta kveldsbildet alene og fikk med meg en venninne den 18. oktober.

Tirsdag 11. oktober kl. 09:20

Denne morgenen var det kun et par menn som hang i parken, de benyttet seg ikke av tufteparken.

Tirsdag 11. oktober kl. 12:02

Noen timer senere samme dag var det betraktelig flere mennesker i parken, blant annet en person som brukte tufteparken, og en gjeng som oppholdt seg på siden.

Tirsdag 18. oktober kl 19:59

For å ikke gi inntrykk av at vi er ute etter å ta bilde av personene som henger i Elgparken, bestemmer vi oss for å gå langs bilveien i stedet for langs elva, og ta en runde rundt parken som en slags tur, og ta bilde fra samme vinkel som tidligere for å så rusle langs elva og mot Grønland T-banestasjon. Vi kommer ikke lenger enn til baksiden av parken før vi skjønner at dette ikke er en god ide, jeg tar et raskt bilde og en av personene i parken begynner å gå mot oss. Det er usikkert om dette er tilfeldig eller ikke, men vi snur og går ned Lakkegata mot Grønland T-banestasjon. Personen følger etter oss i kort tid før vi mister han, og igjen i (gaten) Grønland da vi skal ned til T-banen blir vi ropt etter og plystret på. I et tidsrom på 10 minutter og et lite geografisk område har vi blitt trakassert hva som kan tolkes som fire ganger. Det er både ironisk og illustrerende, hvordan oss som unge kvinner skal dokumentere hvordan det er å være kvinne ute på kvelden i sentrumsbyrom, men får ikke en gang gjennomført planen fordi vi ikke er velkomne, blir trakassert og seksualisert.

4.6.2 Pride synlig i bybildet

Grønland lørdag 19. november kl. 11:17

Pride synlig i bybildet på Grønland.

4.6.3 Universelt utformet?

Storgata mandag 10. oktober kl 17:44

Rullestolbruker som triller forbi mangelfulle universelt utformede inngangspartier.

Tøyen tirsdag 18. oktober kl 17:14

Den nye lekeplassen på Tøyen, Kirsebærlunden. Mange barn og familier. Da jeg gikk forbi Kirsebærlunden sammen med en venninne som studerer til å bli landskapsingeniør, kort tid etter åpningen, berømmet hun underlaget for å være organisk og laget av sagflis. Som nevnt i teorikapitlet har dette vært kritisert for å ikke være universelt utformet.

5

DISKUSJON

Dette kapitlet belyser studiens funn opp mot forskningsspørsmål og teoretisk rammeverk. Avslutningsvis løftes kritiske refleksjoner om temaet som har blitt forsket på frem.

5.1 Hvorfor er feministiske og interseksjonelle tilnærminger relevant i norsk planlegging?

Første underproblemstilling:

Hvorfor er feministiske og interseksjonelle tilnærminger relevant i norsk planlegging?

Oppgavens første underproblemstilling belyses i teorikapittelet gjennom fremtredende teorier og teoretikere. Kimberlé Crenshaw (1989) introduserte begrepet interseksjonalitet for å sette ord på diskriminering som sammensatt, med utgangspunkt i kjønnsdiskriminering og rasisme som adskilte måter å kartlegge og forstå diskriminering. Perspektivet fremheves som en forståelse av samfunnets mangfold og ulikheter, og hvordan dette påvirker ulike vanskeligstilte og diskriminerte grupper. Man bør ikke behandle diskriminering av ulike grupper mennesker som eksklusive eller gjensidig utelukkende kategorier, men som et vev av maktrelasjoner som påvirker i ulik grad eller kommer til uttrykk i ulike former. Med kjønn som utgangspunkt påpekte Crenshaw hvordan ulike interseksjoner krysser hverandre og kan virke sammen og dermed gi ulike utfall for levekår. Hennes teori sikter på å tette et kunnskapshull som mislykkes med å forstå diskriminering som komplekst. De ulike dimensjonene jeg valgte å inkludere, kjønn, seksuell identitet, etnisitet, religiøs tilhørighet, alder, funksjonsevne og klasse, er i det teoretiske rammeverket fordypet hver for seg, som i utgangspunktet strider mot ideen om en holistisk forståelse av diskriminering. I teorikapittelet forsøkte jeg likevel å se kategoriene i sammenheng med hverandre, og hvordan minoritetsstress på flere diskrimineringsgrunnlag påvirker hvordan man beveger seg i byrom og bruker byen.

Funn fra intervjuene har belyst viktigheten av dette perspektivet, både med tanke på mangfold på arbeidsplassen og i profesjoner som arbeider med planlegging og utvikling av byer og offentlige rom, men også i prosessene og tilnærmingene. Kartlegging av behov, medvirkning og ettersyn av byrom er viktige elementer som trekkes frem.

5.1.1 Feministiske og interseksjonelle perspektiver i urbane studier

Den historiske utviklingen av samfunnet har vært kritisert av feminister for å være mannsdominert, mannsvridt og kjønnsdiskriminerende og har resultert i feministiske teorier på hvorfor byer er skapt av menn, for menn. Som feministisk geograf Doreen Massey påpeker, forsterker den sosioromlige dialektikken kjønnsroller. Dette gjelder både kjønne brukergrupper på visse steder i en by, men også kjønnsforskjeller i mobilitet og transportbehov. Menn kjører mer bil enn kvinner, kvinner tar mer offentlig transport, og går til fots og kvinner påvirkes i større grad av kjønnets omsorgsarbeid som går utover reisevei og arbeidstimer, også i norsk kontekst (Hjorthol og Næss Kjørstad, 2006; Hjorthol og Vågane, 2014).

Slike forskjeller kan ikke forklares på en enkel måte, men knyttes til sosioøkonomiske forskjeller mellom menn og kvinner, og ansvaret for omsorgsarbeid som påvirker mobilitet - kalt omsorgsmobilitet. Massey skriver også om opplevelse av steder og rom er relasjonelt og disse begrepene kan forstås som kjønnnet. Konseptet om flanøren er historisk ansett som maskulin, og beskriver i noen grad hvordan man som kvinne kan føle seg observert av *the male gaze* og objektivisert. Dette er også noe Jane Darke fremhever, kvinner som føler seg uvelkommen eller *out-of-place*, og oftere føler seg utrygge. Slik sårbarhet eller opplevelse av utrygghet kan komme av at kvinner generelt sett er fysisk mindre og i høyere grad opplever seksuell trakassering. Dette var tilfellet i arbeidet med kvinners synlighet i Urtehagen, der «Nabokjerringene» som i utgangspunktet skulle gjøre kvinner synlige aktører i

byrommet, ikke følte seg trygge eller velkommen og avsluttet prosjektet grunnet uro og rusrelaterte hendelser (beskrevet under 4.5.4 *Urtehagen*). Det samme kan trekkes til personlige observasjoner og opplevelser beskrevet under 4.6.1, der jeg var på Grønland på kveldstid og opplevde å bli trakassert fire ganger på 10 minutter, noe som ikke er en uvanlig opplevelse når jeg beveger meg i Oslo sentrum på kveldstid.

Kjønnsforskjeller i sosioromlige forhold er dokumentert i artikkelen til Hansson og Straume (2021), som snakker om kjønnsbestemte rom knyttet til normer for kjønnene. Offentlige rom som fungerer som aktivitetsparker treffer særlig gutter og menns interesser, en tendens som blant annet ble dokumentert i en svensk studie Hansson og Straume viser til, 80 mot 20 prosent menn mot kvinner. Ikke bare trygghet spiller en rolle her, men også hvilke behov man har som jente eller gutt, kvinne eller mann. Hvilke spesifikke og fysiske behov det er snakk om diskuteres videre i 5.3 *Hvordan kan norsk byplanlegging forbedre sitt arbeid med planlegging og utvikling av offentlige rom som trygge, inkluderende og likestilte?*

Perspektiver på kjønn og makt kan forstås gjennom kritikk av arkitektur, noe Dolores Hayden svært kontroversielt beskrev på 70-tallet. Arkitektur og design ble beskrevet som symboler på makt og maskulinitet, og Hayden trekker da særlig frem skyskraperne som symbol på sosial status, makt og kapitalisme. Arkitekturen speiler mannsdominerte yrker innen ingeniørkunst, arkitektur og planlegging, noe Darke beskriver i utsagnet «Our cities are patriarchy written in stone, brick, glass and concrete» (1996, s. 88). Moderne byers utforming har blitt kritisert av Jane Jacobs, som så verdien i en mer menneskelig skala med funksjonsblanding og menneskeliv, hvor nabolag og lokalsamfunn får mulighet til å holde øye med hverandre. Dette er også noe Sissel Engblom trekker frem, hun kritiserer hvordan moderne byer preget av blant annet ikonisk arkitektur, tomme fasader og mørke underganger, elementer som bidrar til utrygghet.

Sosial kontroll som en form for trygghet er noe informant 2 trekker frem som viktig, der mennesker og synlighet er viktige aspekt, sammen med god belysning. Denne formen for sosial kontroll trekker også informant 4 frem i arbeidet med Skilpaddeparken, hvordan man kan skape trygghet uten å sette opp politihus eller overvåkningskamera. Noe av arbeidet som ble gjort for å skape trygghet var derfor å arbeide med ulike typer belysning slik at området på Mortensrud ble mer brukervennlig. En lysdesigner illustrerte for barn og unge under medvirkningsprosessene hvordan sterk lys rettet mot én vegg kan gjøre at områdene rundt blir oppfattet som ekstra mørke. Ulike former for belysning kan gi følelse av trygghet eller utrygghet. Erfaringene fra Skilpaddeparken viser likevel hvordan god belysning ikke automatisk fører til trygge steder, da det ble satt opp et automatisk lys ved barneskolen som et tiltak mot kjøp og salg av rusmidler, som igjen gjorde andre steder på området mørklagt. Skilpaddeparken viser også hvordan midlertidige installasjoner av sittegrupper kan ha utilsiktede konsekvenser, der en sittegruppe ble «annektert» av gjenger som ville feste. Dette skjedde før belysning i form av lyslenker ble satt opp, og informant 4 mener bydelen må vise bruk av slike møteplasser i praksis for å sette en standard for bruk.

Informant 5 fra den frivillige organisasjonen er skeptisk til slik arkitekturdeterminisme, som hun opplever bydelen forsøker å fremme. Hun synes det har blitt fint i Olafiagangen, men opplever at ønsket om å ha ulike sosiale arrangementer med barn og unge som en måte å redefinere bruken av Olafiagangen ikke har fungert godt nok, og at det fortsatt oppleves som utrygt til tider. Hennes forslag er trygghet gjennom autoritære aktører som eksempelvis politi, da belysning og bruk av byrommet ikke er

tilstrekkelig. Slike former for overvåking har vært kritisert som ekskluderende, blant annet av Leslie Kern.

5.1.2 Kunnskap og erfaringer om kjønns sensitivitet og interseksjonalitet i norsk byutvikling

Fokus på kjønn og interseksjonelle tilnærminger til planlegging er ikke eksplisitt beskrevet eller tydelige mål i norsk kontekst, slik som eksempelvis i Østerrike eller Sverige. Et slikt manglende fokus har også blitt bekreftet gjennom intervjuer og rekruttering av informanter. Av de mange mailene jeg sendte skrev flertallet at de ikke hadde kjennskap til dette eller slike fokusområder eller tilnærminger. Dette inkluderer Bymiljøetaten, som har arbeid med flere parker i Oslo som fokuserer spesifikt på kvinner og jenter, deriblant Olafiagangen og prosjektet Supergrønland. Eiksunds masteroppgave (2018) inneholder en grundigere analyse av diskurser om feminisme og likestilling i norsk romlig planlegging, og hennes konklusjon viser lite fokus på kjønn og større behov for interseksjonelle kjønnsanalyser. Informantene i oppgaven, unge planleggere, hadde liten kunnskap om kjønn som tema i planlegging og kunnskapen var personavhengig, noe Eiksund mener kan løses gjennom inkludering av disse perspektivene i utdanning. Informant 2 opplever en endring i kunnskap og tilnærminger i byutvikling på sin arbeidsplass i PBE, de siste 30 årene han har jobbet der.

Samtalene med informantene viser at kjønns sensitive og interseksjonelle tilnærminger er høyst aktuelle i konkrete prosjekter og i bydeler med særskilt fokus på områdeløft. Informant 1 og 3 fra Bydel Gamle Oslo presiserer både at fokus på kvinner og barn i utforming av trygge byrom har vært og vil være fremtredende i de parkene bydelen forvalter. Medvirkning som inkluderer «de stille stemmene» er en svært viktig prioritet i Bydel Gamle Oslo, da det i medvirkningsprosessene for både Rudolf Nilsens plass og Urtehagen var ressurssterke og engasjerte stemmer i lokalsamfunnet som i utgangspunktet kom med forslag. Bydel Gamle Oslo har blant annet utviklet et digitalt verktøy for medvirkning, «Gamle Oslo involverer» (Kvalnes, 2022). Informant 4 opplever at deres konsulentfirma er stadig mer etterspurt i medvirkningsprosesser, både etter deres analysearbeid, men også deres fokus på de stille stemmene og måten de når ut til mangfoldet i et lokalsamfunn. Informant 2 fra Plan- og bygningsetaten belyser også positive effekter av en mer mangfoldig arbeidsplass, da en økende andel kvinner og minoritetsgrupper er ansatt samtidig som sosial bærekraft har fått mer oppmerksomhet innen planlegging med tiden.

Masseys teori om skillet mellom det offentlige og det private gjelder fortsatt i dag, særlig for visse sosiale grupper. Både sosial kontroll gjennom kulturelle eller religiøse normer, eller følelsen av utrygghet skaper kjønnete sfærer for opphold. Informant 1 og 3 fra Bydel Gamle Oslo og informant 5 fra frivillig organisasjon i Bydel Gamle Oslo peker alle på kjønnete forskjeller i hvem som bruker byrom og hvem som føler seg trygge. Jenter med etnisk minoritetsbakgrunn har andre sosiale barrierer enn jevnaldrende norske jenter eller gutter med etnisk minoritetsbakgrunn, også dokumentert i NOU 2020: 16 og kritisert som en manglende feministisk diskurs av «de skamløse jentene» (Herz et al., 2017). Det krever en ekstra innsats for å inkludere jenter og kvinner i medvirkningen, og da særlig blant etniske minoriteter.

Arbeidet til den frivillige organisasjonen informant 5 representerer illustrerer hvordan minoritetsjenter ofte faller utenfor sosiale aktiviteter, som må fanges opp og aktivt ta særskilte grep for å inkludere. Bakgrunnen for dette kan skyldes normer og forventninger til jenter med minoritetsbakgrunn, som hindrer denne gruppen i å delta på aktiviteter etter skoletid, noe som informant 5 og den frivillige organisasjonen hun arbeider i er svært opptatt av. Denne tematikken tas opp i de andre intervjuene også.

Informant 1 beskriver separate workshops for å samle inn ulike perspektiver fra gutter og jenter, informant 2 viser til synlighet av etniske minoritetskvinner i rosa vester i Urtehagen og møtet med lokale kvinnelige beboere av etnisk bakgrunn på tørkeloftet deres for å høre behov og ønsker for Rudolf Nilsens plass, og den frivillige organisasjonen informant 5 representeres sine relasjonelle tilnærminger til å inkludere jenter i aktivitetstilbud for barn og ungdom.

Universell utforming er lovfestet og noe som prioriteres høyt i planlegging og utbygging i Norge. Dette bekrefter også informant 2 fra PBE. Å skape universelt utformede plasser, parker og byrom er viktig både for mennesker med nedsatt funksjonsevne, men også den eldre befolkningen og barnefamilier med barnevogn. Kritikken av Kirsebærlunden viser at en av de større lekeplassene satset på i Oslo ikke er universelt utformet, og personlige observasjoner som illustrert i bildet under 4.6.3 *Universelt utformet?* indikerer at dette fortsatt et problem. Strategien for likestilling for alle peker på interseksjonell og flerdimensjonal diskriminering for mennesker med nedsatt funksjonsevne, der kvinner i denne kategorien er marginalisert og sårbar for eksempelvis kjønnsbasert og seksuell vold. Det er også sosioøkonomiske forskjeller blant menn og kvinner med funksjonsnedsettelse. Til tross for et politisk skifte fra en individualistisk tilnærming til funksjonsnedsettelse med individuelle hjelpemidler, til et fokus på å tilpasse og tilrettelegge det fysiske miljøet, viser litteraturen jeg trekker frem i 2.2.3 *Funksjonsevne* at det likevel er interseksjonelle problemstillinger som bør hensyntas i større grad. Dette er også noe informant 1 mener «vi kan bli bedre på», i motsetning til informant 2 som mener fokuset på universell utforming til tider kan bli «krampaktig».

5.2 Hvordan arbeider ulike aktører i Oslo med slike perspektiver og tilnærminger i sine planer og prosjekter for byutvikling?

Andre underproblemstilling:

Hvordan arbeider ulike aktører i Oslo med slike perspektiver og tilnærminger i sine planer og prosjekter for byutvikling?

Hva forteller intervjuene om feministiske og interseksjonelle tilnærminger i prosjekter for parker og byrom i Oslo? Hva kan vi lære av de ulike prosjektene?

5.2.1 *Kjønnede behov*

Det teoretiske rammeverket peker på flere dimensjoner ved planlegging og utforming av byer og byrom som kjønnede. Jeg har valgt å trekke frem to temaer for likestilte og inkluderende byrom, trygghet og tilgjengelighet. Medvirkning kan forstås som et middel for å oppnå dette, gjennom en interseksjonell forståelse.

Studier viser at kvinner er mer sensitive for fysiske omgivers form og organisering, særlig om det er tomme gater, dårlig belysning og vedlikehold og uro (Perez, 2019), som henger sammen med statistikken om høyere andel vold mot kvinner enn menn, trakassering i offentlige rom samt også en forsterkning av medias narrativ (Morrell, 1996; Kern, 2020a). Trygghet kan forstås i sammenheng med fysiske omgivelser, som kan behandles gjennom både designprinsipper og fysisk utforming av byrom, og en sosioromlig forståelse som peker på menneskers interaksjoner på tvers av eksempelvis kjønn og alder.

Steder som trekkes frem som utrygge er holdeplasser for transport, underganger, stier, parkeringsanlegg, tomme gater og fasader, som forsterkes dersom det er uoversiktlig, har blindsoner, tett vegetasjon, mangler belysning, mangler vedlikehold eller mangler folk generelt (Morrell, 1996; NOU 2020: 16; Lindeberg Alsén, 2016). Hvordan man skaper trygge, inkluderende og mangfoldige byrom har ingen fasit, men informantenes kunnskap om de ulike parkene og byrommene nevnt viser forslag på å svare på både trygghetsbehov, ulike brukergruppers behov og kjønnete behov.

5.2.2 *Kjønns sensitiv og feministisk tilnærming til medvirkning*

Et fellestrekk for feministiske teorier er fokus på inkludering av flere kvinner og mangfold på alle måter i samfunnet, og at kvinner skal bli hørt. Interseksjonell feminisme tar dette et steg videre og ser på de ulike kombinasjonene av identiteter eller sosiale kategorier man kan falle under, og inkluderer perspektiver på marginaliserte grupper. Et aspekt er altså inkludering av mangfold i arbeidsplasser for forskning og planlegging, et annet er hvordan man inkluderer folk i planlegging som angår dem. Denne oppgaven argumenterer for en kjønns sensitiv og interseksjonell tilnærming til planlegging, med særskilt fokus på offentlige byrom. Medvirkning er dermed et viktig verktøy for å oppnå inkluderende, mangfoldige og likestilte byrom.

Rudolf Nilsens plass fikk oppmerksomhet for sitt kjønns sensitive arbeid med å inkludere jenter i sjette klasse på Vahl skole i Arkitektnytt, og etter intervjuet med informant 3 fra Bydel Gamle Oslo lærte jeg at medvirkningsprosessen var svært omfattende. Prosjektets medvirkningsprosess begynte med tradisjonelle lokale møter, der «visse stemmer» hadde interesser av å gjøre parken til en aktivitetsplass i enda større grad, som ble møtt med motstand fra naboer som ikke følte seg hørt. De ville ikke at plassen skulle domineres av ballbinger og idrettsaktiviteter, og bydelen begynte en omfattende medvirkningsprosess. Dette er utbrodert i 4.5.3 *Rudolf Nilsens plass*, men kort oppsummert ble særgrupper trukket frem som viktige å hensynta, deriblant barneskolejenter etter inspirasjon fra Arkitektur N sitt nummer om jenter og uterom, en kvinnegruppe, naboene og Heimen, et tilbud for rusbrukere. Resultatet av medvirkningsprosessen var en nye helhetsplan som svarte på de ulike behovene. Etter egne observasjoner fungerer parken svært godt, både som utvidet skolegård for Vahl skole, for nærliggende barnehager og daghjem, og generelt for en tur i parken på en lørdags formiddag. Disse observasjonene deler også informant 5 fra den frivillige organisasjonen som bruker parken flittig.

Pilotbygården er et godt eksempel der kjønns sensitiv medvirkning har vært verdifullt for prosjektet, ettersom det tydelig viste hvor ulike behov gutter og jenter kan ha, og hvordan rekruttering av unge ikke gir automatisk mangfold eller likestilte stemmer? (detaljert beskrevet i 4.2.1 *Pilotbygården (anonym plass)*). Kun gutter møtte opp på første medvirkningsmøte etter en generell rekruttering av ungdom i området, og bydelen måtte aktivt rekruttere jenter. Medvirkningen foregikk gjennom en workshop, som ga ulike resultater og ulike behov for parken knyttet til bygården. Kort oppsummert var guttene opptatt av fotballbanens utforming og jentene opptatt av skjermende sittegrupper, oversikt og hva småsøsknene deres kunne trenge. Prosjektet i Ski sentrum (4.2.6 *Ski sentrum*) har ikke fått stor plass i denne oppgaven, men er også et (av få) eksempel på kjønn som viktig i medvirkning, der en bylivsundersøkelse avslørte at jenter i lokalmiljøet ikke hadde passende steder å være ute, utenom kjøpesenteret. Kommunen gikk derfor sammen med unge jenter og utarbeidet en plass basert på deres behov. Medvirkning i Skilpaddeparken viste også at jentene i hadde i større grad behov for skjerming når det gjelder å bruke aktivitetsparker for trening. Dette er planlagt å løses gjennom lyssatte og perforerte vegger.

Kjønns sensitiv og interseksjonell tilnærming til medvirkning er viktig, belyst av informantene og deres erfaringer med ulike parker og byrom i Oslo. Videre skal jeg se dypere på fysiske tiltak og hvordan det kan skape trygghet eller ha utilsiktede konsekvenser.

5.2.3 Fra kjønnete behov til fysiske tiltak

Rudolf Nilsens plass før oppgraderingen ble beskrevet som en konfliktfylt plass, i likhet med Urtehagen i dag (Hagen, 2016). Oppgraderingen av Rudolf Nilsens plass har gitt en bredere brukergruppe, som et resultat av blant annet mangfoldige muligheter for aktiviteter (ulike ballbinger og lekeapparater), nok sitteplasser og god belysning, både bekreftet av informant 5 fra frivillig organisasjon og egne observasjoner. Olafiagangen har også vært gjennom en rekke fysiske oppgraderinger, som lyslenker, flere sitteplasser, lekeplass, og ulike midlertidige testtiltak, i tillegg til sosiale arrangementer for aktivisering (som jeg kommer tilbake til). I hvilken grad de fysiske tiltakene lykkes er ulikt og beror på mange ulike variabler, slik som geografisk plassering, der Olafiagangen ligger mer sentralt enn Rudolf Nilsens plass og Urtehagen.

De mest nevnte fysiske tiltak for trygge og inkluderende byrom basert på forslag i denne oppgaven kan oppsummeres slik:

Fysiske tiltak	Foreslått av
Gradert skjerming og tilbaketrekning	Storrusten (2021); Haukali (2018); informant 1; informant 4
Mange sittemuligheter	City of Vienna (u.å.); Steinarsdottir Rishaug (2017); Haukali (2018); informant 1; informant 3; informant 4
Siktlinjer og oversikt	City of Vienna (u.å.); Storrusten (2021); Haukali (2018); informant 3
Belysning	Storrusten (2021); Haukali (2018); informant 2; informant 3; informant 4

Gradert skjerming handler om å skape mindre intime byrom slik at man ikke føler seg overvåket, og nevnes særlig av jenter i medvirkningsprosesser fra pilotbygårdprosjektet og Skilpaddeparkens treningspark, samt Storrustens analyse av Urtehagen. Mange sittemuligheter er et behov særlig jenter har, kartlagt av Wiens gender mainstreaming policy, i artikkelen om jenter og uterom i Arkitektur N, i tillegg til å være beskrevet av informantenes egen erfaring med medvirkning i de nevnte parkene. Sitteplasser er kjønnet da jenter ofte vil sitte og prate, gjerne skjermet, men sitteplasser som en tilgjengeliggjøring av byen for eldre og mennesker med nedsatt funksjonsevne. En problemstilling som kan oppstå med skjerming og sitteplasser, gjerne kombinert, kan sies å være tiltrekkende for lyssky aktivitet. Urtehagen er et eksempel på dette, der «nabokjerringene» sitt kaffehjørne ble overtatt av en brukergruppe som drev med festing og rus. Skilpaddeparkens midlertidige installasjon av en sittegruppe er også et eksempel på en overtakelse av uønskede gjenger. Når man planlegger for inkludering og mangfold kan det forekomme utilsiktede konsekvenser og uønskede grupper. Men hvordan kan det da være inkluderende?

Dette er en annen problemstilling som opptar konfliktfylte byrom med flere ulike brukergrupper, hvordan planlegge for noen uten å skyve ut andre. Særlig i Urtehagen og Olafiagangen stilles disse spørsmålene. Urtehagens kompleksitet gjør det vanskelig å forene alle brukere, og er et eksempel på hvordan fysisk planlegging ikke kan skape inkluderende og mangfoldige byrom. I slike tilfeller kreves

det større strukturelle endringer, eksempelvis ruspolitiske tiltak. Olafiagangen er også preget av rus i form av kjøp og salg, men også et større omfang av kriminalitet, samt etter egne opplevelser høyere sjansje for å bli seksuelt trakassert, noe som eksempelvis krever holdningsendringer, og ikke fysiske tiltak. Olafiagangen har hatt et særdeles fokus på oppgradering fra Bydel Gamle Oslo gjennom prosjektet Supergrønland, med ulike midlertidige testtiltak som ungdom i arbeid, disko for barn, dans og offentlige arrangementer. Til tross for offentlige arrangementer og nye former for inkluderende aktiviteter viser informant 5 sin frivillige organisasjon at det fortsatt ikke er trygt og inkluderende å ha med barn og unge i byrommet. Å bruke sosiale arrangementer med barn og unge som et virkemiddel viser seg å være utrygt, ifølge informant 5, og ikke minst et stort ansvar pålagt en så sårbar gruppe.

Siktlinjer, oversikt og belysning kan også bidra til å gjøre byrom tryggere, både som en form for sosial kontroll mellom mennesker, men også for å forhindre lyssky aktivitet. Skilpaddeparkens midlertidige oppsett av sitteplasser uten belysning viser hvordan uønskede kriminelle grupper tar seg til rette, noe som ble forbedret da belysning kom på plass. Det understrekes imidlertid også av informant 4 at på slike offentlige plasser bør bydelen illustrere «riktig» bruk gjennom eksempelvis arrangementer. Dette bekrefter også informant 1 fra Bydel Gamle Oslo, i sitatet om innbyggerne og frivilligheten som fyller byrommene, men det må forekomme aktivisering fra bydelen sin side for å få det i gang, sosiale tiltak må skje parallelt med fysiske tiltak. Informant 5 fra den frivillige organisasjonen støtter også i forslaget om å ha regelmessige sosiale arrangementer i Olafiagangen for tilrettelegging for inkluderende og mangfoldig bruk.

Å skape trygge og inkluderende byrom fri fra kriminalitet er dermed ikke en enkel sak. Å tilrettelegge for trygge omgivelser i et kriminalitetsforebyggende perspektiv er ikke avgjørende for om steder blir trygge eller i fravær fra kriminalitet. Det krever ikke bare en sosial tilnærming, som nevnt over med eksempelvis arrangementer og «riktig» bruk av byrommene, men også en politisk tilnærming (Morrell, 1996). I flere av intervjuene inviterer jeg til samtale om sammenhengen mellom rom og det sosiale og stiller spørsmål ved hvordan fysisk utforming og tiltak kan eller ikke kan løse konflikter mellom brukergrupper. I tilfellet for Urtehagen snakker informant 3 om løsninger på høyere plan, der rusmiljøet som en brukergruppe med problemer som påvirker andre brukergrupper i det området må løses med ruspolitikk. Dette gjelder også i de andre intervjuene, da informantene har erfaringer fra disse komplekse byrommene som dermed ikke kan løses på enkelt vis. Mine egne erfaringer med seksuell trakassering av menn i form av plystring og seksuelt fornærmede kommentarer kan heller ikke løses med en deterministisk tilnærming til arkitektur og planlegging, det krever en holdningsendring, og kunnskap eller utdanning om kulturelle og sosiale normer.

5.2.4 Interseksjonelle problemstillinger

Komplekse byrom med et mangfold av brukere og brukergrupper byr på interseksjonelle problemstillinger. Tilbake til definisjonen om interseksjonalitet, der ulike sosiale kategorier som kjønn, etnisitet, religion, funksjonsevne og sosial klasse kan samvirke i «interseksjoner» og påvirke levevilkår, som gir en dynamisk forståelse av diskriminering og maktstrukturer. Ved å knytte dette opp mot byutvikling og planlegging og utforming av offentlige byrom vil man få en dypere forståelse av hvem som bruker byrom og hvem som er «out-of-place». Særlig er Urtehagen, Olafiagangen og Skilpaddeparken eksempler på byrom med konflikter mellom ulike brukergrupper.

Urtehagen som et konfliktfylt byrom kommer av de ulike brukergruppene, barnehagebarn, beboere, rusmiljøet, muslimer som går i moskeen (flestepmenn), og generelt folk som bruker parken. På bakgrunn av kunnskapsrapporten av Storrusten ble Urtehagen en del av Områdeløft Grønland og Tøyen, og parken

har vært omtalt i media som problematisk grunnet barnehagens sikkerhet. Interessekonflikt og brukskonflikt blir beskrevet som utfordrende, samt kartleggingen av få kvinner i byrommet, som ikke ble noe bedre etter «nabokjerringene». Hvordan man skal håndtere slike byrom finnes det ingen enkle svar på, og det er klart at Fyrlyset og det åpne rusmiljøet får mesteparten av skylden. Dette kan dermed ikke «designes bort», men må løses på andre plan i politikken. Rudolf Nilsens plass ligger i umiddelbar nærhet til Urtehagen, og tilbyr de nærliggende barnehagene og daghjemmene en stor og fungerende lekeplass, ifølge informant 5.

Olafiagangen beskrives også som et konfliktfylt byrom, men har en annen karakter da stedet geografisk sett er mer sentralt og fungerer som en gjennomfartsåre til blant annet Oslo S. Her stilles det helt andre spørsmål og krav til løsninger. Om bydelen ønsker å ha området fritt for kjøp og salg av narkotika og andre kriminelle aktiviteter, samt generell uro dukker det opp et nytt spørsmål. Hvor skal disse menneskene oppholde seg da? Det er klart at å endre bruken av et sted ikke endrer folks holdninger og handlinger. Jeg husker selv debatten rundt «Plata», der politiet ryddet området for det daværende etablerte rusmiljøet, som etter aksjonen ikke forsvant eller ble mirakuløst forsvunnet men trakk seg til andre steder i byen. Kjøp og salg, vold og bråk, er problemer som informant 5 ser på som hinder i bruk av byrommet, til tross for testingen av ulike aktiviteter for barn og unge fra bydelen sin side, viker ikke automatisk de etablerte miljøene til side.

Prosjektet for Skilpaddeparken er igangsatt denne høsten, 2022, og utvikles på bakgrunn av rapporter om utrygghet og salg av rusmidler. Plassen ligger mellom to skoler og en barnehage, så plassen passeres av mange barn til daglig. Også her foreligger det brukskonflikter og interessekonflikter. Tilbake til «riktig» bruk av byrom, hva er riktig? Hvem har definisjonsmakten? Selvsagt er det ikke ønskelig å ha kriminalitet og uro tett opp mot barneskoler og barnehager. Jeg tror at disse problemstillingene aldri ville vært akseptert andre steder i Oslo der folk er mer ressurssterke. Man må også stille spørsmål til hvilke grupper man berører når man planlegger slike byrom. Og hvilke konsekvenser har det? Er løsningen en form for sameksistens?

5.2.5 Utsiktede konsekvenser

Intervjuene ga innsikt i medvirkningsprosesser og planlagte og utførte tiltak med gode intensjoner. I noen tilfeller fungerer det, som på Rudolf Nilsens plass, og andre ganger ikke. Det kan forekomme utsiktede konsekvenser. I tilfellet for Urtehagen ble «nabokjerringene» sitt kaffehjørne overtatt av folk som ville feste og drive med rus, og hendelser som gjaldt rusmiljøet knyttet til Fyrlyset gjorde at de ikke ville fortsette å arbeide i parken og være synlige. Det samme gjaldt den midlertidige sittegruppen i Skilpaddeparken, der også gjenger som ville feste annekterte plassen. Hvem man planlegger for og hvordan man planlegger har ikke alltid det planlagte utfallet.

Barn og unge som deltar i arrangementer den frivillige organisasjonen informant 5 representerer bruker eksempelvis Olafiagangen mindre nå enn før, både grunnet uro og en rekke hendelser som anses som upassende med barn til stede, men også av praktiske årsaker. Informant 5 mener at bydelens fokus på Olafiagangen som et inkluderende byrom gjennom å arrangere sosiale aktiviteter er for mye ansvar å pålegge en frivillig organisasjon og barna som deltar. Å tilrettelegge for gode møteplasser og inkluderende byrom vil ikke alltid ha den effekten man ønsker.

Et annet kritisk blikk jeg ønsker å trekke frem er Anders Rubings (2022) poeng om kjønns sensitiv planlegging – forsterker det kjønnet stereotyper? I hans arbeid med kartlegging av skolegårder mener Rubing slike arenaer trenger likestillingsperspektiver, men at fallgruven kan være en opprettholdelse av

kjønnsnormer. For å forstå slike utilsiktede konsekvenser mener Rubing forskningen på aktivitetsplasser må bli bedre, slik at vi kan skape mangfold og muligheter som ikke defineres av normer.

5.3 Den feministiske byen

Tredje underproblemstilling:

Hvordan kan norsk byplanlegging forbedre sitt arbeid med planlegging og utvikling av offentlige byrom som trygge, inkluderende og likestilte?

Jeg har valgt å kalle denne oppgaven «Den feministiske byen», med inspirasjon fra Leslie Kerns bok «Feminist City: Claiming Space in a Man-made World», og ønsker i denne delen av oppgaven å presisere hvorfor feminisme er relevant og ikke minst viktig i planlegging og utvikling av byer. Jeg vil forsøke å sy sammen de ulike dimensjonene fra både det teoretiske rammeverket og analysene jeg gjorde av intervjuene for å se på hvilke elementer som skal til for at byene våre kan bli mer likestilte og inkluderende, da særlig i offentlige byrom basert på de parkene og byrommene informantene ga innsikt i.

5.3.1 Tette kunnskapshull

Utgangspunktet for denne oppgaven var en oppfatning om at aktører innen byutvikling i Norge har liten kunnskap om kjønnsensitive, feministiske og interseksjonelle tilnærminger til planlegging. Basert på mine erfaringer gjennom min egen utdanning innen samfunnsgeografi og by- og regionplanlegging har dette ikke vært et tema i det hele tatt. Under arbeidet med bacheloroppgaven min i bygeografi (2019) fant jeg minimalt med kunnskap og informasjon i norsk kontekst, annet enn ildsjeler som Sissel Engblom og den gang masterstudent Pia Haukali. Bare på de siste årene har denne tematikken blitt mer aktuell. Kjønn har fått mer oppmerksomhet generelt, utover den tradisjonelle forståelsen av likestilling. Dette var særlig tydelig under noen av seminarene jeg deltok på Oslo arkitekturtriennale 2022, der feminisme kjønn og jenters behov ble nevnt en rekke ganger. Også i forbindelse med arkitekturtriennalen utstilte Nasjonalmuseet «Inn i fellesskapet» om skeive og feministiske perspektiver i byutvikling, som en del av deres markering for Skeivt kulturår.

Man kan kanskje si at likestilling er typisk norsk, ettersom Norge er en av de mest likestilte landene i verden (FN, 2022), men vi ligger likevel bakpå når det gjelder å integrere dette inn i byutvikling og planlegging. Østerrike og Sveriges gender mainstreaming i deres byplanlegging viser nettopp hvorfor det er relevant å ta kjønn og interseksjonelle perspektiver i betraktning. Pettersen (1999) trekker frem perspektivene på likestilling, kvinner og kjønn i samfunnsplanlegging, og kritiserer både likestillings og kvinneperspektivet for å mangle det kjønnsperspektivet hadde: en forståelse av kjønn som tvetydig, heterogen og fragmentert. Likestillingsperspektivet ser på ulikheter mellom kvinner og menn som et resultat av diskriminering, som kvinneperspektivet motsetter seg ved å forstå kvinner og menn som grunnleggende forskjellige. Likestillingsperspektivet settes i et kritisk lys da disse perspektivene i samfunnsplanleggingen fokuserte lite utover det å ansette flere kvinnelige planleggere (Pettersen, 1999, s. 24). Gender mainstreaming eller likestillingsintegrering gjennomsyrrer norske styringsverktøy, men er manglende i byplanleggingen.

Feministiske perspektiver på kjønn og interseksjonalitet i planlegging av offentlige byrom og transport er viktig nettopp fordi det eksisterer forskjeller mellom samfunnsgrupper. Ulike behov og ulike forutsetninger skaper sosiale og fysiske barrierer for å bruke byen. Det er dokumenterte forskjeller på

kjønnsfordeling av bruk av aktivitetsparker, behov i byrom, medvirkning, følelse av trygghet i det offentlige rom, tilgjengelighet, omsorgsmobilitet og transportbruk, for ikke å snakke om interseksjoner av de sosiale kategoriene etnisitet, rase, religion, funksjonsevne, seksuell identitet, alder og sosial klasse. De ulike aktørene intervjuet i denne oppgaven illustrerer hvorfor dynamiske forståelser av behov og bruk er viktig, og særlig problemer og konsekvenser av en skjev kjønnsfordeling. Det er derfor viktig å tette kunnskapshull i planlegging og utvikling av norske byer gjennom feministiske og interseksjonelle perspektiver.

5.3.2 Trygghet, tilgjengelighet og medvirkning som fokuspunkter

Jeg har valgt å trekke frem trygghet, tilgjengelighet og medvirkning som viktige elementer for å skape feministiske og inkluderende byer og byrom. Utrygghet er kjønnet til en viss grad, da kvinner rapporterer høyere grad av utrygghet i det offentlige rom enn menn. Også interseksjonalitet belyser hvordan ulike samfunnsgrupper som tilhører en minoritet opplever utrygghet, eksempelvis personer med innvandrerbakgrunn av en etnisk minoritet kan oppleve rasisme eller folk som tilhører lhbtqi opplever homofobi. Trygghet er en forutsetning for å bruke og bevege seg i en by, og hvilke behov man har bør kartlegges, eksempelvis gjennom medvirkning. Tilgjengelighet kan også betegnes som kjønnet, da kvinner oftere har omsorgsansvar for barn og eldre, trenger offentlige toaletter og er i flertall når det kommer til bruk av offentlig transport. Interseksjonalitet spiller også inn her, da eksempelvis alder begrenser mobilitet eller mennesker med nedsatt funksjonsevne opplever diskriminering gjennom fysiske barrierer.

Gode tilgjengelige byrom har vært gjennom en omfattende medvirkningsprosess som inkluderer ulike samfunnsgrupper og «de stille stemmene», er en del av en funksjonsblanding, har god belysning, mange sittemuligheter, både skjerming og oversikt, og følges tett opp av myndigheter som forvalter byrommet - også etter ferdigstillelse.

5.3.3 Er det mulig å tilrettelegge for alle?

Det korte svaret er *nei*, det lange svaret er *nei, men*. Det er utfordrende å tilrettelegge for «alle», da det er utfordrende å utføre medvirkning i utgangspunktet. Informant 2 fra plan- og bygningsetaten beskriver noe han kaller «medvirkningsmatthet» som å «slite ut» folk som deltar, eksempelvis gjennom at medvirkningsprosessen tar lang tid, eller at resultatene ikke blir slik man har sett for seg og igjen må utføre nye medvirkningsprosesser. Når det kommer til tid, kan det være vanskelig å planlegge for en potensielt uforutsigbar fremtid. I intervjuet med Informant 2 snakket vi om de mange årene det tar fra noe er planlagt til det står ferdig, i Oslo kan det eksempelvis ta 10 år, og informant 2 peker på midlertidig bruk av arealer. Også i rapporten om ungdoms bruk av uterom er det femte funnet for bruk at endring og engasjement må finne sted, ettersom ønsker for byrom kan endres over tid og krever derfor midlertidige og fleksible løsninger (Hagen et al., 2016, s. VII). Massey (1994) beskriver sammenhengen mellom tid og sted gjennom uttrykket «power geometry», der opplevelser av sosioromlighet er relasjonelt og defineres av maktstrukturer. Denne tankegangen underbygger ideen om at rom defineres av maktforhold, og hvor viktig tidsdimensjonen er ettersom ulike sosiale grupper opplever steder og mobilitet ulikt.

Men, ved å ha en aktiv tilnærming til vanskeligstilte grupper, slik som i medvirkning eller i eksempelvis inkludering av minoritetsjenter i frivillige organisasjoner, øker man sjansene for bredere bruk og likestilling mellom kjønn og andre interseksjonelle kategorier. Ved å identifisere behov og erfaringer fra de stille stemmene og forstå behov som kjønnete kan man få et utgangspunkt for prinsipper eller

rammer. Likevel - å sette faste rammer for hva som bør inngå i planlegging av byrom er ikke overførbart til alle byrom, som informant 3 beskriver så fint: «man må se og forstå hvert byrom». En måte å treffe flere ulike behov på er å skape et nettverk av ulike byrom (Sirowy og Murphy, 2021, s. 41). På denne måten kan man ivareta sårbare grupper som ellers ville blitt skjøvet ut. Kanskje fungerer Rudolf Nilsens plass litt på denne måten for Urtehagen? Eller er løsningen en form for sameksistens?

5.3.4 *Hvorfor feminisme?*

Hvorfor ikke bare kalle det likestilling? Jeg er av den oppfatningen at man bør kalle disse perspektivene feministiske, og ikke være redd for å bruke ordet feminisme. Under masterskrivingen var jeg på et frokostseminar om feministisk utenrikspolitikk på Plans 10-årsfeiring av jentedagen, der Sverige (igjen) blir fremhevet som fremragende som det første landet i verden med feministisk utenrikspolitikk, innført i 2014. Sveriges tidligere utenriksminister deltok på seminaret og beskrev hvordan bruken av begrepet feminisme er kontroversielt, som må møtes med en analysing og definering av begrepet. Jeg lærte at 10 land fulgte Sveriges modell, og blant disse landene var ingen av de andre nordiske landene. Jeg tyder dette som at man ikke vil bruke begrepet feminisme, selv om prinsippene om likestilling består. Men – med et kritisk blikk i tråd med feministiske teorier kan man komme enda lenger. Som Holst skriver: «Det blir ikke automatisk «mer likestilling» med tiden» (2017, s. 20).

Jeg mener at gjennom feminisme og kjønnsensitive og interseksjonelle tilnæringer kan man forstå de ulike formene for utrygghet, ekskludering, tilgjengelighet og barrierer som gjelder for mange samfunnsgrupper. Meg som kvinne føler at min trygghet bør tas på alvor gjennom fysisk planlegging, og en økende grad av medvirkning vil innlemme flere viktige perspektiver.

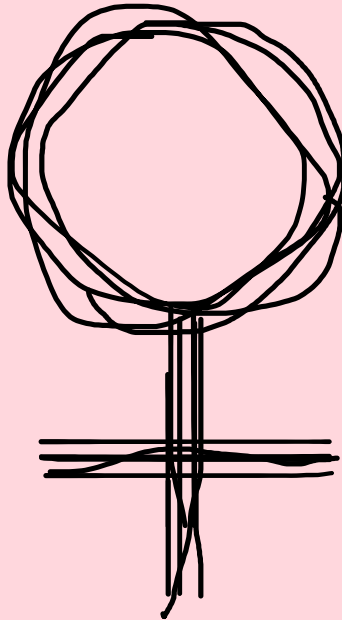
5.4 Avsluttende refleksjoner

Et aspekt ved å behandle slike temaer er en økt stigmatisering. Jeg ønsker å ha et reflektert forhold til kjønn og interseksjonelle kategorier, uten å sykeliggjøre eller fremme visse grupper som svake. Det er likevel faktum at ikke alle har lik tilgang til å delta og si sin stemme i medvirkningsprosesser, ikke alle byrom oppleves som eller er trygge og noen steder preges av kriminalitet mer enn andre. Dette handler ikke nødvendigvis om menneskene som «okkuperer» et byrom, om å ekskludere eller fjerne de, noe jeg håper kommer tydelig frem. I mange tilfeller krever det arbeid fra høyere hold, om det er politiske mål eller holdningsendringer som skjer på helt andre plan enn hvordan man planlegger et byrom. En slik arkitektudeterminisme er ikke noe jeg fremmer, men jeg mener man må se på konsekvensene av hvordan det bygde miljø også legger forutsetninger for bruk.

Videre arbeid og forskning på dette feltet er selvfølgelig nødvendig, noe denne oppgaven understreker. Å videreføre arbeid med inkluderende medvirkning som virker utover lovens minstekrav er noe jeg ser på som verdifullt, og kan skape byrom som treffer enda flere mennesker. Oppgaven begrenses til byrom i belastede områder, men prinsippene for interseksjonell feminisme og inkludering i planlegging mener jeg er relevant i alle landets kriker og kroker. Til slutt vil jeg si at forskningen i norsk kontekst også bør kaste seg på gender mainstreaming, til tross for at vi er et av verdens mest likestilte land. For vi kan alltid bli bedre.

6

KONKLUSJON

Hovedproblemstilling:

Hvordan kan kjønnsensitive tilnærminger og interseksjonell feminisme bidra til å skape tryggere og inkluderende byrom?

Denne oppgaven har forsøkt å se på sammenhengen mellom feministiske teorier på planlegging, med et fokus på kjønnsensitive og interseksjonelle tilnærminger i utviklingen av inkluderende og trygge byrom. Basert på tankegangen om at verden er skapt av menn, for menn, ser jeg på hvordan dette forankres i det offentlige rom og behandles i byutvikling og romlig planlegging. Kvinners utrygghet i bruk og bevegelse av offentlige byrom styrkes av den fysiske infrastrukturen, eksempelvis mangel på belysning, underganger og tomme fasader, og reaksjoner på fysisk struktur og romlig organisering er kjønnet da kvinner er mer sensitive for disse tingene.

Det teoretiske rammeverket legger frem et historisk bakteppe med feministiske teorier i urbane studier, der jeg ser på sosioromlig dialektikk, forståelse av offentlig og privat sfære som maskulin og feminin, flanørbegrepet som iboende maskulint, skyskrapere og den moderne byen som symbol på makt og kapitalisme, og kvinnen som *out-of-place* og sårbar for trakassering. Videre ser jeg på interseksjonalitet, som belyser hvordan kjønn, etnisitet, religion, funksjonsevne, seksuell orientering og kjønnsidentitet, alder og familiesituasjon og sosial klasse sammen påvirker hvordan vi lever livene våre, og i lys av byutvikling og romlig planlegging er dette perspektivet verdifullt for å forstå hvordan rom og sted påvirker oss forskjellig. Jeg har trukket frem trygghet, tilgjengelighet og medvirkning som særlig relevant i denne konteksten. Tilgjengelighet er ikke like aktuelt i min analyse, men jeg har valgt å inkludere perspektivet ettersom det er et spennende og relevant tema i byutvikling.

Oppgaven fokuserer også på kjønnsensitivitet og interseksjonalitet som en mangelvare i norsk planlegging, noe som bekreftes av mangel på norsk litteratur innenfor temaet, ulike fagpersoner som utlyser kunnskapen i media og i Eiksunds (2018) dokumentanalyse, i tillegg til informantenes kunnskap. Det nærmeste vi kommer et feministisk fokus er fokuset på trygghet, noe som er fremhevet i denne oppgaven men som ikke dekker hele det interseksjonelle bildet.

Oppgavens avgrensning kom som et resultat av måten jeg rekrutterte informanter på og hva slags kunnskap de satt med. Informantene delte både personlige meninger og opplevelser med feminisme og interseksjonalitet på sin arbeidsplass, og deres «hands on» erfaringer med ulike prosjekter i Oslo. Jeg har forsøkt å nå ulike yrker og arbeidsplasser, både folk på bydelsnivå og i plan- og bygningsetaten, fra konsulentfirma til frivillig organisasjon, for å dekke flere nivåer i arbeidet med parker og byrom. Fra intervjuene dannet det seg naturlige caser, der Rudolf Nilsens plass, Urtehagen, Olafiagangen og Skilpaddeparken ble undersøkt nærmere. Informantenes erfaringer er verdifulle når det gjelder å forstå steder og menneskene som bruker disse byrommene og deres behov, noe som ble avdekket i de omfattende medvirkningsprosessene. Blant annet i arbeidet med Rudolf Nilsens plass og den anonyme bygården ble det klart gjennom medvirkning at jentene hadde andre behov enn guttene, og at det ikke alltid er enkelt å ha et representativt utvalg i møter for medvirkning. Urtehagen og Olafiagangen ble gjennom kartlegging oppdaget at det trengs et særlig fokus på kvinner i byrommene, noe som bydelen arbeider med gjennom ulike prosjekter og arrangementer. Byrommene er av en belastende karakter, både bekreftet av informantene og mine egne observasjoner.

Den internasjonale litteraturen tilsier at feminisme og interseksjonalitet er viktige prinsipper i byutvikling og planlegging, noe som er integrert i eksempelvis Sverige og Østerrike gjennom gender

mainstreaming. Dette perspektivet har også Verdensbanken fremmet som viktig i byplanlegging. Perspektiver på ulike behov basert på en interseksjonell tilnærming gir en dypere forståelse av hvordan vi mennesker opplever steder og rom, og hvilke sosiale eller fysiske barrierer som eksisterer. Ved å tilrettelegge for flere interseksjonelle grupper, treffer man enda flere behov. Men, en slik determinisme til fysisk og romlig planlegging kan ha utilsiktede konsekvenser. Det kan også forenkle problemstillingene. Som Eva Kail uttaler i frustrasjon, at «attempting to make women more safe by installing lighting absolves would-be attackers of responsibility» (Hunt, 2019). Et enkelt grep som å installere bedre belysning kan likevel fremme trygghet og gi mulighet til å orientere seg om en eventuell farlig eller truende situasjon.

Hvordan ser en feministisk by ut? Jeg har ikke svaret, men tror at en forståelse av byer som diskriminerende for en rekke samfunnsgrupper åpner opp for nye måter å planlegge og utvikle parker, byrom og transportplanlegging. «Our cities are patriarchy written in stone, brick, glass and concrete», som Jane Darke uttalte, beskriver godt oppgavens utgangspunkt. Vårt bygde miljø påvirker våre sosiale relasjoner. Mange mener kanskje dette er kontroversielt, jeg mener meninger som provoserer er nødvendig.

7 LITTERATURLISTE

- Andersen, B. (2018). Østkanten tar til gatene. Marginalitet og banalitet i Oslo. I: Seim, S. og Sæter, O. (red.) *Barn og unge - By, sted og sosiomaterialitet*, s. 75-93. Oslo: Cappelen Damm.
- Angelucci, A. (2019). *Spaces of Urban Citizenship: An intersectional comparative analysis between Milan and Rotterdam*. Torino: L'Harmattan.
- Booth, C. (1996). Breaking down barriers, i *Changing Places: Women's Lives in the City*, ed. Booth, C., Darke, J. og Yeandle, S. London: Sage, s. 167-182.
- Breen, M., Uri, H. og Østby, H. (2022). *Kvinnernes by - en feministisk guide til Oslo*. Oslo: Cappelen Damm.
- City of Vienna (u.å). *Parks – ways to implement gender mainstreaming*. Tilgjengelig fra: <https://www.wien.gv.at/english/administration/gendermainstreaming/examples/parks.html> (lest 27. oktober 2022).
- Council of Europe (u.å.) *What is gender mainstreaming?* Hentet 7. september. Tilgjengelig fra: <https://www.coe.int/en/web/genderequality/what-is-gender-mainstreaming>
- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. *University of Chicago Legal Forum*: Vol. 1989: Iss. 1, Artikkel 8. Tilgjengelig fra: <http://chicagounbound.uchicago.edu/uclf/vol1989/iss1/8>
- Crenshaw, K. (1991). Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color. *Stanford Law Review*, 43(6), s. 1241–1299. Vol. 43, No. 6 (Jul., 1991) <https://doi.org/10.2307/1229039>
- Criado Perez, C. (2019). *Invisible women: exposing data bias in a world designed for men*. London: Chatto & Windus.
- Darke, J. (1996). The Man-Shaped City. I: Booth, C., Darke, J. og Yeandle, S. (red.) *Changing Places: Women's Lives in the City*, s. 88-99. London: Sage,
- EIGE, European Institute for Gender Equality (u.å.). *What is gender mainstreaming*. Hentet 7. september 2022. Tilgjengelig fra: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/what-is-gender-mainstreaming>
- Eiksund, M. Ø. (2018) *Kjønn i norsk romlig planlegging - diskurs, institusjonalisering og praksis*. Masteroppgave. Ås: Norges miljø- og biovitenskapelige universitet. Tilgjengelig fra: <https://nmbu.brage.unit.no/nmbu-xmlui/handle/11250/2559060> (lest 10.11.2022).
- Fadnes, A. (2018) – Er ikke dette bare vanlig byutvikling? *Arkitektnytt*. 30. oktober. Tilgjengelig fra: <https://www.arkitektnytt.no/tema/er-ikke-dette-bare-vanlig-byutvikling>
- Falleth, E. Og Holsen, T. (2018). Kap. 2: Introduksjon til norsk planlegging. I: Aarsæther, N., Falleth, E., Kristiansen, R. Og Nyseth, T. (red.) *Plan og samfunn. System, praksis og teori*, s. 27-41. Oslo: Cappelen Damm.
- FN (2022). *Likestilling mellom kjønnene*. Sist oppdatert 5. mai 2022. Tilgjengelig fra: <https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal/likestilling-mellom-kjoennene>
- Grut, M. og Pettersen, L. T. (2002). *Kommuneplanlegging i et kjønnsperspektiv – utvikling av veileder*. Prosjektrapport fra Kvinneuniversitetet Nord.
- Hagen, A. L., Andersen, B., Brattbakk, I., Dahlgren, K., Ascher, B. E. Og Kolle, E. (2016). *Ung og ute: En studie av ungdom og unge voksnes bruk av uterom*. Rapport fra Arbeidsforskningsinstituttet nr. 6/2016. Oslo. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/contentassets/6a6ae291daa04fe0a3165cd15235dc3c/afi_rapport_ungogute.pdf

- Hall, P. (2014). *Cities of Tomorrow*. Oxford: Blackwell.
- Hansson, L. og Straume, S. (2021). 3. Jentebevisst byplanlegging – aktivitet, inkludering og trygghet i byrommet. *Stadutvikling: Fjordantologien 2021*. Tilgjengelig fra: <https://www.idunn.no/doi/10.18261/9788215053349-2021-03>
- Haukali, P. (2018). *Likestilte byrom - en utforskning av hvordan en feministisk tilnærming kan bidra til utforming av offentlige byrom i indre Oslo*. Masteroppgave. Ås: Norges miljø- og biovitenskapelige universitet. Tilgjengelig fra: <https://nmbu.brage.unit.no/nmbu-xmlui/handle/11250/2560951> (lest 8.11.2022).
- Hayden, D. (1977). Skyscraper seduction, skyscraper rape. *Reading Design*, originalt publisert i *Heresies*, Issue 1, mai 1977. Tilgjengelig fra: <https://www.readingdesign.org/skyscraper-seduction>
- Herz, N., Srour, S. N. og Bile, A. (2017). Vi er de skamløse jentene, vår tid har begynt - og det skal mye til å knuse styrken vi har bygget opp. *Aftenposten*, 1. januar. Tilgjengelig fra: <https://www.aftenposten.no/meninger/sid/i/p2ql0/vi-er-de-skamloese-jentene-vaar-tid-har-begynt-og-det-skal-mye-til-aa-knuse-styrken-vi-har-bygget-opp-herz-srour-og-bile>
- Hjorthol, R. og Næss Kjørstad, K. (2006) Likestilling i transport. Rapport fra TØI, 866/2006. Tilgjengelig fra: <https://www.toi.no/getfile.php?mmfileid=4886> (lest 10.10.22).
- Hjorthol, R. og Vågane, L. (2014). Allocation of tasks, arrangement of working hours and commuting in different Norwegian households. *Journal of Transport Geography*, Volume 35. s. 75-83.
- Holst, C. (2017). *Hva er feminisme*. 2. utg. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hunt, E. (2019). City with a female face: how modern Vienna was shaped by women. *The Guardian*. 14. mai. Tilgjengelig fra: <https://www.theguardian.com/cities/2019/may/14/city-with-a-female-face-how-modern-vienna-was-shaped-by-women>
- «interseksjonalitet» i *Bokmålsordboka*. Språkrådet og Universitetet i Bergen. Tilgjengelig fra: <https://ordbokene.no/bm/118296/interseksjonalitet> (lest 30.10.2022).
- Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Random House.
- Johannessen, A., Tuft, P. A. og Christoffersen, L. (2010) *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. 4. utg. Oslo: Abstrakt forlag.
- Kern, L. (2020a) *Feminist City: Claiming Space in a Man-made World*. London: Verso Books.
- Kern, L. (2020b) 'Upward-thrusting buildings ejaculating into the sky' – do cities have to be so sexist? *The Guardian*, 6. juli. Tilgjengelig på: <https://www.theguardian.com/artanddesign/2020/jul/06/upward-thrusting-buildings-ejaculating-cities-sexist-leslie-kern-phallic-feminist-city-toxic-masculinity>
- Klem, C. (2018). Vil ha feminisme i urbanisme. *Arkitektur*, tilgjengelig på: <https://www.arkitektur.no/nyheter/vil-ha-feminisme-i-urbanisme>
- Knox, P. og Pinch, S. (2010). *Urban Social Geography: An Introduction*. New York: Routledge.
- Kommunal- og moderniseringsdepartementets (2014). *Medvirkning i planlegging*. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kmd/plan/medvirkningsveileder/h2302b_veileder_medvirkning.pdf
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2021). *Universell utforming i planlegging*. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/contentassets/69872218a4f547a28be23fd7adb44e5c/no/pdfs/h-2480-b-universell-utforming-i-planlegging_v2.pdf
- Kulturdepartementet (2019). *Regjeringens handlingsplan mot rasisme og diskriminering på grunn av etnisitet og religion 2020–2023*. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/contentassets/589aa9f4e14540b5a5a6144aaea7b518/handlingsplan-mot-rasisme_uu_des-2019.pdf

- Kulturdepartementet (2021). *Trygghet, mangfold og åpenhet Regjeringens handlingsplan mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk og kjønnskarakteristika 2021–2024*. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/contentassets/023227879f06471793113a7f116e71b9/210624-handlingsplan-lhbtiq_.pdf
- Kvalnes, P. A. (2022). Oslo bruker nye metoder for å engasjere oss i byutviklingen - virker det? *Fakultet for samfunnsvitenskap (SAM)*. Tilgjengelig fra: <https://www.oslomet.no/forskning/forskningsnyheter/oslo-metoder-byutvikling>
- Lam, T. (2020) Fra de andre nordmennene. *ROM*. Tilgjengelig fra: <https://r-o-m.no/Fra-de-andre-nordmennene-tekst-av-Tina-Lam>
- Lam, T. (2022, 7. mars). Kommentar: Intergenerasjonalitet som ubrukt potensial. *Arkitektnytt*. Tilgjengelig fra: <https://www.arkitektnytt.no/nyheter/kommentar-intergenerasjonalitet-som-ubrukt-potensial>
- Ljunggren, B. og Lauritzen, T. (2018). Likestillingsintegrering i kvinnedominerte sektorer – horisontale styringsutfordringer. *Tidsskrift for samfunnsforskning*. Vol.59, Utg.2. S. 157-179. Tilgjengelig fra: <https://doi.org/10.18261/issn.1504-291X-2018-02-02>
- Lid, I. M. (2021). En demokratisk rett til byliv. Universell utforming som strategi for mangfold. I: Sandkjær Hanssen, G. og Millstein, M. (red.) *Demokratiske byrom*, s. 154-168. Oslo: Universitetsforlaget.
- Likestillings- og diskrimineringsloven (2017). *Lov om likestilling og forbud mot diskriminering av 16. juni 2017 nr. 51*. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/lov/2017-06-16-51> (lest 30.10.22).
- Lilleslåten, M. (2017). Mennesker med funksjonshemninger har også kjønn. *Kilden*. Tilgjengelig fra: <https://kjonnsforskning.no/nb>
- Lindeberg Alsén, K. W. (2016). Feministisk urbanisme. *Fremtidens byggenæring*, nr 17, s. 51- 55. Tilgjengelig fra: https://issuu.com/valuepublishing/docs/fremtidens_byggen__ring_nr_17/51
- Massey, D. (1994). *Space, Place, and Gender*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Morrell, H. (1996). Women's safety. I: Booth, C., Darke, J. og Yeandle, S. (red.) *Changing Places: Women's Lives in the City*, s. 100-110. London: Sage.
- Moser, O. N. (1993). *Gender planning and development: theory, practice and training*. London: Routledge.
- Nasjonalmuseet (2022a). *Oslo arkitekturtriennale 2022: Inn i fellesskapet*. Tilgjengelig fra: <https://www.nasjonalmuseet.no/utstillinger-og-arrangementer/nasjonalmuseet-arkitektur/utstillinger/2022/oslo-arkitekturtriennale-2022/>
- Nasjonalmuseet (2022b). *Skeivt kulturår*. Tilgjengelig fra: <https://www.nasjonalmuseet.no/aktuelt/2021/skeivt-kulturar-feiring-for-hele-landet/>
- Nilsen, T. T. (2021). Et trygt rom. *Arkitektnytt*. 27. april. Tilgjengelig fra: <https://www.arkitektnytt.no/nyheter/et-trygt-rom>
- NOU 2011: 18 (2011). *Struktur for likestilling*. Barne- og familiedepartementet. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2011-18/id663064/>
- NOU 2012: 15 (2012). *Politikk for likestilling*. Barne- og familiedepartementet. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2012-15/id699800/>
- NOU 2019: 19 (2019) Jenterom, gutterom og mulighetsrom. Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/contentassets/efa97f020331439a8adbb84dd90ab426/no/pdfs/nou201920190019000dddpdfs.pdf>
- NOU 2020:16 (2020). *Levekår i byer*. Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon. Tilgjengelig fra:

- <https://www.regjeringen.no/contentassets/ccc978f8e2184980b4597ba59796e7e3/no/pdfs/nou202020200016000dddpdfs.pdf>
- Pettersen, L. T. (1999). Likestilling, kvinner og kjønn i samfunnsplanlegging. *Nordisk Arkitekturforskning*, vol. 12 (2), s. 21-31.
- Plan International (u.å.) *I en verden designet for menn, setter vi jenter først*. Hentet 6. oktober. Tilgjengelig fra: <https://www.plan-norge.no/slik-arbeider-plan/likestilling/girls-first>
- Rubing, A. (2022). Norske skolegårder – Asfaltfantasier. *Periskop*. Tilgjengelig fra: <https://periskop.no/asfaltfantasier/>
- Ruiz Lopez, I. (2022, 22. september). Gratulerer, Tøyen. *Arkitektnytt*. Tilgjengelig fra: <https://www.arkitektnytt.no/debatt/gratulerer-toyen> (lest 3.9.22)
- Rustin, S. (2014), If women built cities, what would our urban landscape look like? *The Guardian*, 5. desember. Tilgjengelig fra: <https://www.theguardian.com/cities/2014/dec/05/if-women-built-cities-what-would-our-urban-landscape-look-like>
- Sandkjær Hanssen, G. og Millstein, M. (2021). Medvirkning i byromsutviklingen I: Sandkjær Hanssen, G. og Millstein, M. (red.) *Demokratiske byrom*, s. 154-168. Oslo: Universitetsforlaget.
- Senter for kvinne- og kjønnsforskning (2017). Offentlig transport: Omsorgsmobilitet og reisesammensetning. *UiB*. Tilgjengelig fra: <https://www.uib.no/skok/kj%C3%B8nnsperspektiv/109947/offentlig-transport-omsorgsmobilitet-og-reisesammensetning>
- Sirowy, B. og Murphy, M. A. (2021). Byrom og demokrati: Mot en operasjonalisering. I: Sandkjær Hanssen, G. og Millstein, M. (red.) *Demokratiske byrom*, s. 29-44. Oslo: Universitetsforlaget.
- Steinarsdottir Rishaug, V. (2017). Et aktivt utemiljø for unge jenter. *Arkitektur N*. Tilgjengelig fra: <https://arkitektur-n.no/temaer/jenter-og-uterom>
- Storrusten, E. (2021). Fra komplekse til trygge og inkluderende offentlige byrom. Kunnskapsrapport for «En trygg, grønn og vakker Urtehave». *Programkontoret for Områdeløft Grønland og Tøyen, Bydel Gamle Oslo*. Tilgjengelig fra: <https://www.oslo.kommune.no/getfile.php/13440637-1645787417/Tjenester%20og%20tilbud/Politikk%20og%20administrasjon/Slik%20bygger%20vi%20Oslo/Bydel%20Gamle%20Oslo/Omr%C3%A5del%C3%B8ft%20Gr%C3%B8nland%20og%20T%C3%B8yen/Fra%20komplekse%20til%20trygge%20og%20inkluderende%20offentlige%20byrom%20Storrusten%20BGO%202022.pdf>
- Svendsen, C. (2022, 2. august). PST tror skeive var målet for masseskytingen i Oslo. *NRK*. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/norge/pst-tror-skeive-var-malet-for-masseskytingen-i-oslo-1.16051177> (lest 16.11.22)
- Sørbotten, M. (2020, 21. oktober). Det kallast “Oslos lykkelegaste kvadratmeter”. Men ikkje alle er velkomen. *Aftenposten*. Lest 21.10.2022. Tilgjengelig fra: <https://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/i/VPP5kW/det-kallast-oslos-lykkelegaste-kvadratmeter-men-ikkje-alle-er-velkomen>
- Thagaard, T. (2006). *Systematikk og innlevelse - en innføring i kvalitativ metode*. 2. utg. Bergen: Fagbokforlaget.
- Tjora, A. (2012). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. 2. utg. Oslo: Gyldendal norsk forlag.
- UN Women (u.å.). *Gender Mainstreaming*. Hentet 7. september 2022. Tilgjengelig fra: <https://www.unwomen.org/en/how-we-work/un-system-coordination/gender-mainstreaming>
- Urban Development Vienna (2013). *Manual for Gender Mainstreaming in Urban Planning and Urban Development*. Tilgjengelig fra: <https://eige.europa.eu/library/resource/amazone.c%3Aamaz%3A7443>

- Uteng, T. P., Knapskog, M., Uteng, A. og Maridal, J. S. (2021). Addressing climate policy-making and gender in transport plans and strategies: The case of Oslo, Norway. I: Magnusdottir, G. L. og Kronsell, A. (red.) *Gender, Intersectionality and Climate Institutions in Industrialised States*, s. 183-206. Abingdon: Routledge.
- Utenriksdepartementet (2022). *Likestilling for alle. Styrket innsats for inkludering av personer med nedsatt funksjonsevne i utviklingspolitikken (2022–2025)*. Strategi. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/globalassets/departementene/ud/dokumenter/planer/likestilling_strategi_2022.pdf
- Verdensbanken (2020) *Handbook for Gender-Inclusive Urban Planning and Design*. Hentet 9. november 2022. Tilgjengelig fra: <https://www.worldbank.org/en/topic/urbandevelopment/publication/handbook-for-gender-inclusive-urban-planning-and-design>
- Walker, C. (1996). The feminisation of poverty: women and social welfare, i *Changing Places: Women's Lives in the City*, ed. Booth, C., Darke, J. og Yeandle, S. London: Sage, s. 32-46.
- Whittaker, E. M. B. (2022, 7. september). Da regnbuen kom tilbake til gata. *NRK*. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/norge/da-regnbuen-kom-tilbake-til-gata-1.16094464> (lest 16.11.22)
- WHO, World Health Organization (u.å). *Gender and health*. https://www.who.int/health-topics/gender#tab=tab_1
- Yeandle, S. (1996). Women, feminists and methods, i *Changing Places: Women's Lives in the City*, ed. Booth, C., Darke, J. og Yeandle, S. London: Sage, s. 2-12.
- Zariat, I. (2016). Norske feminister største svik. *Aftenposten*, 8. mars. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/ytring/norske-feminister-storste-svik-1.12839962>
- Zondag, M. H. W. (2021, 2. oktober). Krever kvittering etter politikontroll: – Påvirker tilliten mange unge har til politiet. *Aftenposten*. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/norge/har-startet-kartlegging-for-a-vurdere-omstridt-kvitteringsordning-1.15674410> (lest 15.11.2022).
- Øvergård, M. og Pettrém, M. T. (2022, 4. august). I København er det ti ganger så god toalettdekning som i Oslo. *Aftenposten*. Tilgjengelig fra: <https://www.aftenposten.no/oslo/i/Ixmy87/i-koebenhavn-er-det-ti-ganger-saa-god-toalettdekning-som-i-oslo> (lest 23.11.22)

8 FIGURLISTE

- Figur 1: Oversiktskart Oslo som inkluderer caseområdene Grønland, Tøyen og Mortensrud (Norge i bilder).
- Figur 2: Oversiktskart. Venstre: Rudolf Nilsens plass og Urtehagen (Norge i bilder).
- Figur 3: Olafiagangen (Norge i bilder).
- Figur 4: Oversiktskart. Skilpaddeparken (Norge i bilder).
- Figur 5: Skjermdump fra Oslo kommune, original kilde: Pir2. Tilgjengelig fra: <https://www.oslo.kommune.no/slik-bygger-vi-oslo/na-skal-vi-bygge-skilpaddeparken/#gref>
- Figur 6: Skjermdump fra Oslo kommune, original kilde: Bymiljøetaten. Tilgjengelig fra: <https://www.oslo.kommune.no/slik-bygger-vi-oslo/na-skal-vi-bygge-skilpaddeparken/#gref>

VEDLEGG

[Meldeskjema](#) / [Den feministiske byen – en feministisk og interseksjonell tilnærming...](#) / Vurdering

Vurdering av behandling av personopplysninger

Referansenummer

706808

Vurderingstype

Standard

Dato

20.09.2022

Prosjekttittel

Den feministiske byen – en feministisk og interseksjonell tilnærming til norsk planlegging

Behandlingsansvarlig institusjon

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet – NMBU / Fakultet for landskap og samfunn / Institutt for by- og regionplanlegging

Prosjektansvarlig

Roberta Cucca

Student

Ida Marie Olafsen

Prosjektperiode

15.08.2022 - 15.12.2022

Kategorier personopplysninger

Alminnelige

Lovlig grunnlag

Samtykke (Personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a)

Behandlingen av personopplysningene er lovlig så fremt den gjennomføres som oppgitt i meldeskjemaet. Det lovlige grunnlaget gjelder til 15.12.2022.

[Meldeskjema](#)

Kommentar**OM VURDERINGEN**

Personverntjenester har en avtale med institusjonen du forsker eller studerer ved. Denne avtalen innebærer at vi skal gi deg råd slik at behandlingen av personopplysninger i prosjektet ditt er lovlig etter personvernregelverket.

Personverntjenester har nå vurdert den planlagte behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at behandlingen er lovlig, hvis den gjennomføres slik den er beskrevet i meldeskjemaet med dialog og vedlegg.

VIKTIG INFORMASJON TIL DEG

Du må lagre, sende og sikre dataene i tråd med retningslinjene til din institusjon. Dette betyr at du må bruke leverandører for spørreskjema, skylagring, videosamtale o.l. som institusjonen din har avtale med. Vi gir generelle råd rundt dette, men det er institusjonens egne retningslinjer for informasjonssikkerhet som gjelder.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 15.12.2022.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake. Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a.

PERSONVERNPRINSIPPER

Personverntjenester vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om:

- lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke viderebehandles til nye uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet

- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Personverntjenester vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18) og dataportabilitet (art. 20).

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

Personverntjenester legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

Ved bruk av databehandler (spørreskjemaleverandør, skylagring, videosamtale o.l.) må behandlingen oppfylle kravene til bruk av databehandler, jf. art 28 og 29. Bruk leverandører som din institusjon har avtale med.

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og eventuelt rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til oss ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde: <https://www.nsd.no/personverntjenester/fylle-ut-meldeskjema-for-personopplysninger/melde-endringer-i-meldeskjema> Du må vente på svar fra oss før endringen gjennomføres.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

Personverntjenester vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Kontaktperson hos oss: Markus Celiussen

Lykke til med prosjektet!

Intervjuguide

Fase 1: Rammesetting

1. Introdusere

Hei! Takk for at du stiller opp.

Presentere meg selv og temaet for samtalen.

Jeg heter Ida Marie Olafsen og er masterstudent i by- og regionplanlegging ved NMBU. Dette vil være et semistrukturert intervju på omtrent en time.

Fase 2: Informasjon

Forklare hva intervjuet skal brukes til, at det er frivillig å delta, taushetsplikt og anonymitet. Spørre informanten om noe er uklart eller om vedkommende har noen spørsmål. Informere om opptak og så samtykke til opptak. Start opptak.

Min masteroppgave tar for seg norske kommuners erfaring og kunnskap om feministiske teorier i sitt arbeid med planlegging. Med utgangspunkt i feministisk planlegging og manglende fokus på interseksjonalitet i norsk planlegging ønsker jeg dermed å utforske hvordan norske kommuner håndterer disse problemstillingene. Hovedproblemstillingen lyder som følger (under arbeid): Hvordan håndterer/inkluderer/benyttner norske kommuner feministiske og interseksjonelle tilnærminger i sin planlegging for mer inkluderende og likestilte byer?

I den anledning ønsker jeg å intervju planmyndigheter i norske kommuner for å undersøke om eller på hvilken måte kjønnspektiv og interseksjonalitet benyttes.

Fase 3: Fokus

Tema 1: Bakgrunnsinformasjon om informanten (kun relevant for kontekst)

1. Hva er din rolle i kommunen?
2. Hva slags oppgaver har du i arbeid med planlegging?

Tema 2: Kunnskap om feministiske og kjønnsensitive tilnærminger til planlegging

1. Har du kjennskap til feministiske teorier innen planlegging?
2. Hva slags kjennskap til feministisk planlegging har planmyndigheten?
3. Benyttes en kjønnsensitiv tilnærming til planlegging i kommunen? I så fall - på hvilken måte?
4. Hvilke tiltak eksisterer for å skape trygghet for kvinner spesifikt?

Jeg vil argumentere at å kun bruke kjønn som en indikator på erfaringer i urbane omgivelser gjør at man går man glipp av de mange elementene som spiller inn for opplevd trygghet og rettferdighet. En forståelse av undertrykkelse som multippel og flerdimensjonal vil fange flere marginaliserte grupper i samfunnet i planlegging for gode inkluderende og likestilte byer.

Tema 3: Kartlegging av tilrettelegging for ulike sosiale grupper i planlegging av offentlige rom, transport og mobilitet

1. Hvilke tiltak eksisterer i arbeid med planlegging og romlig utvikling med hensyn til diskriminering av

- a. seksuell orientering?
 - b. etnisk bakgrunn?
 - c. religiøs tilhørighet?
 - d. alder, spesifikt barn og eldre?
 - e. funksjonsnedsettelse?
 - f. ulik sosioøkonomisk status?
2. Hva slags former for medvirkning bruker dere for å inkludere ulike sosiale grupper i planleggingen?
 3. Hva slags fysiske elementer planlegging av byrom og transport er utviklet med sosiale gruppers behov i tankene?

Tema 4: Kartlegging av kunnskap om interseksjonalitet

1. Har du/dere som planmyndighet kjennskap til begrepet interseksjonalitet?
2. På hvilken måte arbeider dere som planmyndighet med ulike former for diskriminering som multippel og flerdimensjonal?
3. I hvilken grad mener dere det er relevant eller viktig å benytte en slik tilnærming?

Fase 4: Oppsummering

1. Hvis du skulle trekke ut tre ting som du mener er det viktigste vi har snakket om, hva ville det vært?
2. Er det noe mer du vil si eller legge til?
3. Tusen takk for at du stilte opp!

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet
Noregs miljø- og biovitenskapelige universitet
Norwegian University of Life Sciences

Postboks 5003
NO-1432 Ås
Norway